

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ»

Διπλωματική Εργασία

« Η Γλώσσα στην Παιδική Ποίηση

Καλογέρου Ειρήνη

(ΑΜ:alm.mpci2111)

Η Τριμελής Επιτροπή

Στάμου Σοφία: Επίκουρη Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα

Δρακάκης Μανόλης: Αναπληρωτής Καθηγητής

Παππάς Θεόδωρος: Καθηγητής

Κέρκυρα, Ιανουάριος 2023

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε θεωρητικά με την παιδική ποίηση, που ανήκει στο ευρύτερο γένος της Παιδικής Λογοτεχνίας. Ταξιδέψαμε στον μαγικό κόσμο της παιδικής ποίησης, κυρίως στη γλώσσα της και στον ρυθμό της, μέσα από αντιπροσωπευτικά ποιητικά δείγματα που επιλέξαμε να παρουσιάσουμε και να σχολιάσουμε. Αντιπροσωπευτικά γιατί μας επιτρέπουν να εξάγουμε συμπεράσματα τόσο ως προς τον τρόπο που εκφράζεται ο κάθε ποιητής όσο και με το αισθητικό αποτέλεσμα που επιτυγχάνει.

Η παρούσα εργασία δομείται σε δύο μέρη: ένα θεωρητικό και ένα πρακτικό. Στα κεφάλαια του α' μέρους μελετήσαμε τις έννοιες Παιδική Λογοτεχνία και Παιδική Ποίηση σε σχέση με τη Λογοτεχνία και ποίηση για ενήλικους, εξετάσαμε τα χαρακτηριστικά της, ως προς τη μορφή και τη θεματολογία της, τα πλεονεκτήματα της ποίησης για τα παιδιά, την ιστορική της πορεία, μέσα από το έργο πρωτοπόρων εκφραστών της.

Στα κεφάλαια του β' μέρους παρουσιάσαμε την κατάσταση που επικρατεί στο ελληνικό σχολείο σχετικά με τη διδασκαλία της ποίησης, αλλά προτείνουμε και τρόπους που μπορεί να αξιοποιηθεί διδακτικά και δημιουργικά στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Λέξεις- Κλειδιά: Ποίηση, Γλώσσα, Λογοτεχνία, Παιδική Ποίηση, Παιδική Λογοτεχνία

Abstract

This thesis realizes the children's poetry which belongs to the wider range of children's literature. We travelled into the magic world of children's poetry; its language and rhythm through representative poetic samples that we chose to present and comment. These samples are representative because they allow us to come to a conclusion not only about the way each poet expresses himself/herself but also the esthetic conclusion that the poet manages to succeed.

This project consists of two parts; one theoretical and one practical. The chapters of the first part have to do with meanings such as literature for children and poetry for children in comparison with the literature and poetry for adults.

We have tested its characteristics, forms and themes, the advantages of children's poetry and its historic development through the work of its representatives.

The chapter of the 2nd part presents the situation that prevails in Greek school regarding the teaching of poetry. Also the 2nd part suggests ways of how we can make good use of poetry, educationally as much as creatively, in Primary Education.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	4
Abstract.....	4
Εισαγωγή	5

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1ο: Περί Λογοτεχνίας: Διασαφήνιση όρων

1.1.Λογοτεχνία και Ποίηση	6
1.2.Παιδική Λογοτεχνία	8
1.3.Παιδική Ποίηση	8
1.3.1 Η γλώσσα στην Παιδική Ποίηση	10

Κεφάλαιο 2ο: Τα χαρακτηριστικά της Παιδικής Ποίησης

2.1. Γενικά χαρακτηριστικά	14
2.2.Μορφή και περιεχόμενο	15
2.3.Μορφικά στοιχεία της Παιδικής Ποίησης	15
2.3.1. Ρυθμός: Μέτρο, Ομοιοκαταληξία και άλλα μοτίβα ήχων	16
2.3.2.Λογοτεχνικά σχήματα	20
2.3.3.Διασκελισμοί	23
2.3.4. Ο διάλογος	24
2.4. Το χιούμορ.....	24
2.5. Απροσδόκητη συνάντηση λέξεων και Γλωσσικά Παιχνίδια	27
2.6. Nonsense poems και λίμερικ	31
2.7. Ανθρωπομορφισμός και ανιμισμός	35

Κεφάλαιο 3ο: Το περιεχόμενο της Παιδικής Ποίησης

3.1.Η θεματολογία	36
-------------------------	----

Κεφάλαιο 4ο: Λειτουργίες της Παιδικής Ποίησης

4.1. Τα οφέλη της Παιδικής Ποίησης	46
4.2. Ιδεολογικές προεκτάσεις	48

Κεφάλαιο 5^ο: Επισκόπηση της Παιδικής Ποίησης

5.1. Οι απαρχές	49
5.2. Ο Α. Πάλλης	53
5.3. Ο Ζ. Παπαντωνίου	56
5.4. Ο Β. Ρώτας	58
5.5.Ο Γ. Ρίτσος και οι «παιδικές» του ποιητικές συλλογές	59
5.6. Η Παιδική Ποίηση στο τέλος του 20 ^{ου} αι.....	64
5.7. Είδη Παιδικής Ποίησης	67
..5.7.1. Α. Λυρικορητορικό μοντέλο.....	67
..5.7.2.Β.Λυρικορυθμικό μοντέλο	68
..5.7.3.Γ.Ηχορυθμικό Μοντέλο	70
..5.7.4. Δ.Η νεωτερική ποίηση	71

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Κεφάλαιο 1^ο: Διδακτική αξιοποίηση

1.1.Το γλωσσικό υπόβαθρο των μαθητών	75
1.2. Η αξία της διδασκαλίας της Ποίησης στο σχολείο.....	75
1.3. Η διδασκαλία της Παιδικής Ποίησης στο Σχολείο	76
1.4.Τα κριτήρια επιλογής των ποιημάτων	78

Κεφάλαιο 2^ο: Παιδαγωγικές εφαρμογές.....

Κεφάλαιο 3ο: Συγγραφή ποιημάτων

3.1. Η δημιουργική γραφή	84
3.2. Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής ποιήματος	85
Συμπεράσματα	86
Βιβλιογραφία	88
Παράρτημα Ι	93
Παράρτημα ΙΙ	98

Εισαγωγή

Στην εποχή μας, εποχή μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης και αδιάφορης καθημερινότητας, η λογοτεχνία και ειδικότερα η ποίηση αποτελούν την πνευματική όαση όπου αναζωογονείται η ανθρώπινη σκέψη. Η ανάγκη του παιδιού για την ποίηση, είναι μεγαλύτερη στις μέρες μας επειδή ο συναισθηματικός του κόσμος δέχεται έντονες εξωτερικές πιέσεις. Τα παιδιά, θέλγονται ιδιαίτερα από τα ποιήματα, τα οποία απελευθερώνουν τη φαντασία τους και τις δυνατότητες του μυαλού τους, ενώ παράλληλα τα μυούν και τα συνδέουν με τη γύρω τους πραγματικότητα: φυσική και κοινωνική. Καλλιεργούν τον συναισθηματικό τους κόσμο, τα ξυπνούν αισθητικά, δηλαδή τα ολοκληρώνουν πνευματικά. Τα παιδιά απομνημονεύουν στίχους από την πρώτη παιδική τους ηλικία που θα τους αγαπήσουν και θα τους ενσωματώσουν στις προσωπικές τους αποσκευές για όλη τους τη ζωή.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας αναζητήσαμε τους τρόπους, θεματικούς και μορφικούς που χρησιμοποιούν οι ποιητές για παιδιά -παλιότεροι και νεότεροι- για να αποδώσουν ένα νόημα στα ποιήματά τους με τρόπο που να ευχαριστεί τα παιδιά.

Ειδικότερα, αναζητήθηκε η διαφορετική λειτουργία της γλώσσας στην ποίηση, που είναι περισσότερο συναισθηματική και ηχητική και λιγότερο σημασιολογική. Οι λέξεις, σαν το κύριο δομικό υλικό της ποίησης, μέσα από την απροσδόκητη χρήση τους, το παιχνιδισμό τους, τον ήχο τους, τον ρυθμό τους δημιουργούν το μαγικό κλίμα που είναι η πεμπτουσία της παιδικής ποίησης. Η θεματολογία δε της παιδικής ποίησης δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να αξιοποιηθεί ως μέσο για τη γνώση του κόσμου, όχι όμως σαν πληροφορία αλλά σαν ένας άλλος, διαφορετικός δρόμος που θα το οδηγήσει στην κατανόηση αυτού του κόσμου και της ύπαρξης, να του προσφέρει μια προσωπική εμπειρία.

Γι' αυτό το λόγο η μύηση του παιδιού στη γλώσσα της ποίησης πρέπει να λάβει χώρα από τη μικρή ηλικία. Έτσι προτείνονται διδακτικές δημιουργικές παρεμβάσεις στο σχολείο με στόχο να κινητοποιήσουν τις αισθήσεις και τη νόηση του παιδιού, επιδιώκοντας να αποτυπώσουν τη δημιουργική διάθεση και τον αυθορμητισμό του. Στο τέλος δε, σε παράρτημα, παρατίθεται και ανάλογο διδακτικό σενάριο.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1^ο Περί Λογοτεχνίας: Διασαφήνιση όρων

1.1. Λογοτεχνία και Ποίηση

Λογοτεχνία, ετυμολογικά, είναι η τέχνη του λόγου. Πρόκειται για μια «δημιουργική τέχνη», όπου η αισθητική λειτουργία είναι κυρίαρχη. Διάφοροι μελετητές τονίζουν ότι, όχι τα στοιχεία αλλά ο τρόπος με τον οποίο είναι συναρμολογημένα αυτά καθώς και η λειτουργία τους είναι εκείνα που καθορίζουν αν ένα έργο είναι λογοτεχνικό ή όχι. Επιπλέον τονίζεται ο διαφοροποιημένος ρόλος της γλώσσας σ' ένα λογοτεχνικό έργο. Ως εκ τούτου ένας συνηθισμένος ορισμός της Λογοτεχνίας είναι ο ορισμός της λογοτεχνικής γραφής, ως γραφής που αποκλίνει από τη συνηθισμένη χρήση της γλώσσας. «Η λογοτεχνία μετασχηματίζει και επιτείνει τη συμβατική γλώσσα, αποκλίνοντας από την καθημερινή ομιλία»(Eagleton,1989). Ο λογοτέχνης με τη χρήση διαφόρων «τεχνασμάτων» «παραμορφώνει» τη συμβατική γλώσσα, η οποία γίνεται «ανοίκεια». Μια παραστατική εικόνα της μας δίνει ο ποιητής και συγγραφέας P. Valery, λέγοντας ότι η λογοτεχνία δημιουργείται από τη συνεχή προσπάθεια να τιθασευτεί το ζώο που λέγεται γλώσσα και να οδηγηθεί εκεί που δεν είναι συνηθισμένο να πηγαίνει.

Μέσα απ' αυτή τη γλώσσα, την «ανοίκεια», η λογοτεχνία αναπαριστά ή αναδημιουργεί τον πραγματικό κόσμο- όχι σαν ευθεία αντανάκλαση αλλά σαν μια δημιουργική ανακατασκευή του. Η λογοτεχνία χρησιμοποιεί τη συγκινησιακή χρήση της γλώσσας, είναι λόγος φορτισμένος με τη μεγαλύτερη δυνατή συναισθηματική ένταση. Οι νέοι γλωσσικοί συνδυασμοί, οι νέες λεκτικές συνάψεις, είναι ό,τι δημιουργεί την έκπληξη και συγκινεί επειδή μας επιτρέπει να δούμε τον κόσμο από διαφορετική σκοπιά. Στη λογοτεχνία η γλώσσα αναγκαστικά παύει να λειτουργεί μόνο ως όργανο επικοινωνίας, υπηρετεί κατ' εξοχήν την αισθητική λειτουργία, είναι πλέον κάτι διαφορετικό από τη φυσική γλώσσα, είναι «μια γλώσσα μέσα στη γλώσσα» κατά τον P.Valery(Καλλέργης,1995). Γι' αυτό τον λόγο όταν μελετάμε ένα λογοτεχνικό κείμενο δεν εστιάζουμε στο θέμα για το οποίο μιλάει, αλλά στον τρόπο με τον οποίο μιλάει. Είναι φανερό ότι τον κυρίαρχο ρόλο παίζει η μορφή και όχι η ύλη(Αθανασοπούλου, 2005 στο Μπαλάσκας).

Ο Γ. Βελουδής(2011) κατατάσσει τα λογοτεχνικά είδη σε τρία γένη: (Λυρική) Ποίηση, Έπος (αφηγηματικά κείμενα) και Δράμα (θεατρικά κείμενα).

Αναφερόμενος ειδικότερα στη λυρική ποίηση επισημαίνει ότι: έχει μικρό μέγεθος, οριοθετείται από την πεζογραφία(πρόζα), έχει ήχο, μέτρο, ρυθμό και κυρίως μια «ποιητική γλώσσα» ως παρέκκλιση από την κοινή ή καθημερινή γλώσσα.

Η ποίηση είναι κατεξοχήν η τέχνη των γλωσσικών αποκλίσεων. Οι αποκλίσεις ή παρεκκλίσεις είναι οι εκφραστικοί εκείνοι τρόποι που παραβιάζουν τους νόμους της

συμβατικής γλώσσας, και έρχονται σε αντίθεση με τους γενικά παραδεκτούς, με την ευρεία έννοια, γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Οι αποκλίσεις ακόμα κι όταν οδηγούν σε λογικά αδιέξοδα προκαλούν γοητευτικά την οξυδέρκεια της ποιητικής ανάγνωσης. Το γλωσσικό παιχνίδι των αποκλίσεων, οδηγεί στη διεύρυνση των λέξεων, δηλαδή στην πολυσημία, η οποία δίνει στον ποιητικό λόγο το αναγκαίο νοηματικό βάθος. Ακόμα κι όταν οι λέξεις δεν διακρίνονται για την «ποιητικότητα» ή το ηχητικό τους κάλλος, προσιδιάζοντας στον καθημερινό λόγο -όπως στην υπερρεαλιστική ποίηση- οι απροσδόκητοι λεκτικοί συνδυασμοί, δηλ. οι αποκλίσεις φορτίζουν συγκινησιακά το κείμενο και το κάνουν να πάλλεται από έναν εσωτερικό λυρισμό(Καλλέργης,1995).

Η ικανότητα της γλώσσας να εκφράζει πράγματα έξω από την καθημερινή πραγματικότητα, όπως την αφηρημένη σκέψη ή τις υπερβατικές εμπειρίες που μπορούν να υπάρξουν, μεταδίδεται στα γραπτά κείμενα με όλες τις δυνατότητές της(Hunt,2005). Γενικά «η γλώσσα είναι για τη νεότερη ποιητική θεωρία η λυδία λίθος, με την οποία επιχειρήθηκε ο προσδιορισμός του μεγάλου αυτού λογοτεχνικού γένους στον 20^ο αι.»(Βελουδής,2011).

Τι είναι όμως ποίηση; Γιατί είναι έτσι γραμμένη ή ποια είναι τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν στα ποιητικά κείμενα μιαν άλλη λειτουργικότητα σε σχέση με τα κείμενα της επιστήμης;

Η ποίηση δεν μπορεί να προσδιοριστεί και να ταξινομηθεί εύκολα. Δίνονται ποικίλοι ορισμοί αλλά δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την ποίηση. Κάποιοι ορισμοί τονίζουν τα χαρακτηριστικά της ποίησης, συμπεριλαμβανομένων των ποιητικών θεμάτων και της λειτουργίας των λέξεων, ενώ άλλοι υπερτονίζουν τον συναισθηματικό αντίκτυπό της.

«Είναι πιο εύκολο να πούμε τι δεν είναι η ποίηση, παρά αυτό που είναι.» (Σουλιώτης, 1995: 18). Ο Καρακίτσιος εντοπίζει το μάταιο του ορισμού της ποίησης στην ευρύτητα του ποιητικού φαινομένου (Καρακίτσιος, 2013). Από την άλλη, δεν μπορούμε να αντιληφθούμε την «αλήθεια» της ποίησης, όταν δεν μπορούμε να δώσουμε απάντηση στο ερώτημα «Τι είναι λογοτεχνία;» (Αθανασόπουλος, 2005). Ο Σουλιώτης συμπληρώνει ότι η αδυναμία ορισμού της ποίησης οφείλεται στο ότι «η ουσία της» αλλάζει ανάλογα με τις κοινωνικές και ιδεολογικές μεταβολές που παρατηρούνται σε κάθε είδους τέχνη, καθώς και στην οπτική γωνία απ' όπου ο ερευνητής κοιτάζει την ποίηση(1995).

Η λειτουργία της ποίησης σύμφωνα με τον Σεφέρη, δεν είναι να περιγράφει τα πράγματα, αλλά να τα ξαναδημιουργεί, ονομάζοντάς τα. Με άλλα λόγια η ποιητική πράξη κατατείνει στην αναδημιουργία του κόσμου μέσω μιας νέας γλώσσας, δηλαδή διαμέσου νέων εμπλουτισμένων γλωσσικών σημείων, των συμβόλων (Αθανασοπούλου στο Μπαλάσκας,2005).

Κοινός παρονομαστής των περισσότερων ορισμών σύμφωνα με τον Καρακίτσιο είναι ότι «η ποίηση είναι πρωτίστως μια συστηματική και σε βάθος επίμονη άσκηση πάνω στα όρια της γλώσσας αλλά και του νοήματος (σημασίας), ο χώρος των υπερβάσεων, των ανατροπών, που μεταμορφώνει τον αναγνώστη και του διαμορφώνει μια ειδική σχέση με τη γλώσσα και γενικότερα με την ύπαρξή του»(2013: 50).

Συμπερασματικά η ποίηση χρησιμοποιεί την καθημερινή γλώσσα με τις υπερβάσεις της, με τη μεγαλύτερη συναισθηματική ένταση και ανοίγει νέα παράθυρα στη θέαση του κόσμου. Οι ποιητές ενθαρρύνουν τους αναγνώστες τους να δουν γνωστά πράγματα κάτω από ένα νέο πρίσμα, να προκαλέσουν τις αισθήσεις τους και να φανταστούν.

1.2. Παιδική Λογοτεχνία

Για τον Δελώνη(1986) η Παιδική Λογοτεχνία περιέχεται «στο σύνολο χώρο της Εθνικής Λογοτεχνίας». Θεωρεί ότι το περιεχόμενό της δεν είναι αναγκαίο να αναφέρεται σε παιδιά ή σε ήρωες – παιδιά και ορίζει την Παιδική Λογοτεχνία σαν «το σύνολο χώρο μέσα στον οποίο συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα άρτια λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και ενδιαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας και που ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό, γλωσσικό και συναισθηματικό τους επίπεδο».

Αλλά και για τον Β. Αναγνωστόπουλο(1991), η Παιδική Λογοτεχνία είναι κλάδος της λογοτεχνίας, χωρίς διακριτά όρια από τη λογοτεχνία για μεγάλους και διαφοροποιείται κυρίως, επειδή απευθύνεται σε συγκεκριμένο ηλικιακά αναγνωστικό κοινό, ανώριμο πνευματικά, γλωσσικά και ηθικά. Αναφέρει: «Με τον όρο Παιδική Λογοτεχνία εννοούμε τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σε επαφή με το αισθητικό φαινόμενο της Τέχνης – και ειδικότερα της Λογοτεχνίας».

Η Α. Πέτροβιτς –Ανδρουτσοπούλου αναφέρεται στα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά της(στη μορφή λιτός λόγος, απουσία βωμολοχιών, σύντομη περιγραφή, και ως προς το περιεχόμενο συγκεκριμένο πλαίσιο της ιστορίας, έντονη και γρήγορη πλοκή και τέλος με κάθαρση(Πέτροβιτς –Ανδρουτσοπούλου,1990)ενώ η Κανατσούλη(2014) θεωρεί προβληματικό τον όρο Παιδική Λογοτεχνία, αφού το «νόημά της ποικίλλει από εποχή σε εποχή και από πολιτισμό σε πολιτισμό».

Η Παιδική Λογοτεχνία οφείλει να ικανοποιεί και ένα στόχο που δεν υπάρχει στην «κανονική» Λογοτεχνία: να συνδράμει στη διαμόρφωση προτύπων, στη διάπλαση του παιδιού. Οι δύο διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας, η αισθητική-λογοτεχνική και η παιδαγωγική οφείλουν να συνδέονται και να αλληλοεξαρτώνται. Η αισθητική λειτουργία της Παιδικής Λογοτεχνίας οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις βασικές αρχές της Αγωγής, ενώ η Παιδαγωγική λειτουργία πρέπει να είναι απαλλαγμένη από διδακτισμούς και ηθικολογίες(Μαλαφάντης,1990).

Συμπερασματικά η Παιδική Λογοτεχνία αποτελεί μέρος της Λογοτεχνίας για ενήλικες, περιλαμβάνει όμως όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά (γλώσσα και περιεχόμενο)ώστε να προσλαμβάνεται από ανώριμους ηλικιακά αναγνώστες.

1.3.Παιδική Ποίηση

Οι όροι *Παιδική Ποίηση* ή *Ποίηση για παιδιά και νέους* είναι οι πλέον κοινά αποδεκτοί και τείνουν να καθιερωθούν. Ωστόσο είτε με τον ένα όρο είτε με τον άλλο όρο ο Καρακίτσιος θεωρεί ότι συνδέονται άμεσα με την Ποίηση(1996). Γενικά η Παιδική Ποίηση θεωρείται σήμερα αυτόνομο λογοτεχνικό είδος μέσα στο γένος της παιδικής λογοτεχνίας(Καρακίτσιος,2002) και μια ξεχωριστή ποίηση μέσα στο σώμα της ποίησης(Βασιλαράκης,1992). Αυτονομείται, λοιπόν, ολόένα και περισσότερο από την ποίηση για ενηλίκους και σε σχέση με την ηλικία στην οποία απευθύνεται αλλά και σε σχέση με τη διαφορετικότητα της μορφής της.

Η ποίηση για παιδιά είναι κατεξοχήν λυρική. Εκφράζει την ποικιλία των συναισθημάτων του παιδιού: τις χαρές, τις προσδοκίες, τις ελπίδες, τα όνειρα, τους φόβους, τα προβλήματά του. Είναι μια λογοτεχνική μορφή που αυξάνει την απόλαυση, αναπτύσσει την εκτίμηση για τη γλώσσα και βοηθάει τα παιδιά να αποκτήσουν επίγνωση του εαυτού τους(Norton, 2007).

Για την Κανατσούλη, συμβάλλει στη δημιουργία του ρυθμού αλλά και στο ακριβώς αντίθετο, στην έννοια της χαλαρότητας. Ενυπάρχει σ' αυτήν η έννοια του ταιριάσματος και της προχωρημένης ευφυΐας, αυτής που προκύπτει όταν παρατηρούμε διαλεγμένες προσεκτικά λέξεις να συνδυάζονται με μετρικά σχήματα με αλάνθαστο τρόπο. Τέλος, στην ποίηση οι αφηρημένες έννοιες οπτικοποιούνται και προσωποποιούνται, κυρίως με τη χρήση της μεταφοράς(Κανατσούλη,1997).

Ο συγγραφέας Arthur Rummer Godden(1988) δηλώνει ότι η « αληθινή ποίηση, ακόμη και στην πιο μικρή εκδοχή της, θα πρέπει να έχει μορφή, μέτρο, ρυθμό που ενώνεται με το σύνολο με λέξεις που ταιριάζουν και εκφράζουν το θέμα της με τέτοιο τρόπο ώστε να φαίνεται αναπόφευκτο(όπως αναφέρεται στη Norton,2007σ.310).

Σε γενικές γραμμές, οι διάφοροι ορισμοί της ποίησης περιγράφουν έναν πρωτότυπο συνδυασμό λέξεων, χαρακτηριστικών ήχων, συναισθηματικής φόρτισης αλλά και εικόνων. Τα οπτικά στοιχεία είναι εξίσου σημαντικά στην ποίηση. Ορισμένα ποιήματα είναι σαν πίνακες ζωγραφικής, πρέπει να τα δεις για να τα εκτιμήσεις. Οι ποιητές ίσως χρησιμοποιούν το σχήμα και τον χώρο για να αυξήσουν τον αντίκτυπο των λέξεων τους. Μπορούν επίσης να συγκεντρώνουν στίχους σε στροφές, να χρησιμοποιούν ανοιχτούς χώρους για να τονίσουν λέξεις, να γράφουν με κεφαλαία σημαντικές λέξεις, ή να μορφοποιούν ένα ολόκληρο ποίημα με τέτοιο τρόπο ώστε να υποδηλώσουν το θέμα του(Norton,2007).

Η Παιδική Ποίηση συμπεριλαμβάνει ποιήματα που έχουν γραφεί για παιδιά και άλλα που για διάφορους λόγους σήμερα προτείνονται στα παιδιά, ή θεωρούνται ποιήματα για παιδιά, αν και δεν έχουν γραφεί πρωτίστως για παιδιά, αλλά για μεγάλους. Για παράδειγμα πολλές ποιητικές συλλογές του 19ου αι. θεωρούνται σήμερα παιδικές και αποτελούν επίσημα τμήμα της Παιδικής Ποίησης. Επιπρόσθετα συμπεριλαμβάνεται και ένας μεγάλος αριθμός ποιημάτων από τη λαϊκή ποίηση(Καρακίτσιος,2002).

Και άλλοι ερευνητές πάντως όπως ο Παπαντωνάκης(2006) υποστηρίζουν πως η Παιδική Ποίηση αλληλεπιδρά με την ποίηση για ενηλίκους και υπάρχει σταθερή επαφή και επικοινωνία μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να υπάρχουν ποιήματα που να ανήκουν και στα δύο είδη ταυτόχρονα ή να γράφτηκαν σε παλιότερες εποχές για ενηλίκους και σήμερα να τα κατατάσσουμε στην παιδική ποίηση και κάποια σημερινά για ενήλικες στο μέλλον να θεωρηθούν παιδικά.

Όμως, σύμφωνα με τον Καρακίτσιο, υπάρχουν κάποια στερεότυπα που θεωρούν την Παιδική Ποίηση μειωμένης αισθητικής και λογοτεχνικής αξίας σε σχέση με αυτή για ενήλικες. Ωστόσο ο σύγχρονος ποιητής Παιδικής Ποίησης καταφέρνει να δημιουργήσει ποίηση αντάξια της ποίησης των ενηλίκων. Προσπαθεί και να επικοινωνήσει με το παιδί αλλά παράλληλα να διατηρήσει και τους λογοτεχνικούς κανόνες της τέχνης του. Εκμεταλλευόμενος το χιούμορ, την παρωδία, τον ήχο, τον ρυθμό και τη μουσικότητα, επιτρέπει στο παιδί να έρθει σε επαφή με τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής του,

αντιμετωπίζοντάς το ως πολίτη της κοινωνίας και σεβόμενος το δικαίωμά του να έχει άποψη για ό,τι το αφορά. Επιχειρεί να γράψει βιωματικά, ανοίγοντας δρόμους ποιητικής σκέψης και δημιουργικού διαλόγου με τον ενήλικα(2006).

1.3.1.Η γλώσσα της Παιδικής Ποίησης

Η γλώσσα, αποτελεί το εκφραστικό μέσο του ποιητή. Υπάρχουν αρκετές ομοιότητες ανάμεσα στην παιδική γλώσσα και στη γλώσσα της Ποίησης. Για τα μικρά παιδιά, όμως οι λέξεις έχουν περισσότερο συναισθηματική αξία και λιγότερο σημασιολογική. Ο ποιητής βέβαια επιλέγει συνειδητά τις λέξεις του, σε αντίθεση με το παιδί(Καρακίτσιος,1996). Έτσι, αφού επιλέξει συνειδητά μεταξύ ισοδύναμων λέξεων ή φράσεων, τις συνδυάζει σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας. Όλη αυτή η διαδικασία προσδίδει ποιητικότητα στη γλώσσα. Και η ποιητικότητα είναι αυτή που κάνει ένα έργο λογοτεχνικό(Ακριτόπουλος,1993).

Η υλοποίηση της ποίησης γίνεται μέσα από ένα συγκεκριμένο λεκτικό υλικό, το οποίο εγείρει μια σειρά από ερωτήματα όπως: «Ποιες λέξεις;», «Πόσες λέξεις;» «Με ποια σειρά;», «Με ποιο δέσιμο;» (Σουλιώτης, 2012: 63)Με άλλα λόγια, ο ποιητής καλείται να χειριστεί δημιουργικά τη γλώσσα είτε δηλαδή να χρησιμοποιήσει με πρωτότυπο τρόπο τις ήδη γνωστές δυνατότητές της (επινοητικότητα) είτε να τις ξεπεράσει, δημιουργώντας νέες επικοινωνιακές δυνατότητες που δεν υπήρχαν πιο πριν (δημιουργικότητα).

Στην πρώτη περίπτωση, ο ποιητής επιλέγει μέσα από τον πλούτο της συμβατικής γλώσσας, ενώ στη δεύτερη αποκλίνει από τη γλωσσική νόρμα με κυριότερους τύπους αποκλίσεων τη λεξιλογική, τη γραμματική, τη φωνολογική, τη γραφολογική, τη σημασιολογική(Αθανασόπουλος, 2005: 130-131)). Όταν μιλάμε όμως, για την ποιητική χρήση της γλώσσας, αναφερόμαστε κυρίως στη δημιουργική χρήση της(Μπαλάσκας, 1990: 38).

Οι λέξεις είναι το δύσκαμπτο και ανυπότακτο υλικό που καλούνται να τιθασεύσουν οι ποιητές, ώστε να αποτελέσει εκείνο το μέσο που θα καταφέρει να αποδώσει όλους τους ανθρώπινους στοχασμούς αλλά και να μεταδώσει συγκινήσεις και ένα νέο ήθος στα παιδιά. Ο συγγραφέας παιδικών λογοτεχνημάτων έχει υιοθετήσει ένα *modus vivendi* που του επιτρέπει να προσαρμόζει τις ιδέες του στις ψυχικές ανάγκες και τον τρόπο σκέψης του παιδιού(Καλλέργης,1995).

Οι λέξεις, λοιπόν, συνιστούν το δομικό υλικό της ποίησης. Τον ιδιαίτερο ρόλο, όμως, που παίζουν στην παιδική ποίηση, και στον τρόπο που τις αντιλαμβάνονται τα παιδιά, δίνει παραστατικά το παρακάτω ποίημα του Σλοβένου ποιητή Novak Boris.

*«Οι μεγάλοι ακούνε τις λέξεις
αλλά δεν τις προσέχουν
οι μεγάλοι διαβάζουν τις λέξεις
αλλά δεν τις νιώθουν.
Οι μεγάλοι αρθρώνουν τις λέξεις
αλλά δεν τις γεύονται...
Τα παιδιά παίζουν με τις λέξεις
τα παιδιά ακούνε τις λέξεις
τα παιδιά νιώθουν τις λέξεις
τα παιδιά γεύονται τις λέξεις.»*
(απόσπασμα)

Για να βιώσει την ποίηση το παιδί θα πρέπει να τη διαβάζει αργά. Θα πρέπει να έχει τον χρόνο να δει, να ακούσει και να αισθανθεί τον κόσμο των ποιητών. Με άλλα λόγια οι μικροί αναγνώστες πλησιάζουν την ποίηση με όλες τους τις αισθήσεις. Απολαμβάνουν τη μουσική της γλώσσας και εκπλήσσονται από τη χρήση και τη θέση των κάποτε ασυνήθιστων λέξεων μέσα στον στίχο, νιώθουν χαρά να αποστηθίζουν τους στίχους, να τους θυμούνται ακούγοντας τον αέρα ή τρώγοντας κάτι, να απομνημονεύουν τον ρυθμό σε κάποιους στίχους και αυτοί να ξαναέρχονται στο μυαλό τους σε ανύποπτες στιγμές, εκεί που δεν τους περιμένουν. Μ' αυτό τον τρόπο η ποίηση μπορεί να συγκινήσει ένα παιδί βάζοντας σε λειτουργία εκείνους τους μηχανισμούς μέσα του, ώστε σε κάποια μαγική στιγμή να αναγνωρίσει την ίδια του τη ζωή ως ένα ποίημα, με την αρχική έννοια της λέξης ποίησης, δηλαδή ως κάτι που φτιάχνεται και ξαναφτιάχνεται διαρκώς (Norton,2007).

Η Παιδική Ποίηση χρειάζεται ολόκληρη τη γλώσσα. Το υλικό της δεν αποτελείται μόνον από γλωσσικά σημαίνοντα αλλά και αισθητικά. Αυτό σημαίνει ότι εκτός της γλωσσικής της αξίας, η λέξη μέσα στο ποίημα έχει προπάντων αισθητική αξία που απορρέει από την ποιητική συνθήκη, τη ρυθμική, σημασιολογική και λογική οργάνωση του ποιητικού λόγου(Ακριτόπουλος,1993).

Έτσι στην Παιδική Ποίηση υπάρχει μια διαφορετική λειτουργία της γλώσσας, περισσότερο συναισθηματική και ηχητική και λιγότερο σημασιολογική. Τα παιδιά εστιάζουν περισσότερο στο «πώς» ακούγονται οι λέξεις, στον τρόπο που ερμηνεύονται μέσα τους. Γίνονται εικόνες και βάζουν σε κίνηση τους συνειρμούς εκείνους που τα κατευθύνουν να κάνουν τους δικούς τους εντελώς προσωπικούς συσχετισμούς(Καρακίτσος,2008). Οι καθημερινές και συνηθισμένες λέξεις μεταμορφώνονται μέσα στο ποιητικό περιβάλλον και δημιουργούν εικόνες. Λέξεις σπάνιες, χειροποίητες, φτιαγμένες για να χωρέσουν μόνο σ' ένα ποίημα και που προσκαλούν τα παιδιά να τις εντάξουν με πρωτότυπους τρόπους μέσα στις δικές τους προτάσεις(Norton,2007).

Η ποίηση που απευθύνεται στο παιδί είναι μια γιορτή λέξεων και ήχων, ένα πανδαιμόνιο ηχητικών και ρυθμικών εναλλαγών, που έχει στόχο όλες τις αισθήσεις του ανήλικου αναγνώστη(Καρακίτσος,2008). «Η γλώσσα είναι μαζί και ήχοι και μουσική και χορός, μερικές φορές τυπικά α ξεχώριστα» γράφει ο Σκαρτσής(1984). Οι λέξεις εξάλλου σ' ένα ποίημα σημαίνουν πολλά περισσότερα πράγματα πέρα από μια πρώτη ανάγνωση. Τα παιδιά μπορούν να εντοπίζουν και να απολαμβάνουν το παιχνίδι που κρύβεται μέσα στους ήχους των λέξεων.

Η ποίηση, λοιπόν που απευθύνεται στο παιδί, έχει ως στόχο να αφυπνίσει όλες τις αισθήσεις του, στο πλαίσιο ενός περιβάλλοντος με ζωντανές εικόνες, λέξεις και ηχητικές αναπαραστάσεις. Συμπεριλαμβάνει στοιχεία, που εκφράζουν το ίδιο το παιδί ως οντότητα, με τον αυθορμητισμό, την τάση να κατασκευάζει μια δική του πραγματικότητα και φυσικά, την παιγνιώδη διάθεση της ηλικίας του.

Γι' αυτό οι ποιητές συνήθως απλοποιούν τη γλώσσα και δίνουν έμφαση στον ρυθμό και στις ηχοποιημένες λέξεις. Πρόκειται για μια βιωμένη, παιδική εμπειρία που μετατρέπεται από τον ποιητή σε ρυθμό, μέτρο και ρίμα, επειδή ο ποιητής συχνά γνωρίζει τις λέξεις ως πράγματα σχεδόν με τον τρόπο του παιδιού (Καρακίτσος 1996,2013).Μια γλώσσα μαγική λες κι αυτή έχει κορφολογηθεί από τον αέρα για να περιγράψει αυτό τον κόσμο. Κανένα ποίημα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ποίημα αν δεν έχει στην καρδιά του κάποιο άγνωστο μυστήριο(Hunt,2005).

Η Θ. Χορτιάτη αναφέρεται στο λεκτικό παιχνίδι ή στο παιχνίδι της λεκτικής φαντασίας ως μια παρέκκλιση του λόγου που μπορεί να συμβάλλει στη γλωσσοφωνητική άσκηση του παιδιού, στην πνευματική του ανάπτυξη και καλλιέργεια. Και για να ειπωθεί πιο «ποιητικά», «μέσα στα ιριδίσματα της γλώσσας και στο στραφτάλιασμα των λέξεων, συντελείται το ξάνοιγμα του νου. Όσο η γλώσσα πλαταίνει, τόσο πλαταίνει ο νους(Χορτιάτη,2000).

Ο ποιητής για να επικοινωνήσει αυτό που θέλει στον μικρό του αναγνώστη, κάνει ορισμένες επιλογές, όπως η εκφορά του ποιητικού γλωσσικού υλικού με έναν τρόπο που η γραφή μιμείται τη σκέψη, τη γλώσσα και τη λογική του μικρού αναγνώστη. Έτσι διαμορφώνεται μια ποιητική γραφή όπου η οπτική ματιά του ενήλικα μιμείται απλά τη σκέψη, τη γλώσσα και τη λογική του παιδιού. Έτσι μπορεί να αποτυπώνεται ευκρινώς στα ποιήματα μια γλώσσα και μια λογική που μιμείται με έναν αυθεντικό τρόπο τη γλώσσα και τη σκέψη του μικρού αναγνώστη(Καρακίτσος,2012).

Η γλώσσα εδώ φέρει ειδικά χαρακτηριστικά σε μορφή και περιεχόμενο, προβάλλοντας στοιχεία που αντανakλούν την ειδική σχέση του μικρού αναγνώστη με τη γλώσσα, καθώς επιχειρεί να κατακτήσει το λεξιλόγιο, τις μορφοσυντακτικές ποικιλίες και το σημασιολογικό επίπεδο.

Στην περίπτωση αυτή όμως, μπορεί να έχουμε μια μηχανιστική ταύτιση με την παιδική γλώσσα και λογική, η οποία ούτε συγκινεί το παιδί ούτε επιτυγχάνει το όποιο αισθητικό αποτέλεσμα. Είναι πιθανόν ακόμα να μιμείται μια γλώσσα που προέρχεται από μια ιδανική πραγματικότητα και προσιδιάζει στην επικρατούσα σχολική ιδεολογία ή να προβάλλει τη λογική του ενήλικα(Καρακίτσος,2012) με παρόμοια αποτελέσματα όπως παραπάνω.

Μπορεί όμως ο ποιητής ούτε να μιμείται τη λογική του παιδιού ούτε να αποτυπώνει μιαν αυθεντική παιδική λογική. Για τον Καρακίτσιο υπάρχει κι άλλος δρόμος, αυτός της «εσωτερικής παιδικότητας» του ποιητή, όπου το πρωτογενές υλικό του είναι τα βιώματα της δικής του παιδικής ηλικίας και οι «γόνιμες, δημιουργικές επιστροφές σ' αυτήν». Πρόκειται για μια πιο ελεύθερη γραφή χωρίς αυτολογοκρισίες, που πλησιάζει περισσότερο την αληθινή φύση και λειτουργία της ποίησης(2008,2012).

Πέρα όμως από την ιδιαίτερη αίσθηση που παράγει η γλώσσα, υπάρχει και η δημιουργικότητά της, η δυνατότητά της, δηλαδή, να παράγει συνεχώς απεριόριστο αριθμό νέων εκφράσεων μέσω από την εκμετάλλευση των υπαρχόντων γλωσσικών πηγών(Yule 2004).

Η χρήση πρωτότυπων συνδυασμών λέξεων, αναφέρει η Norton, είναι ο καλύτερος τρόπος για να γράφει κανείς ποίηση, η οποία υπερβαίνει το κυριολεκτικό, προχωράει πέρα από ένα ολοκληρωμένο ή προφανές νόημα. Κατά συνέπεια στην ποίηση μια λέξη αποκτά πολλαπλά νοήματα σε σχέση με τον πεζό λόγο. Στην ποίηση η έμφαση εννοείται παρά επεξηγείται. Οι λέξεις λειτουργούν υπαινικτικά, πέρα από το σαφές και αναγνωρισμένο νόημά τους. Είναι ακριβώς αυτό το στοιχείο της υπόθεσης που οδηγεί τον αναγνώστη να προχωρήσει πέρα από την επιφάνεια των λέξεων, να αναζητήσει το κυριολεκτικό τους νόημα. Η μεταφορική γλώσσα πολύ συχνά προσφέρει το στοιχείο του μαντέματος(2007).

Γι' αυτό η ποιητική γλώσσα είναι μια μεγάλη δεξαμενή εκπλήξεων, υπερβάσεων, αποκλίσεων, ένας χώρος που μπορεί να προβληματίσει το παιδί και να διαφοροποιήσει τη σχέση του με τη γλώσσα(Καρακίτσος,2013).

Η ποιήτρια Valerie Worth(1992), κάνει επίσης λόγο για τη δύναμη και τη μαγεία της ποίησης γι' αυτό πρέπει να επιλέγονται οι σωστές λέξεις, «τα κατάλληλα ρήματα και επίθετα, γιατί σε διαφορετική περίπτωση η πολύτιμη εικόνα θα ξεθωριάσει και θα χαθεί, όπως και η μαγεία»(Norton,2007,σ.569).

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως η ποίηση, είναι η κατεξοχήν έκφραση της λογοτεχνίας. Είναι λεκτική μορφή τέχνης, με βασική μονάδα υλικού τη λέξη. Οι λεξικές μονάδες προέρχονται από το γλωσσικό υλικό που είναι ιεραρχημένο και οργανωμένο σε σύστημα γλωσσικών σημείων: τη φυσική γλώσσα.

Ποια η σχέση όμως της φυσικής γλώσσας με τη λογοτεχνία; Ενώ στη φυσική γλώσσα ο ομιλητής ασυνείδητα, παρασυρμένος από τη δύναμη της συνήθειας, σχηματίζει φράσεις και προτάσεις, για να εκφράσει την εμπειρία του, στην ποίηση, για τον ποιητή προέχει η χρήση των λέξεων. Με τον σωστό συνδυασμό τους, ο ποιητής θα εκφράσει ιδέες, σκέψεις και συναισθήματα που θα συγκινήσουν και θα προκαλέσουν το ενδιαφέρον στο κοινό των παιδιών(Καλλέργης,1995).

Η ποίηση, όπως ειπώθηκε και παραπάνω χρειάζεται ολόκληρη τη γλώσσα και με τη σημαίνουσα αλλά και την αισθητική της αξία(Ακριτόπουλος,1993). Ωστόσο εν ονόματι κάποιων παιδαγωγικών σκοπιμοτήτων παρατηρείται το φαινόμενο της υποτίμησης του κειμένου, ως γλωσσικής αυταξίας, και του υπερτονισμού κάποιων μηνυμάτων. Αλλά η ανισορροπία μορφής και περιεχομένου στην ουσία καταργεί τη λογοτεχνία, που κρίνεται πάντοτε από την άποψη των μορφικών πραγματώσεων(Καλλέργης,1995).

Η ποίηση ήταν μια προφορική τέχνη που έδινε ιδιαίτερη προσοχή και αξία στην υλική υπόσταση της λέξης. Ειδικά η Παιδική Ποίηση συνδέεται βιολογικά με τις ιδιαιτερότητες του μικρού παιδιού, το οποίο διαμορφώνει σταδιακά μια ηχητική, υλική σχέση με την ακουστική αξία των λέξεων. Η ποίηση είναι ένα παιχνίδι που μοιάζει μαγικό για τα παιδιά, γιατί μεταμορφώνει τις λέξεις και τις κάνει διαφορετικές απ' ότι συνήθως χρησιμεύουν σε μικρούς και μεγάλους(Καρακίτσος,2013).Και επειδή ακριβώς απευθύνεται σε παιδιά πρέπει να διατηρεί όλη τη λάμψη της μορφής, επειδή το παιδί δεν μπορεί πάντα, σ'ένα απέραντο κείμενο να εκτιμήσει τις «διανοητικές αντηχήσεις» των λέξεων. Από την άλλη το ποίημα πρέπει να προσφέρει λεκτικό κάλλος στον ύψιστο δυνατό βαθμό, χωρίς να είναι επιτηδευμένο ή λεκτικά φορτωμένο, γιατί η εκφραστική λιτότητα είναι εκ των ων ουκ άνευ στην παιδική λογοτεχνία (Καλλέργης,1995).

Συμπερασματικά στην παιδική ποίηση φανερώνονται οι τεράστιες δυνατότητες της γλώσσας. Μιας γλώσσας που δεν αποτελεί μόνο όργανο έκφρασης, αλλά μιας γλώσσας που ξαφνιάζει παίζοντας με τον εαυτό της, δημιουργώντας διασκεδαστικά παιχνίδια με γράμματα, φθόγγους, ρίμες, ήχους, παρηχήσεις, ομόηχες συλλαβές, ομώνυμα και παράγωγα, μεταπηδώντας από το λογικό στο παράλογο, αγγίζοντας πότε το σημαίνον και πότε το σημααινόμενο σε μια μαγευτική συγκομιδή εικόνων.

Κεφάλαιο 2^ο: Χαρακτηριστικά της Παιδικής Ποίησης

2.1. Γενικά χαρακτηριστικά

Η Παιδική Ποίηση σήμερα χαρακτηρίζεται από ευδιάκριτα και σαφή χαρακτηριστικά, αποτελώντας μια ξεχωριστή λογοτεχνική μορφή και έκφραση(Καρακίτσιος, 2006).

Στα γενικά χαρακτηριστικά της παιδικής ποίησης περιλαμβάνονται η φυσική απλότητα, το απτό και συγκεκριμένο θέμα, η εικονικότητα των συναισθημάτων, το χιούμορ, η αποφθεγματική πείρα της ζωής, η λιτότητα, ο ρυθμός, ο λυρισμός και η αισιοδοξία.

Η παιδική ποίηση κατά τον Σακελλαρίου(2009) πρέπει να διαθέτει και μερικά ειδικά χαρακτηριστικά. Έτσι πρέπει να είναι:

- Απλή στη γλωσσική διατύπωση και στην εξαγωγή νοημάτων
- Σύντομη αλλά όχι πυκνή
- Εποπτική και παραστατική με καθαρές εικόνες και σαφή περιγράμματα
- Παιγνιώδης στη μορφή έκφρασης
- Αισιόδοξη με σκοπό την ψυχική και πνευματική ευφορία του παιδιού
- Συγκεκριμένη, χωρίς διδακτισμούς και αοριστολογίες
- Κοντά στα βιώματα των παιδιών

Ο Καρακίτσιος διαπιστώνει ότι η διαδικασία γραφής στο παιδικό ποίημα, προσδιορίζεται από μια λογική κανονιστική, σε αντίθεση με την Ποίηση για ενηλίκους που είναι μια προσωπική πάλη με τη γλώσσα και το «είναι» του ποιητή. Στην Παιδική Ποίηση επιβάλλονται μια σειρά αυτοπεριορισμών στον δημιουργό, «μια οδυνηρή αυτολογοκρισία», που έχουν σχέση με τη μορφή και το περιεχόμενο του ποιητικού κειμένου που απευθύνεται σε παιδιά(2012).

Έτσι η δημιουργία παιδικών ποιημάτων φαίνεται ότι ακολουθεί κάποιους κανόνες. Στα περισσότερα παιδικά ποιήματα διακρίνεται ένα συγκεκριμένο, απτό θέμα, το οποίο αναπτύσσεται και εκφέρεται μέσα από μια γλώσσα, μια σύνταξη και ένα λεξιλόγιο που υπηρετούν πρωταρχικά το νόημα του ποιήματος και τις ιδιαιτερότητες του αναγνώστη-παιδιού(Καρακίτσιος,2002). Σε κάθε περίπτωση λαμβάνονται υπόψη τα ενδιαφέροντα, οι προσδοκίες και οι προτιμήσεις των μικρών αναγνωστών, χωρίς όμως να καταστρέφεται η οικονομία της γλώσσας ή να οδηγείται σε μια απλουστευτική γραφή σε βάρος της λογοτεχνικότητας.

Ένας από τους πρώτους προβληματισμούς του ποιητή είναι το «ποιος μιλάει». Το παιδί ή ο ενήλικας; Με άλλα λόγια επιλέγει τη «φωνή» του ποιήματος αλλά και την εστίαση, δηλαδή ποιος βλέπει. Εν τέλει ο όρος εστίαση ή οπτική γωνία, αναδεικνύει την αντίληψη του συγγραφέα για την παιδική ηλικία και τα χαρακτηριστικά της. Η αυθεντική απόδοση όμως της πραγματικότητας με τα μάτια ενός παιδιού δεν έχει πάντοτε το επιθυμητό αισθητικό αποτέλεσμα, κυρίως γιατί δεν είναι προϊόν επιλογής. Παράδειγμα ένα ποίημα που αποτυπώνει τη μαγική και άλογη σκέψη του μικρού αναγνώστη, καθώς και τα γλωσσικά του επίπεδα έκφρασης, δεν μπορεί να πλησιάσει την αρτιότητα και πληρότητα του αισθητικού προϊόντος(Καρακίτσιος,2012).

2.2.Μορφή και περιεχόμενο

Δύο είναι οι κεντρικοί άξονες μελέτης της Ποίησης: η μορφή(σημαίνον) και η ιδεολογία-περιεχόμενο(σημαινόμενο).

Με τον όρο «μορφή» εννοούμε τη γλώσσα, τη γλωσσική έκφραση, τον τρόπο με τον οποίο ο δημιουργός - ποιητής περικλείει τις ιδέες του και πραγματώνει το υλικό που χρησιμοποιεί. Ενώ με τον όρο «περιεχόμενο» εννοούμε τα πράγματα, τις καταστάσεις, τις ιδέες, όλα δηλαδή όσα συγκροτούν το υλικό, το οποίο χρησιμοποιεί ο ποιητής κατά τη διαδικασία της δημιουργίας(Ακριτόπουλος,1993).

Το ποίημα, ωστόσο, είναι ενότητα μορφής και περιεχομένου. Αυτό που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής προσπαθεί να το πετύχει με όσο το δυνατόν πιο κατάλληλη μορφή, με λέξεις δηλαδή, μέσα στις οποίες αποκρυσταλλώνεται το περιεχόμενο. Έτσι, μορφή και περιεχόμενο συνυπάρχουν. Κάτι περισσότερο: «το περιεχόμενο γίνεται προσιτό μόνο διά της μορφής, μόνο αφού έχει πραγματωθεί μορφικά»(Καλλέργης,1995).

Αλλά και η Καλογήρου συμφωνώντας με το αξεδιάλυτο μορφής και περιεχομένου, τονίζει τα άφθονα μέσα που έχει ο ποιητής στη διάθεσή του προκειμένου να επικοινωνήσει αυτό που θέλει: Στο ποίημα η προσοχή μας εστιάζεται όχι μόνο στο τι, αλλά και στο πώς, όχι μόνο στο περιεχόμενο αλλά και στους άπειρους τρόπους με τους οποίους επικοινωνούνται τα νοήματα, στις απειράριθμες συσχετίσεις με τις οποίες προτείνεται η αυτάρκεια και η αυτοδικαίωση της κάθε σελίδας, στη δυνατότητα των απειράριθμων διανοητικών και συναισθηματικών διερευνήσεων του κάθε στίχου. Γι' αυτό ακριβώς το ποίημα είναι ένα καλοσχηματισμένο αντικείμενο, δηλαδή ένας αζεχώριστος συνδυασμός μορφής και περιεχομένου(1993).

2.3.Μορφικά στοιχεία της Παιδικής Ποίησης

Η ποίηση ως η κατεξοχήν λεκτική τέχνη έχει κάποια μορφή, δηλαδή μια καλλιτεχνική έκφραση με την οποία πραγματώνεται και στέκει ως αντικείμενο στους αναγνώστες της. Ο ρυθμός και η μουσικότητα, τα ποιητικά λογοτεχνικά σχήματα(παρομοιώσεις, μεταφορές, προσωποποιήσεις, μετωνυμίες), το χιούμορ είναι μερικά από τα σαφή γνωρίσματα της ποιητικής γλώσσας.

Γενικά οι ποιητές που γράφουν παραδοσιακά ποιήματα προσέχουν ιδιαίτερα τα εξωτερικά - μορφικά στοιχεία του ποιήματος, δηλαδή διατηρούν ίδιο αριθμό στίχων σε κάθε στροφή, ίδιο αριθμό συλλαβών, σέβονται αυστηρά το μέτρο, κάνουν αυστηρή χρήση των σημείων στίξης. Επίσης στα παραδοσιακά ποιήματα τίγονται θέματα εύκολα και κατανοητά και η επιλογή των λέξεων και φράσεων είναι πολύ προσεκτική. Δεν λείπει βέβαια και η φροντίδα για τα εσωτερικά στοιχεία του ποιήματος, όπως είναι οι κατανοητές ιδέες και το προσεγμένο λεξιλόγιο. Υπάρχουν λοιπόν αυστηροί κανόνες, οι οποίοι τηρούνται σε κάθε παραδοσιακό ποίημα.

Ως προς τη μορφή, η Παιδική Ποίηση ως τη Μεταπολίτευση παρουσιάζεται με τα παραδοσιακά της γνωρίσματα. Χωρίζεται σε στροφές και στίχους. Κάθε στίχος αποτελείται από συλλαβές που έχουν μια εσωτερική λογική(τονισμένες, ατόνιστες). Ο ρυθμός

εμπλουτίζεται με την ομοιοκαταληξία στο τέλος και επιτείνεται με την ισομορφία των στροφών. Η γλώσσα συγκλίνει με την επίσημη σχολική γλώσσα ενώ το λεξιλόγιο είναι απλό και κατανοητό αν και κάποτε καταλήγει σε χαμηλών προδιαγραφών στιχούργημα(Καρακίτσος,2008). Μετά το 1970 καταργείται κατά ένα μέρος η βασική αυτή μορφή (μέτρο και ομοιοκαταληξία σε όλη την έκταση) από τους νεότερους ποιητές, που θέλησαν να ασχοληθούν με την παιδική ποίηση, ενώ το υπερρρεαλιστικό στοιχείο σε συνδυασμό με τις ηχητικές παρεμβάσεις αποτελούν τον καινοτόμο και σύγχρονο τρόπο προσέγγισης και ποιητικής γραφής(Κανατσούλη, 2018: 77).

Στη σύγχρονη Παιδική Ποίηση, υπάρχουν μεγάλες αλλαγές στη γλώσσα, η οποία είναι πιο ζωντανή και άμεση. Διαθέτει πλούσιο λεξιλόγιο και δουλεύει με άνεση την αλληγορία, τη μεταφορά, την προσωποποίηση (Αναγνωστόπουλος,1982). Το ύφος της δεν είναι πλέον συγκαταβατικό και εύπλαστο αλλά ειλικρινές. Τα ποιήματα είναι πλέον ελεύθερα σε στίχο, μέτρο αλλά έχουν και ρυθμό.

2.3.1. Ρυθμός: Μέτρο, Ομοιοκαταληξία και άλλα μοτίβα ήχων

Ένα κύριο και σταθερό χαρακτηριστικό της ποιητικής μορφής είναι ο ρυθμός. Η λέξη έχει ελληνική προέλευση και αναφέρεται σε κάτι που είναι ρευστό. Στην ποίηση, αυτή η ρευστότητα αναφέρεται στην κίνηση των λέξεων μέσα στα ποιήματα. Ο τονισμός, ο αριθμός και το μοτίβο των συλλαβών κατευθύνουν τα συναισθήματα που εκφράζει ένα ποίημα(Norton,2007).

Ο ρυθμός δημιουργείται από την κανονική και περιοδική εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών με βάση τη λογική των ποικιλιών του μέτρου. Η μελωδία του ποιήματος εξασφαλίζεται από την παρουσία παρηχήσεων και συνηχήσεων(περιοδική επανάληψη συμφώνων και φωνηέντων)και της ομοιοκαταληξίας. Ο Αναγνωστόπουλος αναφέρει ότι *η ομοιοκαταληξία δε δίνει πάντα την αναμενόμενη αισθητική απόλαυση, όσο ο ρυθμός και η μουσικότητα του στίχου*(1985).

Δημιουργείται από την επανάληψη διάφορων ηχητικών συνδυασμών και σχημάτων ως αποτέλεσμα του μέτρου, της ευφωνίας και κάθε άλλης ηχητικής πραγματικότητας του στίχου. Αποτελεί την αθέατη πλευρά του λόγου, την εσωτερική πλευρά αυτού που στην επιφάνεια μπορούμε να διαπιστώσουμε ως ηχητικό ή μετρικό σχήμα. (Ακριτόπουλος,1993).

Στο ποίημα ο ρυθμός είναι το πιο σημαντικό στοιχείο(Βελουδής, 2001). Στο ποίημα: « *Στον ήλιο χρυσό λαμπυρίζει/Τ' αλέτρι με τ' άδοξα βόδια/Που σέρνουν τ' ακάματα πόδια/και σκάφτουν τη γόνιμη γη*», το μέτρο και ο ρυθμός είναι τα μορφικά στοιχεία που ξεχωρίζουν. Οι τέλει από άποψη μετρικών τόνων στίχοι, δημιουργούν έναν αργό αλλά σταθερό ρυθμό που υποβάλλει την κίνηση των ζώων στο όργωμα. Άρα το ολικό σμαινόμενο του ποιήματος και η ιδεολογία του υπηρετούνται από το μέτρο και τον ρυθμό του.

Γενικά ο ρυθμός εννοείται ως η πραγμάτωση του βιωμένου ήχου, ενώ το μέτρο ορίζεται ως βασικός φορέας του ρυθμού αλλά όχι και ο μοναδικός. Στοιχεία του ρυθμού είναι και οι συνηχήσεις, οι ομοηχίες, η ρίμα, οι ονοματοποιίες. Ο ρυθμός είναι κομβικό σημείο για το μικρό παιδί, γιατί η αίσθηση του ρυθμού υπάρχει μέσα του πριν από την εκμάθηση της γλώσσας .

Στην παραδοσιακή ποίηση ο ρυθμός εκφράζεται με το μέτρο, με την εναλλαγή μακρόχρονων και βραχύχρονων συλλαβών(Ιαμβος, τροχαίος, ανάπαιστος).Ο ελεύθερος στίχος είναι ο στίχος της ρυθμικής ασυμμετρίας. Ένα ποίημα είναι γραμμένο σε ελεύθερο στίχο α) όταν δεν έχει σταθερό μετρικό σχήμα, δηλαδή αποδεσμεύεται από τον καθορισμένο αριθμό συλλαβών και από τον καθορισμένο αριθμό τόνων και β) όταν έχει τέτοια ηχητική οργάνωση, ώστε να δημιουργεί εντυπώσεις και να γεννά ρυθμό με την εναλλαγή τονιζόμενων και ατόνιστων συλλαβών. Στον ελεύθερο στίχο βασική μονάδα ρυθμού είναι ολόκληρος ο στίχος και όχι ο μετρικός πους.

Συνήθως, στον ελεύθερο στίχο, ο ρυθμός δημιουργείται και από σημασιολογικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα η ειρωνεία, ο νοητικός παραλληλισμός(Ακριτόπουλος,1993). Ωστόσο, μια διαδεδομένη σύγχυση ταυτίζει τη ρυθμικότητα με την παραδοσιακή ποίηση και θέλει τη νεωτερική, ελευθερόστιχη ποίηση, απαλλαγμένη από τις δεσμεύσεις του μέτρου και της ρίμας. Έτσι θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι τα μοντέρνα ποιήματα, ως άρρυθμα, δεν είναι τα καταλληλότερα για παιδιά. Όμως οι νεωτερικοί ποιητές, ακόμη κι όταν αρνήθηκαν «την υποταγή στη συμμετρική εκφορά του ποιητικού λόγου», δεν αρνήθηκαν την τονικότητα και τη ρυθμικότητά του(Αργυρίου,1990).

«Η εναλλαγή της έντασης και της χαλάρωσης απαρτίζουν δύο βασικά στοιχεία του ρυθμικού λόγου: ένα σταθερό και ένα μεταβλητό: τη θέση και την άρση που αποτελούν και τα στοιχεία της προσωδίας(ρυθμός, τόνος, επιτονισμός). Ο ρυθμός θεωρείται βασικό στοιχείο της ποίησης, αλλά όταν δεν τηρείται, η ποίηση ξεχωρίζει από τον πεζό λόγο, χάρη στη μουσικότητά της (Σακελλαρίου,2009).

Ανέκαθεν η συγγένεια της ποίησης με τη μουσική ήταν μεγάλη. Το ποίημα ήταν τραγούδι και οι ποιητές του 19ου αι. ονόμαζαν τα ποιήματά τους τραγούδια. Με άλλα λόγια η Παιδική Ποίηση συνιστά μια λειτουργία περισσότερο ηχητική, ακουστική, μουσική, ώστε να ενεργοποιεί όλες τις αισθήσεις του παιδιού.

Πολλά ποιήματα έχουν έναν συγκεκριμένο και επαναλαμβανόμενο έμμετρο ρυθμό ή μέτρο και ορισμένες σειρές περιέχουν έναν συγκεκριμένο αριθμό έντονων ρυθμών. Π.χ. τα πεντάστιχα έχουν μια εύκολα αναγνωρίσιμη αυστηρή ρυθμική δομή, ακόμα κι όταν τα ακούει κανείς σε ξένη γλώσσα. Ο ελεύθερος στίχος, αντίθετα, έχει συνήθως έναν τυχαίο, ακανόνιστο ρυθμό που μοιάζει με αυτόν του καθημερινού λόγου(Norton,2007).

Γρήγορο και ζωηρό ρυθμό ανακαλύπτουμε στο ποίημα «Καλοκαίρι» του Παλαμά. που αντέχει σε επαναληπτικές αναγνώσεις: *«Ο κόσμος λάμπει σαν ένα αστέρι /βουνά και κάμποι, δένδρα, νερά,/ γιορτάζουν πάλι, καθώς προβάλει /το καλοκαίρι. Θεού χαρά!»*.

Συμπερασματικά ο ρυθμός και το μέτρο είναι πολύ σημαντικά στο παιδικό ποίημα, γιατί το παιδί παίζει με τον ρυθμό και τη μουσικότητα που αυτός δημιουργεί.

Ο ήχος, όπως ειπώθηκε και παραπάνω αποτελεί σημαντικό κομμάτι της απόλαυσης της ποίησης. Ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι ποιητές δίνουν έμφαση στον ήχο είναι μέσω της ομοιοκαταληξίας. Πολλά παραδοσιακά ποιήματα για παιδιά τη χρησιμοποιούν εξαιρετικά εύστοχα.

Ο Kornei Thoukofsky((1882-1969) στις 13 εντολές του προς τους ποιητές που γράφουν για παιδιά, γράφει ότι η ομοιοκαταληξία συμβάλλει στην κατανόηση του ποιήματος, στην κατάκτηση της μητρικής γλώσσας και στην πρόσκληση ιδιαίτερης ευχαρίστησης. Οι λέξεις που ομοιοκαταληκτούν πρέπει να είναι οι κύριοι φορείς του νοήματος(Πολίτης,2015).

Η ομοιοκαταληξία εμφανίζεται στο τέλος ενός στίχου αλλά και μέσα σ' αυτούς, εσωτερικά. Οι ποιητές των έμμετρων παραδοξολογημάτων επινοούν ακόμη και δικές τους λέξεις για να επιτύχουν χιουμοριστικό αποτέλεσμα με την ομοιοκαταληξία.

Η ομοιοκαταληξία είναι η καθιερωμένη μετρική μορφή της ευφωνίας. Ο παραδοσιακός στίχος είναι έμμετρος. Ο ελεύθερος ξεφεύγει από τον καταναγκασμό της επανάληψης των μετρικών σχημάτων και σταδιακά αναπτύσσεται ελεύθερα. Και ενώ ο στίχος ποιοτικά μεταβάλλεται, εκείνο που παραμένει σταθερό, είτε στον παραδοσιακό είτε στον ελεύθερο είναι ο εσωτερικός ρυθμός τους.

Η ανάγκη να ξεφύγει η ποιητική έκφραση από τη ρυθμική συμμετρία, που επιβάλλουν τα τρία βασικά στοιχεία της ομοιομορφίας -ομοιοκαταληξία, μέτρο, ισοσυλλαβία- οδήγησε στη ρήξη των παραδοσιακών μετρικών σχημάτων και τη σταδιακή τους εξέλιξη.

Ρυθμό στο ποίημα δίνουν και οι επαναλήψεις. Οι ποιητές τις χρησιμοποιούν για να τονίσουν ή υπερτονίσουν λέξεις, φράσεις, στίχους ακόμα και ολόκληρες στροφές. Εύκολα αναγνωρίζεται η τεχνική της επανάληψης νοημάτων και λέξεων στο ποίημα της Π. Παμπούδη: *Νάνι νάνι τ' αρκουδάκι/νάνι το καραγκιοζάκι/ νάνι και οι δυο οι κούκλες/με τους φιόγκους και τις μπούκλες.*

Η παρήχηση, η επανάληψη δηλαδή φωνηέντων ή συμφώνων, είναι ένας άλλος τρόπος για τη δημιουργία λεξιλογικών μοτίβων που έχουν ενδιαφέρον και είναι ασυνήθιστα.

Στο ποίημα «*Κικιρίκου κικιρί*» της Καρθαίου η πετυχημένη παρομοίωση του ήλιου με τον κόκορα, οι επαναλήψεις λέξεων, οι παρηχήσεις και οι συνηχήσεις ενισχύουν τις απλές και ζωηρές εικόνες του ποιήματος.

Φως ανοίγει τις φτερούγες,/το κεφάλι φως σηκώνει./Φως στον κήπο, φως στο δρόμο,/ φως στον κόσμο ως πέρα απλώνει.

Ή στο ποίημα του Ελύτη «*Τζίτζικια*» στο τελευταίο δίστιχο η επανάληψη του ρήματος «ζει» μαζί με τις παρηχήσεις χαρίζει έντονη μουσικότητα, θυμίζοντας παράλληλα τον ήχο των τζίτζικιών. «*Ζει και ζει και ζει και ζει και ζει /ο βασιλιάς ο ήλιος ζει*». Όπως και στο «*Θαλασσινό τριφύλλι*» όπου ο ποιητής χρησιμοποιεί επίσης επαναλήψεις που δημιουργούν ατμόσφαιρα παραμυθιού και δίνουν την αίσθηση του αντίλαλου: *Το θαλασσινό τριφύλλι/ποιος θα βρει να μου το στείλει/Ποιος θα βρει να μου το στείλει/το θαλασσινό τριφύλλι.*

Οι ήχοι ορισμένων λέξεων υποδηλώνουν το νόημα το οποίο φέρουν. Ο όρος ονοματοποιία αναφέρεται στο φαινόμενο κατά το οποίο η ονομασία πράγματος ή ενέργειας γίνεται με φωνητική μίμηση του ήχου που συνδέεται μ' αυτό. Π.χ. στο ποίημα της Μ. Μαμαλίγκα «*Το βατράχιασμα του σαλιγκαριού*».

Το σαλιγκάρι σαν βατραχιάζει/βήχει και βρίζει και γκρινιάζει
 Βλέπει βατράχια στ' όνειρό του/Και βγάζει μάτια απ' το κακό του
 Βγαίνει απ' τα ρούχα του /Γίνεται λιώμα,
 Βρέχει το στρώμα του/ Κοάζει ακόμα.
 Βρε-κε-κε-κεξ/ Κοάξ κοάξ
 Ψάξε και βρες /Σαλιβατράξ

Μορφολογικά κυριαρχεί η λογική της συχνής επανάληψης του φθόγγου βήτα, η οποία αναπτύσσεται μέσα σ' ένα κλίμα προσωποποιήσεων, παράλογων και τολμηρών εικόνων. Το αποτέλεσμα είναι μια ατμόσφαιρα φανταστική και κωμική, που κορυφώνεται στην τελευταία στροφή, εκεί όπου το νόημα δηλώνεται από τον ρυθμό που δίνουν οι άναρθρες κραυγές του βάτραχου-σαλιγκαριού(Καρακίτσιος,2008).

Η του Γ. Νεγρεπόντη: *«Τίπι τίπι το σπουργίτι/πώς τσιμπά τ' αραποσίτι, τίπι τα/εί κάποιος φωνή του βάζει/το καημένο πως τρομάζει, τίπι τα»*. Ηχοποιημένες λέξεις που παραπέμπουν ηχητικά στον ήχο του τσιμπολογήματος και του περπατήματος των σπουργιτιών, στοιχείο που χαρίζει έντονη μουσικότητα. Όπως και στο *Τσιριτρό* του Παπαντωνίου. Αν ένα ποίημα έχει πολλές παρηχήσεις καταλήγει πραγματικός γλωσσολάγος.

Η Θ. Χορτιάτη έγραψε ποιήματα με λέξεις, *«Τα Παιχνιδόλεξα»*, που ξεφεύγουν από το οικείο και συνηθισμένο νοητικό περιβάλλον και ντύνονται με καινούριους ήχους που προκαλούν νέες σημασίες. Κυρίαρχο στοιχείο τους ο ρυθμός ο οποίος επιτυγχάνεται με παρηχήσεις και καταληκτικές ομοηχίες. Κοινός παρανομαστής όλων ο ρυθμός(μέτρο, ομοηχία, παρηχήσεις) Η καταληκτική ομοηχία είναι πλούσια και ευρηματική.

Ο χώρος ήταν για χορό/Κι εγώ μες το χορό χωρώ

Η Η γιαγιά ζυμώνει/Και στο σπίτι της ζει μόνη/Μαγειρεύει και φακή/Τα γυαλιά της δυο φακοί

Η επαναληπτικότητα των όμοιων ήχων – βασικός κανόνας της λαϊκής ποίησης –γοητεύει το μικρό παιδί. Εδώ το νόημα των λέξεων είναι καθαρά ακουστικό. Πρώτο μέλημα η ομοηχία και η παρήχηση. Το νόημα έρχεται δεύτερο. Αλλού λεκτικά μορφήματα, ολόκληρες λέξεις που συνδέονται, συντίθενται ή αποσυντίθενται και παράγουν νεώτροπα ποιήματα. Παράδειγμα το παρακάτω ποίημα της Χορτιάτη.

Κούκου βάγια

Κουκουβάγια

Κούκος λέει

στην κουκουβάγια

και του βασιλιά τη βάγια

μέσα στου βασιού τα βάγια.

2.3.2.Λογοτεχνικά σχήματα

Η έκφραση του ποιητικού λόγου είναι κατεξοχήν μεταφορική. Και η γλώσσα της ποίησης, η μεταφορική γλώσσα. Είναι η γλώσσα που δεν εννοεί αυτό που λέει (Ακριτόπουλος, 1993). Έτσι, λοιπόν, οι μεταφορές παίζουν πρωταρχικό ρόλο. Ενθαρρύνουν τα παιδιά να δουν, να αισθανθούν, να γευτούν, να μυρίσουν και να αγγίξουν τις λέξεις που δημιουργούν οι ποιητές. Χρησιμοποιούν επίσης την περιγραφική γλώσσα (γλώσσα με μη κυριολεκτικά νοήματα) για να διευκρινίσουν καταστάσεις, να προσθέσουν ζωντάνια και να ενθαρρύνουν τους αναγνώστες να βιώσουν πράγματα με νέους τρόπους. Μεταφορά, παρομοίωση, προσωποποίηση υπερβολή (Norton, 2007).

Η πετυχημένη παρομοίωση στο ποίημα του Βιζυηνού, δημιουργεί ζωηρή εικόνα:

*Πτεινός μες την αυλή / κικιρίκουκου ! λαλεί./ Έχει ένα λοφίο πρώτης/ και σπιρούνια σαν
ιππότης.*

Η στο ποίημα του Β. Ρώτα :

*Όταν το Λενιό μας κλαίει
σάμπως πυρκαγιά μας καίει
και τραντάζεται το σπίτι
σαν να γίνεται σεισμός.*

Ο ποιητής μιλά από την οπτική του μικρού παιδιού με κάποιες υπερβάσεις στην έκφραση με χιουμοριστική διάθεση και στοιχεία παραλόγου (« και το πεύκο στην αυλή μας/καμαρώνει φουντωτό»).

Στο εναλλακτικό ποίημα, «Όταν κάνουνε πόλεμο» του Γ. Μαρίνου, καθώς χωρίς να θίγει άσχημα περιστατικά πολέμου και να μεταφέρει εικόνες πόνου, καταφέρνει να εξηγήσει και να σχηματίσει την έννοια του πολέμου και της ειρήνης. «Όταν κάνουνε πόλεμο/ Η γη έχει πονόλαιμο».

Ο ποιητής έχοντας έντονη αίσθηση της σάτιρας και της παρωδίας καταφέρνει να αποφορτίσει την σκοτεινή πλευρά του θέματος που είναι ο πόλεμος. Χρησιμοποιεί μεταφορές, ομοηχίες και ομοιοκαταληξίες για να παρομοιάσει τη γη με άνθρωπο που είναι άρρωστος και πρέπει να πάρει ένα χάπι για να γίνει καλά. Μια πολύ έξυπνη μεταφορική εικόνα και παρομοίωση που είναι γνώριμη σε όλους μικρούς και μεγάλους. Η χρήση εύστοχων παρομοιώσεων εξυπηρετεί τον σκοπό της παιγνιώδους προσέγγισης ενός πολύ σοβαρού θέματος Παρατηρούμε ποιητικά γλωσσικά παιχνίδια που αρχίζουν από το γράμμα «Πι» της λέξης «πονόλαιμος» και στον επόμενο στίχο επιλέγονται λέξεις του ιδίου γράμματος για να ολοκληρώσουν το νόημα όπως «πόνος» και «πόλεμος».

*«...Ενάντια στον πονόλαιμο/Στον πόνο και τον πόλεμο/υπάρχει μια ασπρίνη/
άνθρωποι, πέστε ΕΙΡΗΝΗ.»*

Το ποίημα διέπεται από χιούμορ και κωμικά στοιχεία για να αποδοθεί το σκληρό θέμα του πολέμου όσο το δυνατόν περισσότερο ελεύθερα χωρίς διδακτικότητα. Αποτελείται από δίστιχα και υπάρχει ρυθμός και έντονα παιχνίδια ομοιοκαταληξίας.

Το παρακάτω ποίημα του Ρίτσου είναι μια σύνθετη, λυρική εικόνα, γεμάτη μεταφορές, επαναλήψεις, παρηχήσεις, με εσωτερικό ρυθμό.

Μες στο δάσος μες στη νύχτα

*μια τρυπίτσα είναι τ' αστέρι
τρέχει από κει μέσα, τρέχει*

*τρέχει ρυάκι το φλουρί
ρυάκι το μαργαριτάρι*

*γέμισα τις τσέπες μου
γέμισα τα χέρια μου*

*δεν μπορώ να σταματήσω
πάρτε τα μου ή πάρτε με
με τα χέρια λεύτερα*

τον Απρίλη να μπατσίσω

XVIII Από τα Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού

Οι μεταφορές αποτελούν έμμεσες συγκρίσεις ανάμεσα σε πράγματα που έχουν κάτι κοινό αλλά στην ουσία είναι διαφορετικά. Οι μεταφορές τονίζουν ορισμένες ιδιότητες πραγμάτων για να κάνουν τους αναγνώστες να τα δουν με άλλα μάτια. Ένα ποίημα μας κάνει να αισθανθούμε ή να γνωρίσουμε το κάθε τι με ένα νέο μάτι.

Η ξενοιασιά του καλοκαιριού βιώνεται μέσα από μεταφορές, παρομοιώσεις και ακουστικές εικόνες στο ποίημα «Καλοκαιρινές φιλίες» του Γ. Κρόκου.

*Έχω φίλο μου τον ήλιο
κι ένα τζιτζίκι τρελό.
Το τζιτζίκι σ' έναν κλώνο
και τον ήλιο στο γιαλό.*

*Το τζιτζίκι μού παινεύει
την ζανθή καλοκαιριά
κι ο κυρ-ήλιος ζωγραφίζει
τη γαλάζια απλοχωριά.*

*Το τζιτζίκι με μαθαίνει
ξένοιαστα να τραγουδώ
κι ο κυρ-ήλιος σαν το γλάρο
πά' στο κύμα να πηδώ.*

*Το τζιτζίκι κι ο κυρ-ήλιος,
σα δασκάλοι μου καλοί,
μ' έχουν μάθει πώς να κάνω
καλοκαίρι τη ζωή.*

Η φαντασία προσφέρει περισσότερη ευχαρίστηση, συγγενεύει περισσότερο με την ποίηση και αποτελεί αναζήτηση μιας βαθύτερης, εσωτερικότερης πραγματικότητας και μιας πιο σταθερής, αιώνιας αλήθειας. Η φαντασία είναι η επιθυμία για να αλλάξουν τα δεδομένα, να τροποποιηθεί η πραγματικότητα, είναι το παιχνίδι, το όραμα, η αναζήτηση αυτού που λείπει.

Με άλλα λόγια είναι η ανάγκη για μεταφορικές εικόνες που θα ξεπεράσουν τις λεκτικές άμυνες του ακροατηρίου. Η μεταφορά και το σύμβολο, ουσιώδη γνωρίσματα της φαντασίας, προϋποθέτουν τη σχέση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες διαφορετικές οντότητες (Κανατσούλη, 2004).

«Ο Θαλασσοπόρος» της Ρ. Μπούμη-Παπά είναι ένα ποίημα γεμάτο φαντασία και εικόνες, παρομοιώσεις και μεταφορές που καταλήγει σε χιούμορ με την αποκάλυψη στο τέλος.

Έχω ένα καράβι, τόσο, με πανιά, /θάλασσες αφήνει, θάλασσες περνά.

Άφωνος στον κίνδυνο και θαλασσομάχος, /ταξιδεύω σχίζοντας πέλαγα μονάχος.

Στου περιβολιού μας τη δεξαμενή/τα νερά τους σμίγουν πέντε ωκεανοί!

Γύρω περιμένουν στις ακτές οι κάβοι/δίπλα τους ν' αράξει τ' άσπρο μου καράβι.

Στην Ινδία, στο Βόλγα, στο Μισσισιπιπλή/τρέχει το καράβι μου, πάει σαν αστραπή.

.....

Καθισμένος πλάι σε μια γλάστρα δυόσμο/δέκα χρόνων πλοίαρχος, γνώρισα τον κόσμο!

Αλλά και η προσωποποίηση είναι συνηθισμένο λογοτεχνικό σχήμα που συναντάται στην Παιδική Ποίηση. Από τα καλύτερα δείγματα προσωποποίησης είναι το ποίημα «Το πιο μεγάλο» του Β. Ρώτα:

*Από κάτω απ' το ραδίκι
κάθονται δυο πιτσιρίκοι
και ρωτάν ο ένας τον άλλον
πιο 'ναι από όλα πιο μεγάλο.*

*Τους ακούει ένα σκαθάρι
και τους λέει το κουκουνάρι
τους ακούει ένα τριζόνι
και τους λέει το πεπόνι!
τους ακούει κι ένα τσιμπούρι
και τους λέει το γαϊδούρι!*

*Γέλασαν οι πιτσιρίκοι
γέλασε και το ραδίκι
κι ένας με μεγάλο στόμα
βάτραχος γελάει ακόμα.*

2.3.3.Διασκελισμοί

Οι διασκελισμοί προσδίδουν έντονη δραματικότητα στην ποιητική έκφραση και σ' αυτό συμβάλλει αναμφίβολα η μορφή του ποιήματος(Ακριτόπουλος,1993).

Η συναισθηματική γραφή του Ρ. Καππάτου φανερώνεται σε κάθε ομοιοκαταληξία, αλλά και σε κάθε διασκελισμό του παρακάτω σονέτου:

Μέσα στο σπίτι μια βαθιά ησυχία

Βαραίνει καθώς πέφτουν οι σκιές

Στους τοίχους, στο γραφείο, στα βιβλία.

Ξάφνου, για μια στιγμή απ' τις παλιές

φωτογραφίες ο Αθηνούλης λείπει,

κρύφτηκε λες. Φωνάζω: ψι, ψι, ψι

Αθηνούλη! Αλλ' αυτός δεν εγκαταλείπει

Την κρυψώνα του να 'ρθει και λειψή

έφυγε η μέρα. Η νύχτα μαύρους γάτους

στέλνει και νιαουρίζουν φιλικά,

τρέχουν μες στα δωμάτια τα μικρά τους,

νίβονται στις γωνίες, νοχηλικά

μες στο μυαλό. Αθηνούλη! Λέω. Μα δίχως

να γροικηθεί νιαούρισμα ούτε ήχος.

Στη νεωτερική ποίηση, ο διασκελισμός είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση όπως στην παραδοσιακή ποίηση. Παράδειγμα οι παρακάτω στίχοι του Ρίτσου:

Μέσα στο πηγάδι, τα κλειδιά

Ξεκλειδώσανε

Τα βαθιά, μαβιά νερά

Τη λευκή τη σιγαλιά

Και τη μαύρη πεταλούδα.

2.3.4.Ο διάλογος

Χαρακτηριστικό μορφικό στοιχείο της παιδικής ποίησης είναι και ο διάλογος μεταξύ των ηρώων, ώστε ο λόγος να αποκτά περισσότερο οικειότητα.

Διαλογική μορφή έχει το λυρικό ποίημα του Ρώτα: «Πού ‘ ναι πιο καλά»

Φεγγαράκι, φεγγαράκι/που κρέμεσαι στον ουρανό, /πες μου και πού `ναι πιο καλά,/στον κάμπο ή στο βουνό;

Ποταμάκι, ποταμάκι/που τρέχεις όλο τον καιρό,/πες μου και πού `ναι πιο καλά,/στην πόλη ή στο χωριό;

Χελιδόνι, χελιδόνι/που βλέπεις χώρες και χωριά,/πες μου και πού `ναι πιο καλά, στον Νότο ή στον Βοριά;

Ο σύντομος διάλογος με ερωτήσεις κι απαντήσεις, αντιγράφουν την εικόνα του νερού που κυλάει με ρυθμό, ανεμπόδιστο μέσα στην κοίτη του, καθαρό, όπως και το ποίημα. Η πληροφορικότητα καλύπτεται μέσα στην τρυφερή ροή των εικόνων και την επιτυχημένη παιδική ματιά, όπου οι τρεις ευθείες ερωτήσεις με τις αντίστοιχες προσφωνήσεις μεταμορφώνουν το φεγγάρι, ποτάμι κλπ. σε ανθρώπους και τους ζητούν απάντηση που δίνεται στην τέταρτη στροφή ως κοινή απάντηση όλων: «όπου κανένας δεν πεινά/και κανένας δεν κρυώνει/ούτε πονάει εκεί είναι πιο καλά!» Η απάντηση είναι απλή κα με κοινωνική ευαισθησία, ενώ η μουσικότητά του και η ελεύθερη ομοιοκαταληξία το κάνουν χαρούμενο.

2.4.Το χιούμορ

Το χιούμορ είναι κυρίαρχο στην παιδική λογοτεχνία και επηρεάζει όχι μόνο τη συναισθηματική και τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού, αλλά σχετίζεται και με το βαθμό νοημοσύνης του.

«Οι χιουμοριστικές ιστορίες είτε αφορούν σε φανταστικά πρόσωπα είτε σε ρεαλιστικούς χαρακτήρες του σύγχρονου κόσμου, είναι από τις πλέον αγαπημένες των παιδιών» (Norton, 2007:453), γιατί το χιούμορ έχει για το παιδί «σημασία λειτουργική. Ανταποκρίνεται σε μία οργανική ανάγκη του να γνωρίσει τον κόσμο σε ατμόσφαιρα αισιοδοξίας και χαράς, παιχνιδιού και αυτοϊκανοποίησης» (Κανατσούλη, 1995: 29). Παλαιότερα, όμως, «κατά τη σταδιακή διαμόρφωση της παιδικής λογοτεχνίας, το χιουμοριστικό και εύθυμο στοιχείο λογοκρίθηκε συστηματικά, επειδή θεωρήθηκε ότι αποπροσανατόλιζε τους μικρούς αναγνώστες από τη σοβαρότητα που απαιτεί η διαδικασία της ανάγνωσης. Στη σημερινή εποχή όμως το χιούμορ, αξιοποιείται πολύ συχνά στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας» (Γαβριηλίδου, 2010).

«Η αχαλίνωτη φαντασία, η δροσιά, η ζωντάνια, η χαρά, η έκπληξη- τα βασικά γνωρίσματα του παιχνιδιού- συνθέτουν τον κόσμο του χιούμορ: φωτεινός, ασφαλής και άκακος όπως είναι, έλκει τα παιδιά, ικανοποιεί τις ανάγκες τους και τα βοηθά να υπερνικήσουν τις ανησυχίες και τους φόβους τους. Η πίστη του ανθρώπου στις δυνάμεις του, η χαρά της ζωής, η αισιοδοξία αποτελούν την κινητήρια δύναμη του χιούμορ»(Τζαφεροπούλου, 1994).

Η χιουμοριστική ποίηση, ασχολείται με διασκεδαστικά συμβάντα που θα μπορούσαν να συμβούν σε έναν άνθρωπο ή ζώο. Ήχοι και λεξιλόγιο μέσα από τη γραμματική και συντακτική χρήση συνδυάζονται, ώστε να δημιουργήσουν αυτή την ιδιαίτερη γλώσσα μέσα στη γλώσσα(Κανατσούλη,2004).

Τρόποι ανάπτυξης του χιούμορ είναι:

- Το λογοπαίγνιο
- Η χρήση λεττριστικών λέξεων(ηχοποιημένες λέξεις), ο ήχος των οποίων εκφράζει το νόημα(Κανατσούλη 1995, Καρακίτσιος 2002).
- Η απρόβλεπτη τροπή των γεγονότων στην αναμενόμενη λογική πορεία.
- Η υπερβολή που είναι απαραίτητο συστατικό κάθε μορφή κωμικής τέχνης
- Η χρήση της μεταφοράς. Μια μορφή μεταφορικής μεθόδου είναι η προσωποποίηση, δηλ. η ζωντανή υπόσταση που δίνεται σε ένα (α)βιοτικό στοιχείο εκτός του ανθρώπου και σε αφηρημένες έννοιες, τα οποία περιγράφονται με ανθρώπινα χαρακτηριστικά αναπτύσσοντας ιλαρότητα(Κανατσούλη,1995).
- Αλλά και η ειρωνεία, η σάτιρα και ο σαρκασμός.

Τα παιδιά δεν γελούν με τα ίδια αστεία που χαίρονται οι μεγάλοι. Τα νήπια δεν εκτιμούν ιδιαίτερα το λεκτικό χιούμορ, γι' αυτό και δεν χαίρονται με ποιήματα που στηρίζονται σ' αυτό. Αυτά θα χαρούν με περιγραφές καταστασιακού χιούμορ και θα γελάσουν παράδειγμα με το λίμερικ του Σεφέρη:

«Είτανε μια κοπέλα απ' το Καλαμάκι/που ψάρευε αχινούς με ένα καμάκι/Μα ξάφνου ένα γουρούνι/της μπήκε στο ρουθούνι/και πνίγηκε η κοπέλα απ' το Καλαμάκι»(Γιαννικοπούλου,1999). Όμοια και στα ποιήματα του Φ. Λάδη: *«Άρες μάρες κουκουνάρες»* με τον εύθυμο και σατιρικό τόνο στις τετράστιχες και δίστιχες στροφές που εναλλάσσονται σε σταθερή μορφή:

Ένας γέρος βγήκε

Στο δάσος για σεργιάνι,

Βροχή όμως τον βρήκε

Δεν ξέρει τι να κάνει

Τρέχει, τρέχει

Και τα βρακιά του βρέχει!

Αντίθετα στα μεγαλύτερα παιδιά σχολικής ηλικίας αρέσουν τα χιουμοριστικά και διασκεδαστικά ποιήματα, όπως είναι τα Παιχνιδόλεξα της Χορτιάτη, όπου κυριαρχούν τα λογοπαίγνια:

Πάει η βόλτα η Αητώ

Με το σκύλο της λυτό

Μια ο σκύλος μια η Λητώ

Βούκες τρων φαγί λιτό

Φίλοι ο σκύλος κι η Λητώ

Τους φωνάζουν «σκυΛητώ»

Στα ποιήματα αυτά καλλιεργείται εκείνο το είδος του ποιητικού λόγου που, χωρίς να προβληματίζει, ευχαριστεί, διασκεδάζει, δημιουργεί προσδοκίες και ελπίδες και υποβάλλει την αισιοδοξία και την εύθυμη διάθεση.

Σε μεγαλύτερες ηλικίες(9-12) σημασία έχει η γύρω πραγματικότητα(Αναγνωστόπουλος,1986). Η διαφορετική λειτουργία κυριαρχείται από το περιεχόμενο, αλλά δεν μονοπωλείται.. Γίνεται περισσότερο «σοβαρή», η παιγνιώδης διάθεση υποχωρεί, χωρίς όμως να εξαφανίζεται. Το ποίημα γίνεται εκτενέστερο για να παρουσιάσει ένα πιο σύνθετο νόημα, όπως είναι τα Αφηγηματικά, οι μπαλάντες κι όσα ασκούν κριτική στα προβλήματα της κοινωνίας.

Η παλαιότερη και νεότερη ποίηση για παιδιά έδωσε πολλές ευκαιρίες γέλιου στα παιδιά. Καλύπτοντας μια μεγάλη γκάμα διασκεδάσης από το άκακο χιούμορ παιδικών ποιημάτων που σχολιάζουν την αφέλεια και την περιέργεια των παιδιών στην πρώτη τους γνωριμία με τον κόσμο, ως την επίμονη, γλυκόπικρη παρουσίαση και κριτική των ανθρώπινων προβλημάτων, συναρμολογούν ένα πλούσιο ρεπερτόριο, ικανοποιητικό να αποδίδει συναισθήματα, να απεικονίζει όψεις της παιδικής ζωής, να διοχετεύει προβληματισμούς(Πάλλης, Παπαντωνίου).

Ποιητές όπως ο Κρόκος, ο Μανθόπουλος, η Καρθαίου εκμεταλλεύονται πολυποίκιλα τα αστεία περιεχομένου και μέσα από τη σύγκρουση σοβαρού και αστείου, όπως απορρέει από το εννοιολογικό περιεχόμενο, αναρωτιούνται και καυτηριάζουν, ενώ άλλοι, όπως ο Σεφέρης(*Ποιήματα με ζωγραφίες για μικρά παιδιά*, 1975) η Λ. Αρανίτου (*19 παράλογα κι ένα με 2 άλογα*, 1987)η Άλκηστη(*Μανταλάκια στην απλώστρα, ποιήματα στη σιδερώστρα*) η Θ. Χορτιάτη(*Παιχνιδόλεξα*, 1986 και *Παιχνιδόγελα*,1988)γελούν και παίζουν με γλωσσικά στριφογυρίσματα και ταιριάσματα(Καρακίτσιος,2008).

Ενδεικτικά παραθέτουμε το ποίημα «*Η παντόφλα*» της Άλκηστης. *Γρήγορος ρυθμός, ομοιοκαταληξία, εναλλαγή εικόνων, χιούμορ:*

Μια μέρα μια παντόφλα

Έκανε μια βόλτα

Ανέβηκε στο λόφο

Κατέβηκε στον κάμπο

Πέρασε δυο γεφύρια

Και τέσσερα τσαντήρια

Μπήκε σ' ένα στρατόνα

Και πήγε στον κοιτόνα

Μα, απ' την πολλή τη μπόχα
 Ετρόμαξε η παντόφλα,
 Που πήρε τέτοια φόρα
 Πάνω στην ανηφόρα
 Που έπεσε στο ποτάμι
 Εβγήκε στο λιμάνι
 Πιάστηκε σ' ένα αγκίστρι
 Και μπήκε στο κοφίνι
 Ανάμεσα στα ψάρια
 Και στα καλαμάρια

Την πάνε στη ταβέρνα
 Τη ρίχνουν στο τηγάνι
 Την βάζουν στην πιατέλα
 Μαζί με μια σαρδέλα
 Την παίρνει ο σερβιτόρος
 Την πάει σε μια κυρία
 Κι αυτή πυρ και μανία φωνάζει:
 Με υστερία:
 Παντόφλα μου! σε βρήκα!!

2.5.Απροσδόκητη συνάντηση λέξεων και γλωσσικά παιχνίδια

Ο αναπάντεχος συνδυασμός λέξεων που περιέχει το στοιχείο του παραλογισμού δημιουργεί πνευματική εγρήγορση, αφύπνιση του νου, με χιούμορ, λεκτικά αστεία και παράταιρα ταιριάσματα λέξεων(Χορτιάτη,1998). Πρόκειται για τη γνωστή ιδέα του Gianni Rodari, τα φανταστικά διώνυμα(1985, σ.27).Το ερέθισμα για το ποίημα δίνεται από τους τυχαίους συνδυασμούς σημασιολογικά απομακρυσμένων λέξεων, όπως στο ποίημα του Κ. Χαραλαμπίδη: *Σαλιγκάρι και φεγγάρι* . Εδώ συνδυάζονται δύο λέξεις, σαλιγκάρι και φεγγάρι, πολύ απομακρυσμένες μεταξύ τους. Συνήθως τέτοια ποιήματα παραπέμπουν στον σουρρεαλισμό και στις νέες σημασιολογικές χρήσεις που αποκτούν οι λέξεις σε ένα γλωσσικό περιβάλλον όπου φαντασία και πραγματικότητα γίνονται ένα.

Σαλιγκάρι και φεγγάρι
 είναι δυο καλοί κουμπάροι.
 Στρώνουν ασημί μετάξι,
 πάντα σύμφωνοι στην πράξη.
 Ρίχνουν κόκκινο σκοτάδι
 κι αραιώνουν το μελάνι.
 Ζωγραφίζουν πεταλούδα
 που του λέει κρυφά «Τραγούδα».

«Τα δύο ουσιαστικά του τίτλου, συναντώνται πέρα από την καθημερινή χρηστική τους σημασία σε ένα “μαγνητικό πεδίο” όπου η αμοιβαία έλξη τους καθορίζεται αντικειμενικά από συνειρμούς που δημιουργούν μιαν αλληλουχία» (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2018: 46). Το φεγγάρι με το φως του το βράδυ ζωγραφίζει τον λαμπερό δρόμο σε αντίθεση με το σαλιγκάρι που χαράζει με το σάλιο του μια πορεία στο έδαφος, αφήνοντας το στίγμα του. Ο Κ. Χαραλαμπίδης με τον στίχο «Στρώνει ασημί μετάξι» ωραιοποιεί το σάλιο και το χαρακτηρίζει

ως μετάξι, ένα υλικό πολυτέλειας και ομορφιάς. Αλληλεπίδραση συνεργασίας και δημιουργίας. Το ιδιαίτερο αυτό ποίημα τελειώνει με έναν συμβολικό στίχο, με τη ζωγραφιά μιας πεταλούδας που μπορεί να πετάξει και να φτάσει από τη γη στον ουρανό. Αποτελεί την ελπίδα της συνύπαρξης και της ένωσης δύο διαφορετικών κόσμων: ενός σαλιγκαριού και ενός φεγγαριού.

Δυο λέξεις λοιπόν που συναντιούνται για πρώτη φορά. Το ποίημα που θα φιλοξενεί τέτοιες παρθενικές, απροσδόκητες συναντήσεις θα μπορεί να προσφέρει στο παιδί μian άλλη, εξίσου παρθενική και γι' αυτό δυναμική γοητευτική κατανόηση στοιχείων αυτού του κόσμου, όπως και στο παρακάτω τρυφερό ποίημα: *Το μπαλόني*, του Δ. Μανθόπουλου.

*Πήρε ο αγέρας το μπαλόني,
μέσα απ' του παιδιού το χέρι.
Πέταξε η χαρά, ψηλώνει
τρελοφέγγαρο κι αστέρι.
Πάει στον ήλιο. Τον σιμώνει.
Λίγο ακόμα να τον φτάσει.
Να τους. Ήλιοι δυο στην πλάση.
Κι ένας τρίτος, ήλιος – δάκρυ,
στου μικρού ματιού την άκρη.*

Τα γλωσσικά παιχνίδια έχουν ιδιαίτερη σημασία για τα παιδιά καθώς συμβάλλουν στην δημιουργία εννοιών και στην απόδοση σχημάτων και ενισχύουν την ανάπτυξη της γλώσσας (Τσιλιμένη, 2005). Σ' αυτά τα λεκτικά παιχνίδια εντοπίζουμε στοιχεία της παιδικής λογοτεχνίας, όπως χιούμορ, γλωσσοπλασία, ηχοποίηση λέξεων, φωνών ή κραυγών.

Η επανάληψη ήχων, όπως σημειώθηκε και παραπάνω, δημιουργεί τον ρυθμό. Αυτή η πραγματικότητα οδηγεί στο παιχνίδι των λέξεων, τα λεκτικά παιχνίδια. Όταν το ποίημα απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, τότε η ευφωνία που δημιουργείται επιδιώκει το παιχνίδι, τον ρυθμό και τη σωστή άρθρωση και πολύ λιγότερο το νόημα. Τα λαχνίσματα, οι γλωσσοδέτες αξιοποιούν την επανάληψη ήχων, για να πετύχουν, εκτός των άλλων, το παιχνίδι των λέξεων (Ακριτόπουλος, 1993).

Είναι εντυπωσιακή η παρουσία ποιημάτων που στηρίζεται πάνω στην ηχητική επεξεργασία των στίχων, σ' ένα ατέλειωτο παιχνίδι με τις λέξεις σε σημείο που να θυμίζει κλασικά λογοπαίγνια και τις τεχνικές παιδικών παιχνιδιών π.χ. οι στίχοι του Δ. Μανθόπουλου:

Μα όσοι Γαβγάμηλα νομίζουν/πως είναι μήλα που ...γαβγίζουν/ή τα Καρδάμυλα κι αυτά/
μήλα πως είναι με καρδιά»(Καρακίτσος, 2002).

Ή της Ντίνας Χατζηνικολάου:

*Παίζουν ο Κωστής κι ο Αλέξης
το παιχνίδι με τις λέξεις*

Γρύλος, γρίφος και γρι-γρι

Να τρεις λέξεις από γρι.

Πες ο ένας πες ο άλλος

Πόπο σαματάς μεγάλος.

Ανάλογα με την πηγή προέλευσής τους χωρίζονται σε α)λαϊκά γλωσσικά παιχνίδια και β)έντεχνα γλωσσικά παιχνίδια(Αναγνωστόπουλος, 1998).

Λαϊκά γλωσσικά παιχνίδια είναι τα ταχταρίσματα, οι γλωσσοδέτες, τα μαντέματα, τα λαχνίσματα. Ο γλωσσοδέτης είναι: «ένας ηχολογικός συνδυασμός όπου τα μέταλλα της γλώσσας μας μπορούν να τονίσουν και εικονικά στοιχεία, διεγείροντας τη φαντασία με τη λεκτική δόνηση. Θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τον γλωσσοδέτη, παιχνίδι λεκτικό, παιχνίδι λεκτικής φαντασίας. Ένα τρελό παιχνίδι που σπάει τους φραγμούς της συμβατικής γλώσσας και φτάνει στην υπέρβαση, στην ιδιογλωσσία, την γλωσσολαλιά» (Χορτιάτη, 1998:175)Παράδειγμα το ταχτάρισμα: *Πάει ο λαγός να πει νερό/στου παιδιού μου το λαιμό./ Πάω κι εγώ κοντά να δω/δω λαγός,κει λαγός, γατ,γατ,γατ!*

Στην κατηγορία των έντεχνων γλωσσικών παιχνιδιών ανήκουν, τα παιχνιδόλεξα, τα λογοπαίγνια, τα παιχνίδια με λέξεις, παιχνιδοποιήματα, τα λίμερικς και στιχουργήματα των λογοτεχνών γραμμένα με χιούμορ και φαντασία. Με τα γλωσσικά παιχνίδια καλλιεργείται η γλώσσα, γίνεται κατανοητή η πολυσημία των λέξεων, η κυριολεξία, η μεταφορά, το χιούμορ, η ειρωνεία (Αναγνωστόπουλος, 1998). Από τους πρώτους που αναφέρθηκαν στα «παιχνίδια της γλώσσας» είναι ο Τζιάνι Ροντάρι στο βιβλίο του «Γραμματική της Φαντασίας», όπου παρομοιάζει τη λέξη με την πέτρα που καθώς πέφτει στα ήρεμα νερά της λίμνης προκαλεί ομόκεντρους κύκλους που απλώνονται στην επιφάνεια, παρασέρνοντας στην κίνηση ανεξάρτητα αντικείμενα. Σαν την πέτρα, μια τυχαία λέξη μπορεί να λειτουργήσει σαν μαγική, δημιουργώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις με ήχους και εικόνες. Ο Ροντάρι παίζει με τη φαντασία, με συνειρμούς λέξεων, με ρίμες, συνειρμικές εικόνες που ξεκινούν από μια τυχαία λέξη που, παίζει το παιχνίδι της μνήμης, της ονειροπόλησης. Τα παιδιά αρέσκονται στο να παίζουν με τις λέξεις για να γίνει η προέκταση του παιχνιδιού τους, διασκέδαση και γέλιο (1985).

Στα «Παιχνιδόλεξα», η Θ. Χορτιάτη προσπαθεί να κάνει παιχνίδια στην ποίηση που διδάσκουν και διασκεδάζουν. Τα ονομάζει «Παιχνιδόλεξα» γιατί παίζει με τις λέξεις. Όπως αναφέρει η ίδια: «Λέξη, τη λέξη περνώ αρμαθιές άλλοτε με κάποιο συνειρμό κι άλλοτε μ'ένα πέταγμα στο χώρο του παράλογου ή του φανταστικού, ανάμεσα σε νέα και παλιά γλωσσικά τεχνάσματα» (Χορτιάτη,1986:7).

Η λεκτική φαντασία, όρος σύνθετος με πολυεπίπεδη λειτουργία, δεν είναι άλλο από τη δημιουργική πνοή, την ποιητική δύναμη του συγγραφέα και συνίσταται:

- Στη συνειρμική αλληλουχία ρητορικών σχημάτων(επαναλήψεις, αντιθέσεις) και αφηγηματικής λειτουργίας του λόγου.
- Στη δημιουργία της αίσθησης φανταστικού χώρου με μαγικά και ονειρικά στοιχεία.
- Στη δημιουργία χιούμορ στον τίτλο των έργων ή στις ονομασίες των ηρώων (Ακριτόπουλος,2007:5-6).

Το παιχνίδι με τις λέξεις είναι ένα τρελό παιχνίδι που σπάει τους φραγμούς της συμβατικής γλώσσας φτάνοντας στην υπέρβαση. Ο Ροντάρι αναφέρει πως ένας τρόπος να κάνουμε τις λέξεις γόνιμες, από την άποψη της φαντασίας, είναι να τις παραμορφώνουμε. Αυτό αρέσει στα παιδιά, το βλέπουν σαν παιχνίδι γιατί τους βοηθά να εξερευνήσουν τις δυνατότητες των λέξεων, να τις δαμάσουν, υποχρεώνοντάς τες να κάνουν πρωτότυπες αποκλίσεις(1985).

Το παιχνίδι των λέξεων και η δημιουργική φαντασία ξεπερνούν τα όρια της κοινής λογικής ωστόσο είναι μια ευχάριστη και διασκεδαστική διαδικασία. Ένα παιχνίδι με τις λέξεις είναι και το παρακάτω ποίημα του Γ. Μαρίνου: *Το στοιχειό από τη Χίο*

Μια φορά στη Χίο Χιο

Ήτανε , λέει, ένα στοιχειό

Κι έτρωγε όλες τις κοπέλες

Με τις δυο του τις μασέλες.

Και μια μέρα το στοιχειό

Τρώει μαστίχα μες στη Χιο

Κ δεν τρώει κοπέλες

Του κολλήσαν οι μασέλες.

Το νοηματικό περιεχόμενο των ποιημάτων αποδυναμώνεται τόσο πολύ , ώστε στο τέλος εξαφανίζεται τελείως και αναγκάζεται ο αναγνώστης να παρακολουθεί όχι τι λέει το ποίημα, αλλά πώς εξελίσσεται το γλωσσικό παιχνίδι. Για τον Kornei Chukovsky, η τελευταία συμβουλή για να θεωρηθεί ένα ποίημα παιδικό είναι ακριβώς αυτή: Να προσφέρονται οι στίχοι του για παιχνίδι, αφού τα παιδιά αρέσκονται να παίζουν με ήχους και με λέξεις. Προέκταση του παιχνιδιού αυτού είναι η διασκέδαση και το γέλιο. Με όπλα την παρήχηση ή την αντικατάσταση γραμμάτων σε γνώριμες λέξεις, την ομοηχία και την παράφραση λέξεων,

το ποίημα γίνεται αποκλειστικά αντικείμενο γλωσσικής επεξεργασίας όπου συναγωνίζονται το παιχνίδι της φαντασίας, το απρόοπτο, το τυχαίο, τρεις συντελεστές γένεσης του αστείου.

Στον πρόλογο των *«Παιχνιδόλεξων»*(1986) γράφει η Θ. Χορτιάτη: «Ο σκοπός μου είναι να αναδειχθεί, να αναπτυχθεί η λέξη, οι παράγωγες λέξεις, οι οικογένειες λέξεων, ομώνυμα, λέξεις που έχουν το ίδιο θέμα ή το ίδιο συνθετικό σε μια γλωσσική σύνθεση με λεξιγράφους, μαγικές εικόνες, μέσα σε καινούριες και παλιές τυποποιημένες φράσεις του ελληνικού λόγου. Παράδειγμα, το παιχνίδι με τις ομόηχες λέξεις: *Από το κλαδί στο φύλλο/Έχω τον αγέρα φίλο.*

Στη νεωτερική ποίηση, κάθε λεκτικό παιχνίδι δε σημαίνει ότι δεν μπορεί να έχει και ποιητική πνοή (Ακριτόπουλος,2007:5-6). Μερικές φορές μπορεί να είναι πραγματικά μια μικρή ευτυχία λέξεων.

Γυαλί το γέλιο του γιαλού

Γελιέται ο ήλιος πάει αλλού

Γυαλίζεται και κολυμπάει

Θρύμματα φως γυαλοκοπάει... (Χορτιάτη,2002:10)

2.6.Nonsense poems και λίμερικ

Η λογοτεχνία nonsense, λόγος χωρίς νόημα ή ακριβής μετάφραση, προέρχεται από αγγλικές παραδοσιακές ποιητικές φόρμες, τόσο από τη γραπτή ελιτίστικη λογοτεχνική παράδοση των ενηλίκων όσο και από τη λαογραφική παράδοση (ποιήματα παιδικά, τραγούδια). Ο Χ. Σακελλαρίου ονομάζει αυτή την ποίηση «αφασικό λόγο» και η εύκολη μετάφραση του –nonsense poem είναι άλογη ποίηση.

Στις συλλογές *«Παιχνιδόλεξα»*(1986) και *«Παιχνιδόγελα»*(1988) η Θ. Χορτιάτη κάνει παιχνίδια σε έμμετρο λόγο, με τις λέξεις, με τα ομώνυμα, με τις οικογένειες λέξεων, παιχνίδια με τις μορφές της έκφρασης, με τις μορφές του περιεχομένου, παιχνίδια σε ποικίλες συνδέσεις. Πιστεύει πως το παιδί μέσα από τα γλωσσικά παιχνίδια νιώθει απελευθερωμένο, οξύνει την κριτική του σκέψη, την εφευρετικότητά του και την φαντασία του(2008).

Το καινούριο που έφεραν αυτές οι συλλογές, εκτός από τη διάθεση για λογοπαίγνιο και το παιχνίδι των λέξεων, είναι το νοηματικά παράλογο. Μια αυθόρμητη, ασυνείδητη γύμναση της φαντασίας και της γλώσσας. Τα ποιήματα των συλλογών χαρακτηρίζονται από τη δροσιά, την ευαισθησία, το παράλογο και τη δυναμική των λέξεων.

«Στα ποιήματα αυτά, η λέξη αναδύεται, εκτινάσσεται και παραπατάει στο λογικό, στο παράλογο, ενώ το αναπάντεχο-απρόοπτο, το τυχαίο, το αταίριαστο, συντείνουν σ' ένα ξάφνιασμα», σημειώνει η Θ. Χορτιάτη στα *Παιχνιδόλεξα* και *Παιχνιδοχαμόγελά* της.

Τα παιδιά έχουν βασιλιά /Κάποιον μπαρμπα-Ζαβολιά

Μια ντομάτα έχει ελιά/Έναν μπόγο για κοιλιά/

Ορθια σκούπα για μαλλιά/Και κρεμάει χαιμαλιά/

Σίδερα καρφιά παλιά/Σε πορφύρα παρταλιά(Χορτιάτη, 1986:9)

Ο Ακριτόπουλος (1993) επισημαίνει ότι ο παράδοξος λόγος κλονίζει τα στερεότυπα της γλώσσας και της λογικής με την υποβολή του παράδοξου και τη δημιουργία χιούμορ από τον συνδυασμό του λογικού και του παράλογου, του πιθανού και του απίθανου. Όπως συμβαίνει στα ποιήματα της Άλκηστης Κοντογιάννη: *Ήτανε μια κολοκυθιά που έκανε δέκα μανταρίνια ή του Φ. Λάδη: Μέγαρα φυσίκια, /Λουτράκι μπακλαβάδες/Μια γαιδουρίτσα αγάπησα /και μπήκα σε μπελάδες.*

Το λίμερικ

Στη λογοτεχνία nonsense ανήκει και το σύντομο ποιητικό είδος λίμερικ(limerick).

Πολλοί παιδαγωγοί υποστηρίζουν ότι ο παράλογος στίχος είναι αφετηρία-σταθμός για τη δημιουργική ενασχόληση του παιδιού με την ποίηση και ότι τα λίμερικ είναι η πλέον κατάλληλη ποιητική άσκηση(Καρακίτσιος, 1996) .

Είναι ποιήματα πρωτοποριακά ως προς το ύφος και προσεγγίζουν τον σουρεαλισμό. Το λογικό συνυπάρχει με το παράλογο, το δυνατό με το αδύνατο, το πιθανό με το απίθανο. Εμπνέουν στο παιδί το χιούμορ και καλλιεργούν τη φαντασία του. Τα παρουσίασε ο Άγγλος ποιητής Edward Lear. Τα λίμερικς στην ελληνική γλώσσα μεταφράζονται ως ληρολογήματα ή λογοπαίγνια. Η προτεραιότητα δίνεται στο σημαίνον και όχι στο σημαίνόμενο. Στην Ελλάδα έγιναν γνωστά από τον Γιώργο Σεφέρη με το βιβλίο *«Ποιήματα με ζωγραφιές για μικρά παιδιά»* το 1975.Τα χαρακτηριστικά τους είναι η υπερβολή, η έλλειψη νοήματος και το χιούμορ. Η γλώσσα είναι εικονοπλαστική και αναπαραστατική. Οι ήρωες είναι συνήθως ζώα, αντικείμενα αλλά και άνθρωποι. Στα λίμερικ δεν απαιτείται ανακάλυψη του νοήματος, είναι λεκτική χαρά και απόλαυση(Τσιλιμένη,2005).

Τα λίμερικ έχουν συγκεκριμένη δομή και αποτελούνται από πέντε στίχους που ομοιοκαταληκτούν ομοιόμορφα. .Ο 1^{ος} με τον 2^ο και τον 5^ο, και ο 3^{ος} με τον 4^ο. Ο πρώτος στίχος παρουσιάζει τον πρωταγωνιστή, ο δεύτερος στίχος περιέχει την ιδιότητά του ή μια παραξενιά, ή ακόμα και τα προσωπικά του έντονα χαρακτηριστικά ή μια του πράξη, ο τρίτος και ο τέταρτος περιέχει την εξέλιξη της δράσης ή τις ενέργειες και τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός, και ο πέμπτος στίχος εμφανίζει ένα εκκεντρικό, ευρηματικό επίθετο που να ταιριάζει νοηματικά με το περιεχόμενο του λίμερικ.

Η Καλογήρου (2009) συμφωνεί ως προς την αυστηρή δομή και την ομοιοκαταληξία των ποιημάτων αυτών και αναφέρει επίσης τα ανθρωπυνία - τοπωνύμια που καθορίζουν την α-νοησία στις ιδιότητες και την πορεία των ανθρώπων μέσα σε αυτά. Τονίζει το συνδυασμό «της πειθαρχίας της φόρμας με την ελευθερία και την πρωτοτυπία της προσωπικής έκφρασης».

Τα λίμερικ δεν επαινούν τα πρόσωπα στα οποία αναφέροντα αλλά ασχολούνται με ελαφρά κ πικάντικα θέματα που τα χειρίζονται επιπόλαια.

Στα λίμερικ του Σεφέρη κυριαρχεί η κυριολεξία, η περιγραφική εικόνα και η αφηγηματική διαδοχή των επεισοδίων και των κωμικών περιπετειών των ηρώων. Για τον Σεφέρη, το στοιχείο της ανατροπής του ορθολογισμού, του σαρκασμού και της σάτιρας συνιστούν αφορμή αντίστασης στην τραγικότητα του ρεαλισμού και αποτελούν ταυτόχρονα ένας διασκεδαστικός τρόπος διαφυγής, από την αδιέξοδη αγριότητα του πολέμου. Η ομοιοκαταληξία ακολουθεί το σχήμα των λίμερικ σ' όλα τα ποιήματα με φορές υπέρτατης ομοηχίας και ευρηματικής ρίμας.

Είτανε μια μικρή στη Βραζιλία
Που φώναζε: «Για πες μου βράζει, Ηλία
Το σινάπι που 'χα βάλει
Προχτές βράδυ στο τσουκάλι
Για να κάνει ποδόλουτρο η κυρία;»

ευρηματική ομοηχία

απλή, τυπική ρίμα

Χαρακτηριστικό των ποιημάτων αυτών είναι ότι δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να διασκεδάσουν και να χαρούν με τις μικρές, ανώδυνες περιπέτειες των ηρώων τους. Για το μικρό παιδί οι λέξεις έχουν συχνά περισσότερο συναισθηματική και ηχητική αξία και λιγότερο σημασιολογική (Καρακίτσος, 1996, 2013).

Ο Μερακλής επισημαίνει τη λεκτική χαρά, τη διασκέδαση και την αισθητική συγκίνηση που προσφέρουν τα λίμερικ στα παιδιά, χωρίς να ενδιαφέρονται για την ανακάλυψη κάποιου νοήματος (1990).

Ήταν μια γριά απ' το Λασίθι
Που μια Λαμπρή κατάπιε ένα ρεβίθι
Όταν είπε: «Θέλω κι άλλο!»
Έγινε κακό μεγάλο
Και χάθηκε η γριά με το ρεβίθι.

Λίμερικ έχει γράψει και η Λ. Αρανίτου, ποιήματα σουρεαλιστικά, πρωτοποριακά στη γραφή, όπου ανταμώνονται το λογικό με παράλογο, το πιθανό με το απίθανο. Κυριαρχούν τα ζώα-πρωταγωνιστές. Υπάρχει μια γενικότερη γλυκύτητα και τρυφερότητα στα παθήματα των ζώων.

Ήταν ένας γλάρος απ' την

Πρέσπα

Κι έκανε ένα ταξίδι πάνω σε μια

Βέσπα

Τον πιάνει ο τροχονόμος γιατί οδηγεί

Τρελά,

Και κείνος τα φτερά του ανοίγει

Και το ...σκα!

Ο ΦΤΕΡΟΠΑΡΑΒΑΤΗΣ γλάρος από την

Πρέσπα.

Εδώ βλέπουμε το ασύμβατο ενός γλάρου που οδηγεί βέσπα. Στη συνέχεια και ο τροχονόμος και ο γλάρος παρουσιάζονται με τις συμβατικές τους ιδιότητες: ο τροχονόμος, ρυθμίζει την κυκλοφορία και ο γλάρος πετάει για να του ξεφύγει.

Στα λίμερικ του Σεφέρη ή της Άλκηστης τα ασυνάρτητα λόγια, η τρέλα και το παράλογο καταλήγουν σε γκροτέσκο αστείο. Το καθαρά παράλογο βασίζεται στην κατασκευή ενός απόλυτα διαφορετικού από τον γνωστό τους κόσμου, ενός κόσμου παραμορφωμένου, αντεστραμμένου, διογκωμένου μέσα από την υπερβολή. Η ευχαρίστηση πηγάζει από αυτή την εντελώς παράλογη ή μισοπαράλογη ποιητική κατασκευή, στην οποία υπάρχει ένας πλήρης αποπροσανατολισμός, όπου το ανοίκειο, η σύγχυση, το χαοτικό επικρατούν. Οι λέξεις που αναγνωρίζονται, παρά το μη λογικό τους περιεχόμενο, δημιουργούν την αίσθηση της οικειότητας στο παιδί. Κυρίως, όμως, του δημιουργούν την αίσθηση ότι η γλώσσα μπορεί να είναι ένα παιχνίδι, όπου δύο γλωσσικές πραγματικότητες, μια σίγουρη και μια αβέβαιη ή μια ελεγχόμενη και μια ασαφής μπορούν να συνυπάρχουν (Κανατσούλη, 2004).

Τα σχήματα λόγου που κυριαρχούν στο λίμερικ είναι το παράδοξο, η υπερβολή, το αδύνατο και η ειρωνεία η οποία μπορεί να είναι διάχυτη στο ποίημα ή συμπυκνωμένη στο επίθετο του πέμπτου στίχου. Το λίμερικ προσφέρει στα παιδιά γέλιο και γόνιμο έδαφος για ν' ανθίσει η φαντασία. Όπως στο παρακάτω λίμερικ της Λ. Αρανίτου:

Ένας σκαντζόχοιρος χοντρός που έμενε στα Σπάτα

Έτρωγε μόνο αυγά βραστά και τα 'θελε μελάτα

...έπινε όμως τα αυγά σαν να 'τανε νεράκι

Κι απ' τα πολλά του τα κιλά έμοιαζε γουρουνάκι

Ο ΛΑΙΜΑΡΓΟΣ ΣΚΑΝΤΖΟΧΟΙΡΟΣ που έμενε στα Σπάτα.

Πολλοί μελετητές της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας αντιμετωπίζουν με απαξίωση τα λίμερικ, είτε διότι δεν προσθέτουν τίποτα στην Ελληνική Παιδική Ποίηση είτε παρ'όλο το χιούμορ τους στο τέλος αφήνουν ένα ψυχικό κενό στο παιδί. Άλλοι πάλι θεωρούν ότι υπάρχει διδακτική αξία στον παράλογο ή ανόητο στίχο όπως και στη χρήση της γλώσσας μακριά από στερεότυπα (Καρακίτσος, 1996). Όμως στα λίμερικ δεν απαιτείται ανακάλυψη του νοήματος, είναι λεκτική χαρά και απόλαυση (Τσιλιμένη, 2005). Ο Μπενέκος υποστηρίζει ότι το χιούμορ του παραλόγου-χαρακτηριστικό στοιχείο

των λίμερικς είναι πιο ευεργετικό στο παιδί παρά στον ενήλικο, γιατί αυτό αντιμετωπίζει σοβαρότερα προβλήματα προσαρμογής. Ξεπερνάει τις δύσκολες καταστάσεις μέσα από το γέλιο(1991).

2.7.Ανθρωπομορφισμός και ανιμισμός στην Παιδική Ποίηση

Ο όρος «ανθρωπομορφισμός» σημαίνει την απόδοση ανθρώπινης μορφής και λειτουργίας σε ζώα και πράγματα. Με τον όρο ανιμισμός, στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, εννοείται ο τρόπος θέασης του κόσμου, των αντικειμένων που υπάρχουν σε αυτόν και των μεταξύ τους σχέσεων με έναν συγκεκριμένο τρόπο, διαφορετικό από τον συνηθισμένο. Ο άνθρωπος που ζει σε μία ανιμιστική πραγματικότητα αποδίδει συνείδηση σε πολλές άλλες οντότητες εκτός του ανθρώπου, όπως τα ζώα, τα φυτά, τα διάφορα στοιχεία της φύσης κ.λπ. Ο ανιμισμός βρίσκεται πολύ κοντά εννοιολογικά στον ανθρωπομορφισμό, καθώς αποδίδοντας ψυχισμό και σε άλλες υπάρξεις του σύμπαντος, δημιουργείται ένα καθρέφτισμα του πνευματικού κόσμου του ανθρώπου σε αυτά.

Ο ανθρωπομορφισμός είναι ο κυρίαρχος τρόπος γραφής πολλών παραδοσιακών ποιημάτων του Ζ. Παπαντωνίου, όπως «Ο Ανυπόμονος»:

*Μόλις τ' αυγά της ζέστανε η κλώσσα
και τα μικρά ετοιμάστηκε να βγάλει,
ένα πουλάκι εσήκωσε κεφάλι
μες το τσόφλι
μιλώντας τέτοια γλώσσα:
«Ως πότε εδώ θα μ' έχουνε κλεισμένο;
Καθόλου δεν μπορώ να περιμένω!
Πες!
Έτσι τον καιρό μου εδώ θα χάνω;
Εγώ έχω κατορθώματα να κάνω!
Κόκορας βέβαια θα 'μαι δίχως άλλο,
λοφίο ψηλό, χρυσά φτερά θα βγάλω.
Τη μέρα και τη νύχτα θα στολίσω,
θα φέρνω την αυγή, μόλις λαλήσω
στο φράχτη, στην αυλή, σε κάθε μέρος,
στρατεύματα τις κότες θα οδηγώ».*

*Και του 'πε τότε ο κόκορας ο γέρος:
«Στάσου να βγεις παιδάκι μου
απ' το αυγό!»*

Οι τέσσερις πρώτοι στίχοι που αποτελούν ευθείες ερωτήσεις είτε κρίσεις που διατυπώνονται με αγανάκτηση(δηλωτικό το θαυμαστικό), από το νεογέννητο πουλί δηλώνουν με φυσικότητα την ψυχική κατάσταση, την ανυπομονησία που καταλήγει σε έπαρση.

Ο ανθρωπομορφισμός καθορίζει από πολλές πλευρές τη γραφή ποιημάτων για μικρά παιδιά. Καθορίζει τους τρόπους της λογοτεχνικότητας: αφηγηματική μορφή, διάλογος, προσωποποίηση και τα θέματα: ζώα, φυτά, χρώματα. Ένα άλλο παράδειγμα είναι το Παγόνι του ίδιου:

*Το πανέμορφο παγόνι
κατηγόραγε τ' αηδόνι
«Τραγουδεί στη ερημιά
και θαυμάζουν τη φωνή του.
Μα δε βλέπουν το κορμί του
που 'χει τόσην ασκημιά;*

.....
*«Είν' αλήθεια» λέει τ' αηδόνι
το έρημο και μοναχό,
«μ' έκανε ο Θεός φτωχό,
σ' έντυσε για το σαλόνι.
Τα στολίδια σου να δείξεις...
μα το στόμα μην τ' ανοίξεις.»
(Από τα παιδικά τραγούδια)*

Ο ανθρωπομορφισμός εύκολα δίνει στον ποιητή τη δυνατότητα να συνομιλούν τα πουλιά. Γίνονται πρόσωπα του διαλόγου. Οι λέξεις που χρησιμοποιούν λοιδωρούν, κατακρίνουν, ταπεινώνουν, αλλά και κρίνουν και επικρίνουν. Είναι λέξεις που ο ποιητής επέλεξε παραδειγματικά για να εκφράσει ορισμένες ανθρώπινες καταστάσεις, τις οποίες κατά τη διάρκεια της γραφής του ποιήματος με ευαισθησία και συγκίνηση είχε αποτιμήσει(Ακριτόπουλος,1993).

Ή στο «Τσιριτρό» όπου ο Παπαντωνίου χειρίζεται με χιούμορ τις εικόνες και τον ανιμισμό των πουλιών.

Στις επόμενες ηλικίες υποχωρεί ο ανθρωπομορφισμός και ανιμισμός και παίρνουν τη θέση του οι ρηματικοί τρόποι της μεταφοράς και μετωνυμίας, γιατί αρχίζει το παιδί να διακρίνει τη μεταφορική από την κυριολεκτική χρήση της γλώσσας.

Κεφάλαιο 3^ο: Το περιεχόμενο της Παιδικής Ποίησης

3.1. Η θεματολογία

Με τον όρο «περιεχόμενο» εννοούμε τα πράγματα, τις καταστάσεις, τις ιδέες, όλα όσα δηλαδή συγκροτούν το υλικό, το οποίο χρησιμοποιεί ο ποιητής κατά τη διαδικασία της δημιουργίας(Ακριτόπουλος,1993). Ανέκαθεν τα θέματα με τα οποία ασχολούνταν οι ποιητές στην Ποίηση για παιδιά, ήταν το τετράπτυχο: πατρίδα-θρησκεία-οικογένεια-φύση. Σημαντική, βεβαίως, θέση κατείχαν και τα ποιήματα με ιστορικό και ηρωικό περιεχόμενο.

Σε γενικές γραμμές αυτή ήταν η θεματολογία μέχρι και τη Μεταπολίτευση. Είναι παραδεκτό ότι το πλαίσιο της κάθε εποχής, υπό το πρίσμα γενικότερων αλλαγών που συντελούνται, επηρεάζει τον συγγραφέα και τον τρόπο που θεάται τον κόσμο. Έτσι από το 1974 και μετά το θεματικό υλικό χαρακτηρίζεται από το κριτικό πνεύμα, την ειλικρίνεια και τον ανθρωποκεντρισμό(Καρακίτσος,2008).

Το περιεχόμενο παρουσιάζεται διευρυμένο και καλύπτει όλες τις πτυχές της νεοελληνικής ζωής: τον κοινωνικό, πολιτικό βίο, την παλιότερη και σύγχρονη Ιστορία, το φυσικό περιβάλλον, τους θρύλους, την πολιτιστική κληρονομιά (Αναγνωστόπουλος 2001). Υπερισχύουν τα κοινωνικά θέματα και ζητήματα, όπως εκείνα της κοινωνικής δικαιοσύνης, της φιλίας, της ειρήνης, στοχεύοντας αποκλειστικά στην ενίσχυση του κοινωνικού συναισθήματος και την ευαισθητοποίηση του ατόμου, ως πολίτη με δικαιώματα και υποχρεώσεις. Επίσης, η φύση και το περιβάλλον παίζουν καθοριστικό ρόλο, αφού μέσω της ποίησης το παιδί καλείται να συμφιλωθεί με την πραγματικότητα και τον κόσμο, που τον περιβάλλει (Κανατσούλη, 2018).

Η θεματική μετατόπιση, έχει σχέση με τα αναγνωστικά ενδιαφέροντα του παιδιού αλλά και το γενικότερο κλίμα της εποχής. Οι ποιητές στηριγμένοι σε νέες παιδαγωγικές αρχές, μακριά από το πνεύμα του διδακτισμού και της ωραιοποίησης των πάντων, μιλούν πιο ρεαλιστικά, πιο φιλικά και άμεσα στο παιδί. Για παράδειγμα τα θέματα φύση, θρησκεία, πατρίδα, πολιτική αντιμετωπίζονται χωρίς προκαταλήψεις. Ο παιδικός ήρωας δείχνει την αγάπη στη φύση όχι με δοξαστικό για την ομορφιά της, αλλά και με αγανάκτηση για την καταστροφή της. Η θρησκευτικότητα δεν είναι τόσο εξωτερική εκδήλωση όσο πράξη αγάπης(Αναγνωστόπουλος 2001).Είναι φυσικό πάντως τα θέματα και το περιεχόμενο των ποιημάτων να συνδέεται άμεσα με την κυρίαρχη ιδεολογία της κάθε εποχής(Καρακίτσος,2008).

Οι ποιητές του τελευταίου τέταρτου του 20^{ου} αι. πολιτικοποιημένοι με την ευρύτερη σημασία του όρου, στοχαστικοί και παράλληλα προσεκτικοί με την εύπλαστη παιδική ψυχή, διευρύνουν τολμηρά τη θεματολογία της παιδικής ποίησης. Θέματα επώδυνα για το παιδί, όπως η απειλή του πολέμου, η μόλυνση του περιβάλλοντος, η αυτοματοποίηση και ο καταναλωτισμός της σύγχρονης ζωής, διοχετεύονται με ευθύτητα στην ποίηση, απαλλαγμένα όμως, χάρη στη χιουμοριστική επέμβαση, από τον ωμό ρεαλισμό και την απαισιόδοξη προοπτική που περισσότερο θα πλήγωνε παρά θα ευαισθητοποιούσε το παιδί. Αξίζει να επισημανθεί ότι η σταθερή παρουσία των ζώων στην παιδική ποίηση είναι μια θεματική επιλογή που παραμένει αμετάβλητη στα χρόνια. Έτσι προσωποποιώντας ζώα ή άψυχα αντικείμενα, οι σύγχρονοι ποιητές αποδραματοποιούν το πρόβλημα χωρίς να το αποσιωπούν, δίνοντάς του ταυτόχρονα ένα πολύ πιο οικείο σχήμα(Καρακίτσος,2008).

Έτσι, παράλληλα με τη φαντασία και το αίσθημα, η σύγχρονη Παιδική Ποίηση απευθύνεται και στη λογική. Υπάρχει ένα πλήθος από ποιήματα που καθρεφτίζουν τη ρεαλιστική πλευρά της ζωής και που μπορούν να θεωρηθούν ένα μπάσιμο στην πραγματικότητα. Προπαντός παρουσιάζουν θέματα παρμένα από την τεχνολογική εποχή και την πραγματική ζωή. (Bamberger,2018).

Τη διερεύνηση της φαντασίας στη νέα πραγματικότητα μας τη δίνει ποιητικά η Θ. Χορτιάτη με το ποίημα «Το κουκί και το ρεβύθι» από τη συλλογή της «Κούνια Μπέλα»:

Στο δικό μας τον καιρό/λεν αλλιώς το παραμύθι/«το κουκί και το ρεβίθι»/στα σημερινά παιδιά./Πύραυλος είν' το κουκί/αστροναύτης το ρεβύθι/το φεγγάρι κολοκύθι/παίζουν την κολοκυθιά.

Πάρκο είν' ο ουρανός/και τ' αστέρια χαμομήλια/τρων' οι πύραυλοι τα μίλια είμαστε μια γειτονιά./Στο παιχνίδι όλοι μαζί/πάνω χέρι, κάτω χέρι/το ρεβίθι σ' ένα αστέρι/κοπανάει μια κουτουλιά.

Απότοκο όλων των παραπάνω είναι να αφυπνιστεί ιδεολογικά ο αναγνώστης. Προβληματισμός, ευαισθητοποίηση σε όλα τα θέματα(κοινωνικά, πολιτικά, περιβαλλοντικά, ατομικά) τα οποία λειτουργούν ευεργετικά στο παιδί. Ο λυρισμός γίνεται βαθύτερος ως προς το νόημα που μεταφέρει. Το φανταστικό και το πραγματικό συνυπάρχουν και εναλλάσσονται(Ακριτόπουλος,1993), όπως στο παρακάτω, γεμάτο λυρισμό, ποίημα της Π. Παρθενίου: *Μονάχα γαλάζιο.*

Το ποτάμι τρέχει στη θάλασσα,

ζυπόλητο τρέχει στη θάλασσα.

Συναντηθήκανε, το ποτάμι

κι η θάλασσα.

Φιληθήκανε.

Ύστερα γίναν λίγο ποτάμι,

λίγο θάλασσα.

Ύστερα γαλάζιο.

Τίποτα άλλο

μονάχα

γαλάζιο.

Τα ποιήματα για την πατρίδα μπαίνουν σε άλλο πλαίσιο: Πατρίδα είναι η θάλασσά της ,οι ελιές και οι μυρωδιές της.

Η πατρίδα

Ένα παράθυρο Στο Σούνιο

είναι η πατρίδα

Κι ένα στεφάνι ελιάς να φορούν

στα μαλλιά τα παιδιά.

δυόσμο και μέντα

είναι η πατρίδα.

Η *Ειρήνη* του Δ. Μανθόπουλου αναπαριστά τον μικρόκοσμο των εντόμων με μια παιγνιώδη αντιμετώπιση. Τα ζώφια ρίχνονται στον πόλεμο για την επιβίωσή τους. Τα λαχανικά και τα φρούτα γίνονται το πεδίο μάχης τους. Η μορφολογία τους γίνεται σκευή πολεμική. Όλα πολεμούν εκτός απ το τζίτζικι που χαίρεται και τραγουδά για την ειρήνη. Ο ποιητής περνά το αντιπολεμικό του ποίημα αριστοτεχνικά.

Θεέ μου, ο πόλεμος τι λόξα!

*Μαζευτήκανε μυλιούνια
στο περβόλι τα ζουζούνια.
Βάλαν άρματα βαριά:
Κράνη, θώρακες, κεντριά
τάχα για τιμή και δόξα.*

Θεέ μου, ο πόλεμος τι λόξα!

*Κάτω απ' την κολοκυθιά
στομωθήκανε σπαθιά.
Και κει δα στις μελιτζάνες
κλάψαν αδερφές και μάνες,
τάχα για τιμή και δόξα.*

Θεέ μου, ο πόλεμος τι λόξα!

*Στην χλωρή τη φασουλιά
βρήκε ο χάροντας δουλειά.
Και σιμά στις λαχανίδες
γράφτηκαν χρυσές σελίδες,
τάχα για τιμή και δόξα.*

Θεέ μου, ο πόλεμος τι λόξα!

*Και μονάχα ένα τζίτζικι
μπράβο του για ρεζίλίκι,
δεν κατέχω να σας πω.
Δε σκοτώνει, λέει σκοπό
κι όχι για τιμή και δόξα.*

Θεέ μου, ο πόλεμος τι λόξα!

Καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται και οι κοινωνίες αναπτύσσονται, τα ενδιαφέροντα και οι προβληματισμοί του παιδιού διαφοροποιούνται σε σχέση με παλαιότερα. Έτσι, η σύγχρονη Παιδική Ποίηση ασχολείται πιο πολύ με τον κόσμο του παιδιού και λαμβάνει υπόψη της τις

ανάγκες και τις αντιλήψεις του. Πιο συγκεκριμένα διαπιστώνεται εξέλιξη τόσο στην θεματολογία όσο και στην μορφή. Η θεματολογία της μετατοπίζεται από το παραδοσιακό, στο σύγχρονο. Θέματα όπως είναι η τεχνολογία, τα μέσα μεταφοράς, οι φόβοι, κοινωνικά θέματα κ.α.. Σύμφωνα με τον Αναγνωστόπουλο, η μεγάλη προσφορά της σύγχρονης ποίησης είναι ότι βοηθάει το παιδί να συμφιλιωθεί με την «μηχανή» και να συνειδητοποιήσει το ρόλο του μέσα στο τεχνολογικό περιβάλλον, όπου ζει. Η συνείδηση αυτή θα είναι το ισχυρό θεμέλιο της αυριανής ζωής του και συντελεστής της ψυχικής ισορροπίας του (Αναγνωστόπουλος, 1982). Γίνεται επίσης απόλυτα ρεαλιστική απέναντι στο παιδί και το προετοιμάζει για την ζωή.

Η καλπάζουσα τεχνολογία της εποχής μας πυροδοτεί τη φαντασία πολλών ποιητών. Η εποχή μας απομυθοποίησε γεγονότα, πρόσωπα, αξίες, αλλά ταυτόχρονα μυθοποιεί νέα.. Αυτή η νέα μυθοποίηση φανερώνει μια νέα προσέγγιση της πραγματικότητας, φέρνει σε επαφή τα παιδιά με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, υπηρετώντας ένα βαθύτερο αίτημα της εποχής: τον εξανθρωπισμό της επιστήμης.

Από το 1985 και μετά οι θεματικές διαφοροποιήσεις είναι μικρές. Εμφανίζονται βέβαια και καινούριες πάντα και σε σχέση με τα προβλήματα που βάζει η πραγματικότητα. Έτσι τα ποιήματα διαπραγματεύονται σύγχρονα θέματα όπως: καταναλωτισμός, ρατσισμός, βία, μετανάστευση αλλά και θέματα-ταμπού όπως ο θάνατος ή η κοινωνική αδικία (Καρακίτσιος, 2008).

Με τα ποιήματα δίνονται εικόνες και περιστατικά από τη ζωή άλλων ανθρώπων, σε αντίθεση με τη δική μας ζωή στην καταναλωτική κοινωνία. Έτσι οι λογοτέχνες καλλιεργούν την αλληλεγγύη και την ανθρωπιά στα παιδιά. Μιλούν κάποτε πικρά, πολύ ρεαλιστικά και αποκαλυπτικά, γιατί παρόμοια είναι η πραγματικότητα. Παράδειγμα ένα ποίημα του Δ. Μανθόπουλου, το « Φάε , Γιαννάκη» όπου θίγεται ένα από τα μείζονα προβλήματα, αυτό της πείνας στον τρίτο κόσμο σε σχέση με τον καταναλωτισμό των δυτικών κοινωνιών.

Φάε, Γιάννη, το φαί σου,

Τις μπριζόλες, το ζαμπόν,

Το μπιφτέκι, τα σαλάμια...

Μπράβο, Γιάννη! Κι άλλο κι άλλο...

Πάρε και τις βιταμίνες,

Σάμπως φαίνεσαι χλωμός.

Φάε, φάε, πολύ ψάρι.

Ξέρεις, έχει και φωσφόρο που βοηθά την όραση.

Α, ναι! Τα δες τα παιδάκια

Τα γυμνά στην τηλεόραση;

Θε μου, τι σκελετωμένα!

Το φιλέτο σου, Γιαννάκη.

Τα κακόμοιρα παιδάκια!

Κάτι ωστόσο, κάτι πρέπει

Να γενεί γι' αυτά μια μέρα.

.....Έλα άνοιξε το στόμα

Μια για μένα, τον πατέρα,

Τη γιαγιάκα, τον παππού...

Μια μπουκιά για τα παιδάκια

Που 'δαμε στην τηλεόραση..

Ουφ, με παίδεψες, Γιαννάκη.

Τι μαρτύριο το φαΐ σου!

Επιτέλους, αύριο πάλι.

Καλή χώνεψη, μωρό μου:

Καληνύχτα:

Καλό ύπνο!

Όνειρα γλυκά, Γιαννάκη!...

Πολλές φορές ενσωματώνεται επιδέξια ένας «διδασκισμός» ή μια διδακτική παροιμία όπως στην τελευταία στροφή του ποιήματος του Δ. Μανθόπουλου: *Το κλουβί του ήλιου*

*Άπιαστο πουλί είν' ο ήλιος
κι έχει φλόγινα φτερά,
μια αδειάζεται τ' αφήλου
κι άλλη χαμηλοπετά!*

*Μπαίνεις μες στην κάμαρά μου
απ' τα τζάμια τα κλειστά,
πάω να κλείσω τα παντζούρια
να τον πιάσω –μου γλιστρά!*

*Τώρα ξόβεργα του στήνω,
στην ταρατσα θα πιαστεί.
Του 'χω και κλουβί μοντέρνο:
τον θερμοσυσσωρευτή!*

Άπιαστο πουλί είν' ο ήλιος

*μα, καθώς το λεν πολλοί,
απ' τη μύτη το τσακώνουν
πάντα το έζυπνο πουλί!*

Το κυνηγητό του ήλιου από το παιδί γίνεται αφορμή για συμβολικές εκφράσεις , παροιμίες, μεταφορές. Ο ποιητής κατορθώνει να συνδυάσει την παλιά με τη νέα τεχνολογία. Από τη μια οι ξόβεργες και από την άλλη οι θερμοσυσσωρευτές(μάλλον εννοεί τους ηλιακούς θερμοσίφωνες)που τελικά εγκλωβίζουν τον ήλιο. Αν και δεν έχει παντού ομοιοκαταληξία το ποίημα έχει έντονο ρυθμό και μουσικότητα.

Ξεχωριστή θέση στην παιδική ποίηση κατέχει η φύση. Αρχικά τα ποιήματα με θέμα τη φύση υμνούν την αξία της. Η φύση είναι αντικείμενο θέασης, θαυμασμού και αγάπης, μερικές φορές η ειδυλλιακή της εικόνα προκαλεί μια μελαγχολική νοσταλγία , για τα παιδικά χρόνια που έχουν περάσει. Στο παρακάτω ποίημα της Ελένη Χωρεάνθη: «*Το χωριό*», δηλώνεται ξεκάθαρα η νοσταλγία για κάτι που χάθηκε.

Το χωριό μου στ' Άγραφα/είχε σπίτια όμορφα/Είχε δέντρα και νερά,/προβατάκια ήρεμα./

Είχε στέγες χαμηλές/και πλακόστρωτες αυλές./Είχε πέτρινα πεζούλια,/τριανταφυλλίες και γιούλια.

Οι σημερινοί ποιητές όμως πέρα από την καθαρά φυσιολατρική, λαογραφική, ηθογραφική άποψη γράφουν εδώ και χρόνια με μια φυσιολατρία που έχει την αγωνία, την ευχή, την προσευχή, για τη φύση που πάσχει. Η φυσιολατρία θα μετεξελιχθεί σε στοργική αγάπη για τη διάσωση της καταστρεφόμενης φύσης(Ακριτόπουλος,1993).Χωρίς να χάσει τον λυρισμό της , προβάλλει το αίτημα της προστασίας του περιβάλλοντος με τον δικό της τρόπο.

Με νοσταλγική διάθεση και την αγωνία του ποιητή για το αύριο παρακολουθούμε στο παρακάτω ποίημα της Θ. Χορτιάτη:

Πάει η τσάπα το υνί

Σκάβει κ σπέρνει η μηχανή

Και τον κόσμο... αλωνίζει

Κάποτε όμως φοβερίζει

.....

Άλλαξε η τεχνολογία

Τρόπους σκέψεις κι εργαλεία

Ο άνθρωπος να περιμένει

Ανθρωπιά μεταλλαγμένη.

Η νοσταλγία που είδαμε παραπάνω μετατρέπεται αργότερα σε ανησυχία για ένα φυσικό τοπίο που αλλάζει, καθώς ο άνθρωπος αδιαφορεί. Η ανησυχία για το φυσικό περιβάλλον

μετατρέπεται σε προβληματισμό που στοχεύει στην ευαισθητοποίηση του παιδιού στις οικολογικές αξίες. Έτσι η παιδική ποίηση δεν διστάζει να πραγματευτεί και «αντιποιητικά» θέματα όπως το θέμα της ρύπανσης στο ποίημα του Δ. Μανθόπουλου: *Η κυρία Ρύπανση*.

Με λένε κυρά-Ρύπανση,

Γνωστή μικρών μεγάλων.

Και φίνα την περνάω πολύ.

Σε κάθε περιβάλλον.

.....

Παίρνω σε καθεμιά εποχή

τα δροσερά μου μπάνια

σε ποταμούς κι ακρολιμνίες,

σ' ακτές και σε λιμάνια.

.....

Αυτό πολύ με συγκινεί

Βεβαίως μα σωπαίνω.

Αυτοί μιλούν, μιλούν, μιλούν

Κι εγώ ρυπαί..., ρυπαί..., ΡΥΠΑΙΝΩ!

Ο ίδιος ο ποιητής γράφει: «Στην ποίηση δεν υπάρχει θεματολογική δέσμευση αφού κάθε θέμα, και το πιο σκληρό και άχαρο ακόμη αποτελεί υλικό γι' αυτήν. Κάθε λέξη, και η πλέον κακόχη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί, φτάνει να υπηρετούνται οι κανόνες της Τέχνης. Μ' αυτή τη λογική γράφτηκε το ποίημα για τη Ρύπανση. Ο ίδιος ο τίτλος αποπνέει «δυσσομία» και προκαλεί δυσφορία. Για να απαλυνθεί βέβαια η εντύπωση χρησιμοποιείται το κωμικό στοιχείο, η χιουμοριστική διάθεση, που βρίσκεται διάχυτη στους στίχους. Η προσωποποιημένη Ρύπανση δεν ωραιοποιείται με τον τίτλο της «κυρίας». Είναι ειρωνική η προσαγόρευση και στους στίχους που ακολουθούν παρουσιάζεται σε όλες τις διαστάσεις της. εναέριας, επίγεια και θαλάσσιας «δραστηριότητάς της» (Μανθόπουλος, 1987 σ.274). Ο ποιητής ορίζει αρχικά το θέμα, το αναπτύσσει σταδιακά και το κλείνει με ένα στοχαστικό και καταγγελτικό τρόπο που θέτει σε κινητοποίηση και εγρήγορση τον μικρό αναγνώστη (Καρακίτσος 2002).

Η Ντίνα Χατζηνικολάου (1987), γράφει: Τη Φύση λοιπόν τραγουδούμε περισσότερο από καθετί άλλο εμείς που ενταχτήκαμε στον χώρο της Παιδικής Ποίησης. Τη Φύση! Που απλώνει τα χέρια ν' αγκαλιάσει με στοργή τα παιδιά. Αυτά τα χέρια που τόσο φριχτά ακρωτηριάσαμε εμείς οι μεγάλοι. Σήμερα το παιδί πληγώνεται, υποφέρει. Έχει χάσει τη χαρά του παιχνιδιού. Εδώ μια μπουλντόζα γκρεμίζει το αγαπημένο του χελιδονοφωλιά! Πιο

πέρα καίγεται ένα δάσος. Είναι η τραγική πραγματικότητα που δεν γίνεται να την αγνοήσεις. Έτσι, η Φύση δεν ξεπηδά πάντα γελαστή μέσα από τους στίχους μας. Συχνά είναι λυπημένη κι άλλοτε πάλι, σπαραχτική.

Κάηκε το δάσος τ' αγαπημένο!

Το φεγγάρι απόψε θα βγει θλιμμένο

και δε θ' ακουστεί της χαράς τ' αηδόνι.

Έμεινε μια πίκρα στην καρδιά,

τα σκελετωμένα τα κλαδιά

και μακριά σκληρή η φωνή του γκιώνη.

Η Ντ. Χατζηνικολάου στη *Χαρούμενη εγκυκλοπαίδεια*(1983) με πικρό χιούμορ, προσπαθώντας να βρει μια λύση, γράφει:

Τι βαριά που 'χει αρρωστήσει

Κι έχει τόσο αδυνατίσει

Η μανούλα μας η Φύση!

Κλαιν τα δέντρα, τα πουλιά,

Στέναξε η γαρυφαλιά.

Δάκρυ κι η δροσοσταλιά...

Βάζει ο γρύλος τα γυαλιά του:

---Μα δε βλέπετε, λοιπόν;

Τη σκοτώνει το μπετόν!

Κι σοφή η κουκουβάγια

συμπληρώνει: «Διαπιστώνω

πως χρειάζεται οξυγόνο».

.....

Η μανούλα μας η Φύση

Υποφέρει από καρδιά...

Σώστε την εσείς Παιδιά!

Ο Δ. Μανθόπουλος(Σταράτα χαμόγελα, 1982) μ' ένα συγκλονιστικό νανούρισμα, παραφράζοντας αντίστοιχα δημοτικά νανουρίσματα αποτρέπει τον Ύπνο πού να μην το πάει το μωρό:

Σιγήστε τανκς και πύραυλοι

Σ' Ανατολή κ Δύση

Κοιμάται το παιδάκι μου

Και τρέμω μην ζυπνήσει.

Ύπνε που παίρνεις τα μωρά

Πάρε κ το δικό μου

Μα μην το πας στις γειτονιές

Του τρόμου και του φόβου.

Κοιμήσου, αστρί, κοιμήσου, αυγή

Και ξαγρυπνώ στο γόνα

Μια μάσκα σου παρήγγειλα

Αντιασφυζιογόνα.

Ύπνε μου, έλα πάρε το

.....

Μην μου το πας στις λαγκαδιές

Που πρασινίζουν δάση

Και δει καμένα τα δεντριά

Και τ' όνειρο χαλάσει.

Διαδρομές Φθινόπωρο – Χειμώνας 2003

Παρά το πλήθος και το άπλωμα του κύκλου των θεμάτων της παιδικής λυρικής ποίησης η σημασία της βρίσκεται κυρίως στο ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες του μικρού παιδιού που παίζει.

Κεφάλαιο 4^ο: Οι λειτουργίες της Παιδικής Ποίησης

4.1 Τα οφέλη της Παιδικής Ποίησης

Η ποίηση με την ευχάριστη και παιγνιώδη χροιά της, ενισχύει το ενδιαφέρον του παιδιού για την τέχνη και συμβάλλει στην καλλιέργεια του εσωτερικού του κόσμου. Συμβάλλει στην αναγνώριση του αισιόδοξου κλίματος και της μαγείας που κρύβει τελικά η ζωή. Βασικός σκοπός της ποίησης είναι η κυριαρχία της ουτοπίας σ' έναν ρεαλιστικό κόσμο. Αποδεικνύει πως πίσω από την καθημερινότητα, υπάρχει ένας άλλος κόσμος, γεμάτος αισιοδοξία, ομορφιά και ευαισθησία. Μέσω της ποίησης μεταδίδεται η μαγεία της φύσης και η δύναμη πίσω από τις έννοιες και τις σχέσεις που την περικλείουν. Ο ποιητής όταν γράφει για παιδιά, επιδιώκει την επικοινωνία με τον μικρό αναγνώστη. Αυτή η επικοινωνία παιδιού και ενήλικα-συγγραφέα περιέχει μια ποικιλία στόχων, όπως συγκίνηση, ευαισθητοποίηση, μόρφωση, ενημέρωση, καλλιέργεια(Καρακίτσιος,2012).

Η Norton(2007)αναφέρει σχετικά: Πρώτα-πρώτα, η ποίηση προσφέρει απόλαυση. Τα μικρά παιδιά αρχίζουν να ανακαλύπτουν την απόλαυση που χαρίζει η ποίηση ακούγοντας ποιήματα χωρίς νόημα, στιχάκια και γλωσσοδέτες.

Δεύτερον προσφέρει στα παιδιά γνώση σχετικά με έννοιες του κόσμου που τα περιβάλλει, τα μεγέθη, τους αριθμούς και τον χρόνο.

Τρίτον, επειδή συγκεκριμένες και ποικίλες λέξεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην ποιητική έκφραση, η ποίηση ενθαρρύνει τα παιδιά να εκτιμήσουν τη γλώσσα και να επεκτείνουν το λεξιλόγιό τους. Τα άλογα δεν τρέχουν μόνο δημιουργούν ποδοβολητό. Τα γατάκια δεν πεδούν μόνο αλλά και εφορμούν, το φεγγάρι δεν είναι μόνο λαμπρό αλλά και ασημένιο δρεπανάκι.

Τέταρτον η ποίηση βοηθά τα παιδιά να ταυτιστούν με ανθρώπους και καταστάσεις(μοιράζονται διάφορες καταστάσεις με τους ήρωες).

Πέμπτον η ποίηση εκφράζει διαθέσεις που είναι γνωστές στα παιδιά και τα βοηθάει να κατανοήσουν και να δεχτούν τα συναισθήματά τους(Συμπάσχουν με τους ήρωες).

Τέλος η ποίηση προσφέρει στα παιδιά επίγνωση του εαυτού τους και των άλλων, αναπτύσσοντας την ευαισθησία τους για τις παγκόσμιες ανάγκες και συναισθήματα.. Τα παιδιά μπορούν να μοιραστούν τα συναισθήματα, τις εμπειρίες και τις αξίες τους με τους ποιητές(Norton,2007). Και ο Ακριτόπουλος συμφωνεί ότι η ποίηση αφυπνίζει ιδεολογικά τον αναγνώστη, τον προβληματίζει και τον ευαισθητοποιεί σε όλα τα θέματα: κοινωνικά, πολιτικά, περιβαλλοντικά, ατομικά και λειτουργεί ευεργετικά στο παιδί(1993).

Η ποίηση όμως οδηγεί το παιδί και σε μια καινούρια αντίληψη του κόσμου. Ενθαρρύνει τα παιδιά να παίζουν με τις λέξεις και να συνειδητοποιήσουν μερικές από τις εικόνες που είναι

δυνατόν να προκύψουν όταν οι λέξεις επιλεγούν προσεκτικά. Μέσω της ποίησης, τα παιδιά μπορούν να ανακαλύψουν τη δύναμη που κρύβουν οι λέξεις, μια δύναμη που μόνο οι ποιητές είναι σε θέση να απελευθερώσουν(Norton,2007).

Η ποίηση ανταποκρίνεται και στην παγκόσμια συμπάθεια που τρέφουν τα παιδιά για την ομοιοκαταληξία και τον ρυθμό. Οι δεσμοί ανάμεσα στη μουσική και την ποίηση είναι μεγάλοι. Χιλιάδες τραγούδια έχουν τη μορφή του στίχου. Τροφοδοτεί μια αγάπη και εκτίμηση για τον ήχο και τη δύναμη της γλώσσας. Τα παιδιά λατρεύουν τον τρόπο που η ποίηση επιτρέπει να ενωθούν μαζί πολλές λέξεις με πάρα πολλούς τρόπους. Η ποίηση μπορεί να μας βοηθήσει να δούμε τα πράγματα διαφορετικά, να κατανοήσουμε τους εαυτούς μας και τους άλλους, αλλά και να επικυρώσουμε την ανθρώπινη εμπειρία μας. Η ποίηση ενισχύει την ικανότητα της σκέψης και προωθεί τους προσωπικούς δεσμούς με τα θέματα του περιεχομένου(Norton,2007).

Οι ρηματικές λειτουργίες ορισμένων ειδών(γλωσσοδέτες, λαχνίσματα, λεκτικά παιχνίδια) αποβλέπουν στην γλωσσική άσκηση, την άρθρωση, την ορθοφωνία(φωνητική πλευρά της γλώσσας) και την λογοπλασία (μορφοφωνητική πλευρά της γλώσσας), όπως π.χ. ένας γλωσσοδέτης από τη λαϊκή δημιουργία.

Η παιδική λυρική ποίηση μπορεί να βοηθήσει στον εμπλουτισμό του εσωτερικού κόσμου του παιδιού, να του δώσει την ικανότητα να κατανοήσει τον κόσμο. Ενίοτε του καλλιεργεί και την κριτική διάθεση(Bamberger,2018).

Για τον Αναγνωστόπουλο, «η ποίηση σήμερα κρατάει τον λυρισμό και τη φαντασία, αλλά απευθύνεται με νέους καλλιτεχνικούς τρόπους και στη λογική και τα προετοιμάζει για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της ζωής»(Αναγνωστόπουλος,1986)

Ο λυρισμός, η έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων με φαντασία και λόγο, ρυθμό και μουσικότητα, λειτουργεί έτσι ώστε να προσφέρει ψυχική ισορροπία, τέρψη και εκφραστική πληρότητα στο παιδί-αναγνώστη. Οι λειτουργίες αυτές μπορούν να προέλθουν από διάφορους αγωγούς και να επιτελέσουν διαφοροποιημένους και διαφορετικούς στόχους. Η ποίηση, μέσω του συναισθήματος, του ονείρου, της φαντασίας, δημιουργεί μια μυστηριακή ατμόσφαιρα, λειτουργικά αναγκαία για το παιδί, στην οποία γεννιέται σαν φυσικό επακόλουθο ο ρυθμός, το τραγούδι κι ο χορός.

Το χιούμορ και η αισιοδοξία στην ποίηση, δίνουν στο παιδί το αίσθημα της ασφάλειας και της πίστης για τη ζωή. Ο κύριος σκοπός της ποίησης είναι η αισθητική απόλαυση, η χαρά της ζωής. Παράλληλα το ποίημα συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, καλλιεργώντας τις ιδέες της ειρήνης, της ελευθερίας, του μόχθου και του σεβασμού προς τη φύση και τον άνθρωπο. Η παιδική ποίηση βοηθάει το παιδί στο διάλογο που έχει ήδη αρχίσει με τον περιβάλλοντα κόσμο(πράγματα, ζώα, φυτά) επειδή του προσφέρει την ποικιλία της ζωής συμπυκνωμένη (Αναγνωστόπουλος, 1986).

4.2. Η ιδεολογία στην Παιδική Ποίηση

Έχει επισημανθεί και παραπάνω πως η παιδική ποίηση αποβλέπει στην αισθητική καλλιέργεια του παιδιού, το μαθαίνει να εκτιμά το ωραίο, το αρμονικό και το ρυθμικό. Με άλλα λόγια του χαρίζει αισθητική απόλαυση. Πέρα όμως από την ευαισθησία, την καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας, τη φαντασία, το χιούμορ, η παιδική ποίηση στοχεύει και σε ιδεολογικούς προσανατολισμούς, που καλλιεργούν το συναίσθημα και την ανθρωπιά (Αναγνωστόπουλος, 1986).

Οι συγγραφείς λογοτεχνημάτων για παιδιά έχοντας υπόψη τη δραστηριότητα του ωραίου λόγου και τις ψυχικές ανάγκες της ηλικίας με την οποία πρόκειται να επικοινωνήσουν, φροντίζουν να προσφέρουν κείμενα, που πρώτιστα θα κάμουν τη συνείδηση του αναγνώστη να λειτουργήσει αισθητικά, θα περιέχουν όμως και κάποια ιδεολογικά μηνύματα (Καλλέργης, 1995).

Η τέχνη μπορεί να γίνει πηγή επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, μπορεί να γίνει δυνατότητα μετάδοσης μηνυμάτων (Κανατσούλη, 2014).

(Καλλέργης, 1995) Η σημερινή παιδική λογοτεχνία, καταφεύγοντας στις άπειρες ποικιλίες των συνειρμικών συνδέσεων άλλοτε με το σημαίνον και άλλοτε με το σημαινόμενο της λέξης, φτάνει σε νέες μορφές οργάνωσης του συγγραφικού υλικού, που χαρίζουν την έκπληξη του πρωτόγνωρου και την ευφορία και το χιούμορ, απόρροια του απροσδόκητου. Έτσι το ιδεολογικό περιεχόμενο αποκτά έναν απρόσμενο δυναμισμό και μιαν απaráμιλλη ελκυστικότητα, που γίνεται εμφανής ήδη από τους τίτλους. Και εδώ γίνεται λόγος για βιβλία σαφώς πολιτικοποιημένα – με την πλατιά σημασία της λέξης.

Υπάρχουν όμως και συγγραφείς που δεν στοχεύουν παρά μόνο στην ψυχαγωγία και στη γλωσσική καλλιέργεια, καταφεύγοντας σε άλογες λεκτικές συνάψεις ή σε πρωτότυπους συνδυασμούς παρηχήσεων, συνωνύμων, παρωνύμων, ομοήχων κ.λ.π. που προκαλούν το γέλιο μέσα από μιαν ευρηματική ανατροπή της πραγματικότητας. Παράδειγμα τα *Παιχνιδόλεξα* και τα *Παιχνιδόγελα* της Θ. Χορτιάτη τα *λίμερικ*. Κι όμως, παρατηρεί ο Καλλέργης, και σ' αυτά τα κείμενα υπάρχει κάποια ιδεολογία, εφόσον με το ιδιότυπο χιούμορ επαναστατούν κατά της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, το χιούμορ γίνεται μια ηθική στάση ζωής (1995).

Ο Καρακίτσος τονίζει την καταλυτική επιρροή της σχολικής ιδεολογίας στην παιδική λογοτεχνία, την οποία αποτιμά μάλλον αρνητικά. Πρόκειται για μια επιρροή που επεκτείνεται τόσο θεματικά, όσο και μορφικά. Είναι οφθαλμοφανής η χειραγώγηση που γίνεται στο παιδικό ποίημα, όσον αφορά τις θεματικές επιλογές. Τα ποιητικά Ανθολόγια διαμορφώνονται για παράδειγμα με βάση τη λογική των σχολικών Αναγνωστικών. Διακρίνεται εύκολα μια λογική θεματογραφίας που ακολουθεί τη διαδοχή των 4 εποχών ή διακρίνεται εξ ίσου εύκολα μια θεματολογία που στηρίζεται στις βασικές ενότητες της σχολικής ιδεολογίας, δηλαδή θρησκεία, πατρίδα, οικογένεια. Η διαμόρφωση και η σύνθεση των ποιητικών συλλογών εναρμονίζεται στις σχολικές επιλογές και στις σχολικές δραστηριότητες. Εξ αντικειμένου το περιεχόμενο των ποιημάτων ακολουθεί με ευλάβεια τις επιλογές του σχολείου. Υπάρχει μια σχετική ομοιότητα των αξιών και προτύπων που

διακρίνει για παράδειγμα μια συλλογή κ ένα σχολικό Ανθολόγιο. Σπάνια μια ποιητική συλλογή θα έχει ανατρεπτικές ή αιρετικές ιδέες και αξίες(2002).

Η επιρροή της σχολικής ιδεολογίας είναι έντονη και όσον αφορά στις μορφικές επιλογές στο παιδικό ποίημα. Το λεξιλόγιο και η σύνταξη της «κανονιστικής» σχολικής γλώσσας επιβάλλει μια γλώσσα πολύ κοντά στη ρυθμιστική λογική της γραμματικής και του συντακτικού. Αντίθετα η λογοτεχνική γλώσσα και ειδικότερα η ποιητική γραφή απαιτεί μια άλλη γλώσσα και μια άλλη χρήση. Η γλώσσα απογειώνεται από την καθημερινή της χρήση, δίνει ακόμα και προτεραιότητα στο σημαίνον έναντι του σημαίνοντος και αναδεικνύει την αρμονία του ήχου, της ομοηχίας και κάποτε της νοηματικής ανατροπής(Καρακίτσιος, 2002).

Κεφάλαιο 5^ο:Επισκόπηση της Παιδικής Ποίησης

5.1. Οι απαρχές

Οι μελετητές της λογοτεχνίας για παιδιά αναφέρονται στις καταβολές της νεοελληνικής ποίησης, οι οποίες βρίσκονται στη λαϊκή μας παράδοση. Η πρώτη επαφή του παιδιού με τη μητρική γλώσσα και τον ρυθμό γίνεται κοντά στους φυσικούς παιδαγωγούς του, που είναι η μητέρα και η γιαγιά, που είναι εξοικειωμένες μ' έναν λόγο που γνώρισαν μέσα από τη δημοτική ποίηση(Κανατσούλη,1997).Έτσι οι πρώτες ρυθμικές ποιητικές φόρμες για παιδιά ανιχνεύονται στα παιδικά λαϊκά τραγούδια, όπως στα νανουρίσματα και τα ταχταρίσματα. Αυτά αποτελούν ολιγόστιχες συνθέσεις με προεξέχουσα μορφή το δίστιχο, μια ελληνική ποιητική μορφή με μεγάλη παράδοση, το οποίο αποτέλεσε και την αρχή της μορφολογικής εξέλιξης του ποιητικού λόγου. Από τα δίστιχα περνάμε σε τρίστιχες ή τετράστιχες συνθέσεις .Η ποίηση για παιδιά ακολούθησε την ίδια πορεία. Από τις απλές έμμετρες μορφές εξελίχθηκε σε πιο σύνθετες. Από λυρική έγινε πιο αφηγηματική. Τα δύο «γένη», λυρικό και αφηγηματικό, έχουν συζευχθεί στη νέα ποιητική έκφραση.

Η λαϊκή ποίηση μ' αυτές τις μορφές καλύπτει σε προηγούμενες εποχές τις εκφραστικές και επικοινωνιακές ανάγκες των παιδιών μέσα από συλλογικές παγιωμένες συμπεριφορές. Πρόκειται για ποιήματα τα οποία επιτελούν τριπλή λειτουργία: επικοινωνία μεταξύ ενηλίκων και παιδιών(συναισθηματική, σωματική, νοηματική), αισθητική απόλαυση των παιδιών σε τρία επίπεδα-μουσική, τραγούδι, χορός- και μια απλή μορφή κοινωνικοποίησης ή μύσης στα επετειακά δρώμενα της εποχής(Μερακλής,1987).

Μέχρι το 1821 δεν υπάρχουν κείμενα που να προορίζονται για παιδιά. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους δεν αναφέρονται σημαντικοί δημιουργοί. Τα όποια ποιητικά κείμενα προορίζονται για παιδιά και εφήβους έχουν σαν θεματική τους βάση την αρχαιότητα και ειδικότερα τη μυθολογία και η γλώσσα τους είναι η καθαρεύουσα(Καρακίτσιος,2002).

Από τα μέσα του 19ου αιώνα επικράτησε η αντίληψη ότι η παιδική λογοτεχνία αφορούσε περισσότερο ζητήματα παιδαγωγικής διαδικασίας παρά αισθητικής. Πιο συγκεκριμένα ο βασικός άξονας πάνω στον οποίο κινούνταν οι συγγραφείς σχετίζονταν κυρίως με τη διάπλαση του χαρακτήρα των παιδιών, με την εκμάθηση τρόπων και συμπεριφορών, ανάλογα πάντα με τα πρότυπα τα οποία επέβαλε η εποχή. ενός συστήματος ιδεών και αξιών με στόχο την προετοιμασία των παιδιών για την ενήλικη ζωή. Ο χαρακτήρας των πρώτων λογοτεχνημάτων είναι σαφώς και ομολογούμενα διδακτικός. Οι λογοτέχνες απέβλεπαν στην

ηθική, θρησκευτική και εθνική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας (Αναγνωστόπουλος & Δελώνης, 1986).

Γι' αυτό τον λόγο οι συγγραφείς περνούσαν συνειδητά μέσα από τα έργα τους διδακτικά μηνύματα. Ο διδακτισμός θεωρείται αναπόσπαστο συστατικό της παιδικής λογοτεχνίας σχεδόν σε όλη την διάρκεια του 19ου αιώνα.

Είναι σαφές ότι ο διδακτισμός δεν αφορούσε το περιεχόμενο αλλά τη μορφή του έργου, δηλαδή σχετιζόταν απόλυτα με το «πώς» του έργου, ήταν στοιχείο γλώσσας, δηλαδή ύφους (Παράσχου, 2011). Ο τρόπος με τον οποίο οι συγγραφείς περνούν μέσα από τα έργα τους το μήνυμα που θέλουν στα παιδιά κατείχε σημαντικό ρόλο.

Η διδακτική ιδεολογία που προωθούνταν μέσα από τα κείμενα εκείνης της εποχής αντανakλούσε τις πεποιθήσεις του εκάστοτε συγγραφέα όσο αναφορά τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά ζητήματα, με αποτέλεσμα να είναι «κατευθυνόμενη». Το ύφος δηλαδή ήταν ιδιαίτερα προτρεπτικό και διδακτικό. Ο συνυφασμός της παιδικής λογοτεχνίας με διδακτικά μηνύματα, εμφανή ή υπονοούμενα οδήγησε κατά κάποιο τρόπο στην περιθωριοποίηση της εφόσον η έμφαση που δινόταν σε αυτό το στοιχείο θεωρούνταν απαράδεκτη για οποιοδήποτε λογοτεχνικό έργο (Καρπόζηλου, 1994).

Με το πέρασμα των χρόνων και φτάνοντας στις αρχές του 20ου αιώνα παρατηρείται μια διαφοροποίηση στο διδακτικό χαρακτήρα της παιδικής λογοτεχνίας, με την ενσωμάτωση ενός σημαντικού υφολογικού στοιχείου, το οποίο ταυτίζεται με την παιδική ηλικία, το χιούμορ.

Η Μ. Κανατσούλη επίσης αναφέρει ότι οι συγγραφείς ήταν τόσο πεπεισμένοι ότι τα έργα για παιδιά πρέπει να διαπλάθουν τον χαρακτήρα τους, ώστε συχνά κατέληγαν σ' έναν εύκολο διδακτισμό. Και συμπληρώνει: «...δεν έχει τόσο σημασία αν το βιβλίο φαίνεται προχωρημένο στη θεματολογία του, τη στιγμή που οι χειρισμοί, γλωσσικοί ή αφηγηματικοί, δια των οποίων πραγματώνεται η λογοτεχνική πράξη δεν έχουν αλλάξει σε τίποτε από τους διδακτισμούς του παρελθόντος απλώς έχει μετατοπισθεί η θεματολογία του σε κάτι πιο επίκαιρο.» (2004). Αποποιείται, λοιπόν, το στοιχείο του διδακτισμού πιστεύοντας πως ένα κείμενο είναι σύγχρονο μόνο όταν ο χειρισμός στη γλώσσα, στο ύφος και στους αφηγηματικούς τρόπους είναι σύγχρονος.

Κατά τον Καρακίτσιο στα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους δεν αναφέρονται σημαντικοί δημιουργοί. Ποιήματα με βασικό πρωταγωνιστή το παιδί και τη δική του άποψη, απουσιάζουν. Ως το 1880 οι ποιητές που εμφανίζονται είτε γράφουν για παιδιά είτε -και αυτοί είναι οι περισσότεροι - δεν γράφουν για παιδιά, τα ποιήματά τους όμως άνετα θα μπορούσαν να διαβαστούν απ' αυτά. Ο ποιητής που ξεχωρίζει για την ποιότητα μορφής και περιεχομένου του έργου του, είναι ο Ηλίας Τανταλίδης με τη συλλογή του «Άσματα εις ευρωπαϊκήν μελωδίαν. Τα ποιήματά του διακρίνονται για την παραστατικότητα τους, την απλότητα των θεμάτων, τη ζωντάνια, τις εικόνες τους (2008).

Το ποίημά του «Ο Γάτος» διαβάζεται ευχάριστα ακόμα και σήμερα, ενώ συναντάται και ένα ανάλαφρο χιούμορ στην αφήγηση των επεισοδίων.

*Στην θερμάστρα εμπρός
ένας γάτος χονδρός
πάντα απλώνεται,
με τα μάτια κλειστά
αγαπά στα ζεστά
να τεντώνεται.*

Τεμπελιά κανταριά,
 ρουθουνίζει βαριά,
 τον ακούετε;
 Κάπου -κάπου ζυπνά
 και με πόδια στιλπνά
 ξερολούεται.

Πλην το πτώμα αυτό
 πουν εδώ ξαπλωτό,
 τι νομίζετε?
 Εν καιρώ της νυκτός
 ωσάν λέων φριχτός
 αγωνίζεται.

Κάτω χθες, στην αυλή,
 χύθηκε αίμα πολύ
 απ' το νύχι του.

Στα ποντίκια σφαγή!
 Τον φθονούν στρατηγοί
 για την τύχη του.

Προς τα τέλη του 19^{ου} αι. εμφανίζεται ο Γ. Βιζυηνός που προσπαθεί να γράψει παιδικά ποιήματα επηρεασμένος από τις εξειδικευμένες σπουδές του, την ψυχοπαιδαγωγική του κατάρτιση και τις αισθητικές του αρχές. Ξεχωρίζει για την απλότητα του λόγου του, αν και συχνά γίνεται φορέας γνώσης και πληροφορίας, την οποία όμως καταφέρνει να περάσει αβίαστα στα παιδιά, όπως στο παρακάτω ποίημα :*Αι φάσεις της σελήνης*(Καρακίτσιος,2008)

Φεγγάρι φωτεινό
 όταν βγαίνει στο βουνό
 έχει μούτρα στρογγυλά
 και με βλέπει και γελά

Μα μια μέρα δεν περνά
 να κουρεύεται αρχινά
 σαν τα στρογγυλά τυριά
 που τα τρων τη μια μεριά

Μια βδομάδα καρτερώ
 και γυρνώ και το θωρώ
 απ' το μούτρο το χρυσό
 έχει φύγει το μισό

Κι ένα βράδυ μιαν αυγή
 Πριν τη δύση ή μόλις βγει
 Το θωρώ στον ουρανό

Σαν δρεπάνι φωτεινό.

Ο ποιητής μέσα σε τέσσερις στροφές, με έναν ευφυή παιδαγωγικά τρόπο που εκμεταλλεύεται την οπτική αντίληψη και τον ανιμιστικό τρόπο σκέψης των παιδιών, αποκαλύπτει τα πιο ουσιαστικά στοιχεία ενός φυσικού φαινομένου. Η λογική να χρησιμοποιηθεί ένα λογοτεχνικό προϊόν ως πληροφοριακό υλικό και κατ' επέκταση παιδαγωγικό, μπορεί να υπονομεύσει την αισθητική λειτουργία αλλά και την ολότητα του ποιήματος. «Όταν όμως επιτευχθεί η ισορροπία ανάμεσα στη λογοτεχνικότητα και την παιδαγωγική σκοπιμότητα, το αποτέλεσμα μπορεί και να πολλαπλασιάσει την αξία ενός παιδικού ποιήματος»(Καρακίτσος,2002).

Σε πολλά ποιήματα ο Βιζυηνός επιμένει στον ανθρωπομορφισμό και ανιμιστικό χαρακτήρα πραγμάτων και ζώων, όπως στο παρακάτω:

Το σκυλί

Κάθε νύχτα στην αυλή

Γάβου γάβου το σκυλί

Δος του κ γαβγίζει.

Του σπιτιού εδώ αυτός

είναι φύλακας πιστός.

Ποιος δεν το γνωρίζει;

.....

Για να ξέρουν οι κακοί,

που γυρνούν εδώ κι εκεί

κάτι να σουφρώσουν,

πως σαν έμπουν στην αυλή,

θα τους πιάσει το σκυλί

και δε θα τη γλυτώσουν.

Πρόκειται για ποίημα με τρεις εξάστιχες στροφές. Κυριαρχεί ο ρεαλισμός, η παραστατικότητα, ο αδιόρατος τόνος διδαχής, ο ρόλος και η αξία του πιστού φύλακα-σκύλου. Εκείνο όμως που κάνει το ποίημα ξεχωριστό είναι η παραστατικότητα των εικόνων, που επιτρέπει μια ανάγνωση με δραματοποίηση(αλλαγές στη φωνή, την κίνηση του σώματος και των χεριών) και δίνει τη δυνατότητα στο μικρό παιδί καθώς το απαγγέλει να το βιώνει ακουστικά και σωματικά(Καρακίτσος,2002).

Πηγή έμπνευσής του Βιζυηνού είναι η λαϊκή παράδοση και τα θέματά του είναι θρησκευτικού περιεχομένου, όπως ταιριάζει στη φαναριώτικη συναναστροφή του αλλά και θέματα από τη φύση, γραμμένα σε μια καθαρή δημοτική. Ο στίχος του είναι φροντισμένος και «η ποίησή του είναι μια πορεία για την κατάκτηση της ποιητικής γλώσσας γεμάτης με ποικιλία μορφοσυντακτικών αποκλίσεων, λεκτικών συμμετρικών επιλογών με συνηχήσεις και παρηχήσεις»(Καρακίτσος,2002).

Όμως αυτοί που πραγματικά καθόρισαν την πορεία της παιδικής ποίησης και της έδωσαν ένα πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο, γι' αυτό και μπορούν να χαρακτηριστούν ως πρωτοπόροι, είναι κυρίως ο Αλ. Πάλλης(1851-1935) και ο Ζ. Παπαντωνίου(1877-1940). Ο Καρακίτσιος γράφει: *«Προς τα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζονται ο Γεώργιος Βιζυηνός και ο Αλέξανδρος Πάλλης. Κοινός παρονομαστής και των δύο η μακρά διαμονή τους στην Ευρώπη που τους επιτρέπει να έχουν επαφή με τις τάσεις και τις εξελίξεις των ιδεολογικών κοινωνικών ευρωπαϊκών ρευμάτων, των εξελίξεων της Επιστήμης, αλλά και της λογοτεχνίας και να δέχονται ανάλογες επιρροές»*(2002).

5.2. Ο Α. Πάλλης

Ο Πάλλης, ένας από τους αρχιτέκτονες και πρωτομάστορες της παιδικής λογοτεχνίας, είναι αυτός που έδωσε ένα νέο πρόσωπο στην ποίηση που απευθύνεται σε παιδιά. Ένα πρόσωπο με ανθρώπινες διαστάσεις και κυρίως ένα πρόσωπο γελαστό και αισιόδοξο. Ο Πάλλης «παρουσιάζεται πρωτοπόρος μιας καινούριας παιδαγωγικής που στηρίζεται στη συνείδηση της ιδιότητας του παιδιού, τον σεβασμό της ψυχολογίας, τη γνώση των αναγκών του»(Δελώνης,1985) .

Εμφανίζεται στο λογοτεχνικό προσκήνιο για πρώτη φορά το 1889, με την ποιητική συλλογή *Τραγουδάκια για παιδιά*, σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας και ειδικότερα της παιδικής ποίησης. Ο Πάλλης με τα Τραγουδάκια του θέλησε να δείξει την εκφραστική ζωντάνια της δημοτικής έναντι της καθαρεύουσας. Αυτό που ξεχωρίζει τον Πάλλη από τους συγχρόνους του είναι ότι δεν γράφει διδακτική ποίηση, αλλά στόχος του είναι να κατασκευάσει μια γλώσσα επικοινωνίας ανάμεσα στα παιδιά και στους ενήλικες στο πλαίσιο του δημοτικισμού(Μπενέκος, 2000).

Ο Πάλλης δεν πρωτοπορεί μόνο από άποψη μορφής καθώς χρησιμοποιεί με τέχνη και γνώση τη ζωντανή γλώσσα του λαού, αλλά καινοτομεί σε αρκετές περιπτώσεις και ως προς το περιεχόμενο, αφού εισάγει νέες ιδέες, που ανταποκρίνονται στην ψυχολογία, τα καθημερινά βιώματα, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του παιδιού. Στόχος του ποιητή δεν είναι ο διδακτισμός, αλλά μακριά από συμβατικότητες και υποκρισία να φέρει σε επαφή το παιδί με τη φύση, το οικογενειακό περιβάλλον, τον κοινωνικό περίγυρο έτσι ώστε να αποκτήσει πείρα, να αναπτύξει πρωτοβουλίες, να προβληματιστεί. Η ποίησή του φέρνει συχνά γέλιο, χαρίζει κέφι στο παιδί και για πρώτη φορά η παιδική ποίηση απεικονίζει την πραγματική του εικόνα: γελαστό, καλόκαρδο, εύθυμο, γεμάτο ειλικρίνεια, χωρίς το προσωπείο της σοβαροφάνειας. Απομυθοποίησε την παιδική ποίηση του καιρού του, δίνοντάς της ανθρώπινες διαστάσεις(Δελώνης,1985).

Χαρακτηριστικό ποίημα αυτής της απομυθοποίησης που επιχείρησε ο Πάλλης είναι το «Για πες μου»:

-Πες μου μέλισσά μου , να μου ζήσεις

Και τίποτα άλλο θα μου χαρίσεις;

.....
-Φαρμακερό κρατώ κεντρί

να τον κεντράω και μια στάλα

στον κόρφο εδώ να μη θαρρεί

κι όλα πως είναι μέλι γάλα.

Είχε προηγηθεί η ερώτηση στο ποίημα, «Για πες μου τι θα μου χαρίσεις» στο κύμα, στην όρνιθα και στην προβατίνα, οι οποίες του δίνουν ανάλογα με τη θέση τους δώρα. Αλλά ο Πάλλης δεν θέλει να δώσει ψευδαισθήσεις στο παιδί και του θυμίζει πως η ζωή έχει δύο όψεις: μία ευχάριστη και μία δυσάρεστη. Έτσι χωρίς διδακτισμούς περνάει στο παιδί ένα σημαντικό μήνυμα(Δελώνης,1985).

Η φιλική σχέση του παιδιού με τα ζώα και τα παιχνίδια που κάνουν μαζί, αποτελεί ένα προσφιλέ θεματικό μοτίβο στην παιδική λογοτεχνία του οποίου κάνει χρήση ο Πάλλης με ιδιαίτερα επιτυχή τρόπο στο ποίημά του «*Μαλλιαρός*». Εδώ ο ποιητής μένει στο στάδιο της απλής, χαριτωμένης περιγραφής του σκύλου που του αρέσουν τα παιχνίδια μέσα στο νερό, χωρίς καμιά αλληγορική εικόνα ή μεταφορά.

Έχουμε ένα σκύλο

μαύρο μαλλιαρό

κι αγαπάει να μπαίνει

στο νερό.

*Τι φωνές, τι πήδους
 κάνει σα με δει
 πως στο χέρι παίρνω
 το ραβδί!*

*Το πετάω; Τεντώνει
 μια στιγμή τα αυτιά
 και σα σπίθα ρίχνει
 μια ματιά·*

*και με κρότο πέφτει
 παφ! μες στο νερό,
 κι αψηλά τινάζει
 τον αφρό.*

Με την ποίησή του επέρχεται μια απελευθέρωση του παιδιού από τα πρότυπα της εποχής και τα καλούπια συμπεριφοράς και σκέψης του. Ο Πάλλης πετυχαίνει αυτή την απελευθέρωση

με το να εισαγάγει όχι κούφιους ήρωες που αποπροσανατολίζουν το παιδί, αλλά μάλλον αντιήρωες όπως ο «Φουντούκος», από τα πιο αγαπημένα και γνωστά παιδικά ποιήματα(Δελώνης,1985):

Φουντούκο, ως πότε πια θα τρως και θα κοι-

μάσαι μόνος;

Ήρθε και για σκολειό καιρός κι είσαι σκυλί δυο

Χρόνων».

Και αυτός να δείζει τη χαρά του

Δως του και παίζει την ουρά του

-«Στα γόνατά μου κάτσ' εδώ και στο βιβλίο κοί-

τα.

Πι, ήτα δέλτα, ω : πηδώ. Λέγε και συ: πι, ήτα...»

Κι αυτός απάντησε, αν δε σφάλω

Μ' ένα χασμουρητό μεγάλο

.....

—«Το ξύλο πιάνε τώρ' αυτό και σα στρατιώτης

στάσου,

μα για το έθνος απαιτώ να κάνεις τα καλά σου».

Κι αυτός στειλιάρι σαν ξανοίγει

Τον βλέπεις κι όπου φύγει φύγει.

Ο ιδιόμορφος διάλογος ανάμεσα στο μικρό παιδί και τον σκύλο του έχει ως αποτέλεσμα το χιούμορ(Τζαφεροπούλου,1995), καθώς υπάρχει πλήρης διάσταση στην οπτική των δύο συμμετεχόντων σε αυτόν. Στο ποίημα παρουσιάζονται οι απόπειρες του παιδιού να διδάξει

τον Φουντούκο, αντιμετωπίζοντας την εκπαίδευση ως μια δραστηριότητα καταναγκαστική και αναπόφευκτη για όσους βρίσκονται σε παιδική ηλικία.

Το ποίημα διακρίνεται εκτός από το εξαιρετικό του χιούμορ και για την εικονοπλαστική δύναμη, την έντονη ρυθμικότητα και την εκφραστική του λιτότητα. Η ταύτιση των μαθητών-αναγνωστών με το σκυλάκι-μαθητή, τους επιτρέπει να διασκεδάσουν και να εκτονωθούν. Ο «Φουντούκος» δικαιώνεται ως αντιήρωας και αντιπρότυπο του καλού μαθητή. Ένα ποίημα γραμμένο με το βλέμμα και τη λογική του μικρού παιδιού(Καρακίτσος,2012).

Ο Πάλλης καυτηριάζοντας το εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής του, δημιούργησε ένα ποίημα διαχρονικό (Δελώνης,1985)στο οποίο προβάλλει η αντίληψη κατά του σχολείου και των υποχρεώσεων που πηγάζουν απ' αυτό. Στο δίλημμα σχολείο ή παιχνίδι, φυσικά κερδίζει το δεύτερο. «Το ποίημα εκφράζει καθαρά «το θέλω» του παιδιού και όχι το «τι πρέπει» σύμφωνα με την κατεστημένη λογική των μεγάλων»(Καρακίτσος,2002).

Στη βιβλιογραφία τονίζονται επίσης οι ποιητικές τεχνικές που χρησιμοποιεί ο Πάλλης, όπως η αφηγηματική μορφή, ο διάλογος, η ανέλιξη του θεματικού πυρήνα μέσα από ερωταποκρίσεις, η επανάληψη στίχων, το συμβατό με τις δυνατότητες των παιδιών λεξιλόγιο. Τέλος, η κυριολεξία στην εκφορά των νοημάτων, που συνυπάρχει στους στίχους του με την αφέλεια, τον αυθορμητισμό, την ξενοιασιά της παιδικής ηλικίας (Δελώνης,1985).

Το έργο του συνιστά την πρώτη βάση, στην οποία θα στηριχτεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917(Δελώνης,1985). Συνδέει το παιδί με τη ζωή και την πραγματικότητα, σεβόμενος την προσωπικότητά του. Αποδίδει τις σχέσεις παιδιού-ενήλικων μέσα από το βλέμμα των παιδιών(Στεργιόπουλος,1985) και πραγματοποιεί μια γνήσια στροφή στον κόσμο του παιδιού μακριά από ηθοπλαστικές προθέσεις (Αναγνωστόπουλος, 1980). Κύριο και βασικό χαρακτηριστικό των ποιημάτων του είναι ότι η ανάπτυξη του θέματος και η αποτύπωση της πραγματικότητας γίνεται με βάση μια οπτική γωνία που πλησιάζει την απλή αθώα ματιά του παιδιού((Καρακίτσος,2012).Η λογική αυτή των ποιημάτων του έχει εύστοχα αποδοθεί ως παιδοκεντρισμός(Σακελλαρίου,1987).

5.3. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Την καινοτόμο προσπάθεια του Πάλλη θα ολοκληρώσει ο Ζ. Παπαντωνίου που είναι ο άλλος μεγάλος της ελληνικής Παιδικής Ποίησης. Ο Αναγνωστόπουλος(1987), θεωρεί «ποιητική κορύφωση» το έργο του Ζ. Παπαντωνίου «*Τα χελιδόνια*». Στην ποίησή του υπάρχει αισιοδοξία, χαρά, γέλιο, ψυχαγωγία, μ' ένα λεξιλόγιο χωρίς στόμφο, ρητορισμούς ή ηθικούς αφορισμούς. Το σημαντικό με τον Παπαντωνίου είναι ότι «συστηματοποιεί τις ανανεωτικές συγγραφικές επιλογές του Πάλλη, υιοθετεί τις γλωσσικές του κατακτήσεις και

την παιδοκεντρική του αντίληψη» και επιχειρεί να συνομιλήσει με τα παιδιά με αμεσότητα και απλότητα(Καρακίτσος,2012).

Η θεματολογία της συλλογής του «Τα χελιδόνια»(1920) αφορά κατά κύριο λόγο ζώα,(κυρίως κατοικίδια) και φυτά. Χαρακτηριστικό στοιχείο των ποιημάτων του είναι οι πολλές, παραστατικές εικόνες, οπτικές και ακουστικές που περιγράφουν τις δράσεις και τα συναισθήματα των ηρώων(Παπαβασιλείου-Χαραλαμπίκη 2002, Μπενέκος 2000). Ρεαλιστική απεικόνιση της φύσης, προσεκτική μορφική επεξεργασία των στίχων κ αποφεύγονται στιχουργικές προχειρότητες, χιούμορ. Σημαντική είναι επίσης η παρουσία ενός γλωσσικού οργάνου που έχει εξελιχθεί κ τελειοποιηθεί(Καρακίτσος,2008) .

Σχετικά με το χιούμορ στα έργα του Παπαντωνίου, ο Μπενέκος (2000) γράφει ότι «είναι αθώο, είναι πολιτισμένο, είναι ένας έξυπνος τρόπος ν' αποκαλύψει την ηθική τάξη μέσα από την διακωμώδηση του κακού και του φαύλου ή του τιποτένιου». Σαφέστατα, τα ποιήματα περιέχουν έμμεσα μηνύματα ηθικής συμπεριφοράς(ΠαπαβασιλείουΧαραλαμπίκη,2002,Μπενέκος,2000). Περιέχουν ηχοποιημένες λέξεις και διαθέτουν έντονη μουσικότητα. Δείγμα ποιητικής αρτιότητας , συμμετρίας ήχων και ανάπτυξης του νοήματος(Καρακίτσος,2012)είναι το πασίγνωστο «Τσιριτρό».

*Σε μια ρώγα από σταφύλι
έπεσαν οχτώ σπουργίτες
και τρωγόπιναν οι φίλοι.
Τσίρι τίρι, τσιριτρό,
τσιριτρί τσιριτρό!*

*Εχτυπούσανε τις μύτες
και κουνούσαν τις ουρές
κι είχαν γέλια και χαρές.
Τσίρι τίρι, τσιριτρό,
τσιριτρί τσιριτρό!*

*Πώπω, πώπω, σε μια ρώγα
φαγοπότι και φωνή!
την αφήκαν αδειανή.
Τσίρι τίρι, τσιριτρό,
τσιριτρί τσιριτρό!*

*Και μεθύσαν κι όλη μέρα
πάνε δώθε, πάνε πέρα,
τραγουδώντας στον αέρα.
Τσίρι τίρι, τσιριτρό,
τσιριτρί τσιριτρό!*

Ο ήχος με τη φωνή των σπουργιτιών επαναλαμβανόμενος σε κάθε στροφή δημιουργεί μια χαρούμενη ατμόσφαιρα, μια ιλαρότητα και προκαλεί το παιδί να τη μιμηθεί. Εικόνες που συνθέτουν ένα τοπίο στο οποίο συνυπάρχουν οπτικές και ακουστικές σε συνεχή κίνηση και εναλλαγή. Οι ακουστικές εικόνες αποδίδονται με την πιο απλή μορφή τους, την άναρθρη ηχητική μίμηση της γλώσσας των σπουργιτιών. Έντονη είναι η μουσικότητα που αναδύεται από το ποίημα(Καρακίτσος,2012).

Για την ανάδειξη του χιούμορ ο Παπαντωνίου χρησιμοποιεί συγκεκριμένες τεχνικές, όπως η προσωποποίηση, η ειρωνεία, το απροσδόκητο, η υπερβολή, οι λεττριστικές λέξεις και το λογοπαίγνιο.

Τα ζώα παρουσιάζονται να συνομιλούν ή να επιδίδονται σε ανθρώπινες δραστηριότητες(«*Οι ποντικοί μαστορεύουν*») να νιώθουν συναισθήματα(«*Ο Καημένος*»), να διασκεδάζουν(«*Οι βάτραχοι*», «*Τσιριτρό*») ή να φέρονται με αλαζονεία(ο κόκορας στο κοτέτσι που «μόλις τον χωρεί»).

Στα περισσότερα ποιήματα σατιρίζει τη συμπεριφορά ορισμένων ζώων χρησιμοποιώντας την ειρωνεία. Επικρίνει την αλαζονεία και την υπεροψία όπως στον *Παπαγάλο* και το *Παγόνι*. Στο ποίημα «*Ο ανυπόμονος*»:

«Ως πότε εδώ θα μ' έχουνε κλεισμένο;/Καθόλου δεν μπορώ να περιμένω!/Πες!/Ετσι τον καιρό μου εδώ θα χάνω;/Εγώ έχω κατορθώματα να κάνω!/Κόκορας βέβαια θα 'μαι δίχως άλλο,/λοφίο ψηλό, χρυσά φτερά θα βγάλω».

ο ποιητής φανερώνει μια ειρωνική διάθεση προς την αλαζονεία του μικρού πουλιού που ενώ ακόμη είναι μέσα στο αυγό, περηφανεύεται ότι όταν βγει θα γίνει κάτι σημαντικό.

5.4.Ο Β. Ρώτας

Πολύ σημαντικός είναι και ο Β. Ρώτας. Είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον Πάλλη-Παπαντωνίου και τους ποιητές για παιδιά της δεκαετίας του 70. Στα *Παιδιάτικα Τραγουδάκια* (1943)περιέχονται 25 ποιήματα που έχουν για θέμα τους το λαϊκό πολιτισμό και τους μύθους του Αισώπου, ενώ η ολοκληρωμένη ποιητική του συλλογή είναι η *Αυγούλα*(1974). Με τα ποιήματά του ο Ρώτας δείχνει την αγάπη του για τη φύση και τον φυσικό κόσμο. Δείχνει την αγάπη του για το παιδί που το θέλει χαρούμενο και ελεύθερο. Υπάρχει έντονος προβληματισμός για τα κοινωνικά ζητήματα της εποχής του, γι αυτό θέλει να καλλιεργήσει την αγωνιστικότητα στο παιδί (Κανατσούλη, 2018).

Δύο είναι τα χαρακτηριστικά της ποίησής του, επισημαίνει ο Καρακίτσος: η διείσδυση της κοινωνικής ιδεολογίας και των προσωπικών του «πιστεύω» στην ποιητική γραφή και η μίμηση των δρόμων του δημοτικού τραγουδιού. Τα πιο σημαντικά όμως στοιχεία στην ποίησή του είναι η σταδιακή απελευθέρωσή του από την αυστηρή ποιητική φόρμα και κυρίως η έντονη παρουσία του παιδικού χιούμορ(2012).

Γράφει τα ποιήματά του από την οπτική γωνία του παιδιού. Στο ποίημα του Μικό μου Βαλαλάκη, τείνει να μιμηθεί και την παιδιάστικη γλώσσα του μικρού παιδιού – ηχητική καταγραφή- που αδυνατεί να προφέρει ορισμένους φθόγγους(Καρακίτσος, 2002).Αυτή η ανώριμη άρθρωση αποτελεί άλλη μια πηγή χιούμορ.

Μικ-ό μου Βαλαλάκη

Μου γ-άφεις γ-αμματάκι

Και χά-ηκα πολύ

Κι απ' την πολλή χα-ά μου

Φτε-ούγησε η κα-γιά μου

Πετάει σαν πουλί.

Κοινά χαρακτηριστικά των παραπάνω ποιητών είναι η επιρροή τους από το δημοτικό τραγούδι, όπως φαίνεται από τη διαλογική μορφή που είναι κυρίαρχη στα ποιήματά τους και από τον αφηγηματικό τους χαρακτήρα. Τα θέματά τους αφορούν το κλασικό τρίπτυχο πατρίδα, θρησκεία οικογένεια αν και υποσκάπτεται αυτό από τον Πάλλη και τον Ρώτα. Η φύση αποτυπώνεται έξω από το αστικό τοπίο αγνή και άδολη ακόμα.

Η προσέγγιση των θεμάτων τους γίνεται μέσα από την προσωπική τους κοσμοθεωρία. Στον Πάλλη διαμορφώνεται παιδοκεντρισμός με προτεραιότητα στη ματιά του παιδιού όσον αφορά την καταγραφή και προσέγγιση της πραγματικότητας. Οι στόχοι των ποιημάτων είναι σαφείς: επικοινωνία με το παιδί, πνευματική καλλιέργεια, συγκίνηση, ανάπτυξη της φαντασίας, μόρφωση και ενημέρωση. Στο βάθος όμως ενυπάρχει έντονα το στοιχείο της διδαχής με πολλές προτροπές κ έμμεσες νουθεσίες(Καρακίτσος,2012).

Σχετικά με τη μορφή των ποιημάτων διαφαίνεται μια συνέπεια στην επεξεργασία μορφής και γλώσσας. Τα ποιήματα αποτυπώνονται, σε αυστηρές μάλλον, στιχουργικές φόρμες με προκαθορισμένο κάθε φορά αριθμό στίχων, με προκαθορισμένο αριθμό συλλαβών και αναγκαία παρουσία μέτρου, ρυθμού και ομοιοκαταληξίας. Τέλος η εμφανής παρουσία της λέξης τραγούδι στους τίτλους των συλλογών υποδηλώνει έμμεσα μια σχετική μορφική επεξεργασία που απαιτεί πάντοτε ένα ποίημα για να γίνει και τραγούδι(Καρακίτσος,2002).

Οι προαναφερθέντες δημιουργοί δίνοντας ένα μοντέλο γραφής για το παιδικό ποίημα, δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό τους ως πρωτοπόροι της Παιδικής Ποίησης στην Ελλάδα.

Από τη γενιά των ποιητών του '30 και οι τρεις μεγάλοι ποιητές -Σεφέρης, Ρίτσος, Ελύτης έγραψαν, έστω και περιστασιακά για τα παιδιά.

5.5. Ο Γ. Ρίτσος και οι «παιδικές» του ποιητικές συλλογές

Στο σημείο αυτό αξίζει να κάνουμε ιδιαίτερη μνεία στην παιδική ποίηση του Γ. Ρίτσου. Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου ο Ρίτσος γράφει πολύστιχες λυρικές συνθέσεις που συνδυάζουν συμβολιστικά και υπερρεαλιστικά στοιχεία: *Μια πυγολαμπίδα φωτίζει τη νύχτα*(1937), *Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού*(1938) το επίσης μακροσκελές γεμάτο τρυφερότητα *Πρωινό άστρο*(1955) με τον υπότιτλο «Μικρή εγκυκλοπαίδεια υποκοριστικών για την κορούλα μου», εμπνευσμένο από τη γέννηση της κόρης του και τα ολιγόστιχα *Παιχνίδια του ουρανού και του νερού*(1960).

Τα έργα αυτά δεν γράφτηκαν αρχικά για παιδιά ούτε χαρακτηρίστηκαν αμέσως παιδικά. Αυτό έγινε μετά την Μεταπολίτευση(1975-1985), και εντάσσεται στο ευρύτερο κλίμα της

εποχής με τον ανανεωτισμό που επικράτησε στην παιδική λογοτεχνία, αλλά και με το γενικότερο κύμα εκσυγχρονισμού που σάρωσε όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνίας (Ντάκα, 2021).

Έτσι, τα εν λόγω έργα απευθύνονται σε ένα μεικτό αναγνωστικό κοινό, καθώς διαβάζονται και από μικρούς και από μεγάλους, αποτελώντας παράδειγμα «γεφύρωσης του χάσματος ανάμεσα σε ποίηση για παιδιά και ποίηση για ενήλικους» (Καλογήρου, 2009: 157-158, 175). Στις δύο πρώτες συνθέσεις ανιχνεύουμε στοιχεία υπερρεαλιστικά. Ο τόνος είναι λυρικός και χαμηλόφωνος πλαισιωμένος με «ανοίξεις μεταφορές και τολμηρές παρομοιώσεις». Πλούσια εικονοποιία, εικόνες γήινες, ζωηρόχρωμες, οικείες αλλά και εικόνες με υποβλητική μεγαλοπρέπεια βγαλμένες από μια υψιπετή φαντασία. (Καλογήρου, 1993)

*Ελα να πάμε στην ανάσταση των λουλουδιών, την ώρα που
Οι άσπρες καμπάνες των κρίνων σημαίνουν, την ώρα που οι
Μικροί σταυροί των μίσχων μπουμπουκιάζουν σαν χαμόγελα (Πυγολαμπίδα).*

Στη συλλογή: «Μια πυγολαμπίδα φωτίζει τη νύχτα», η περιπλάνηση στον κόσμο του παιδιού γίνεται μέσα από τη συνείδηση και προοπτική του ενήλικου που εγκαταλείπεται με νοσταλγία στις τρυφερές αναμνήσεις του:

ΣΑ ΝΑ' ΡΘΕ φέτος η Άνοιξη κλαμένη.
Κάτου απ' τις λεύκες μένει σιωπηλή και δεν κοιτάζει τα παιδιά που παίζουν.

.....
Όμως τα βράδια ένας γρύλλος τραγουδάει ανάμεσα στα σκονισμένα μου βιβλία, και μια πυγολαμπίδα ανάβει το φανάρι της πάνου από τα χαρτιά μου, να γράφω αγρούς με γαλανά λουλούδια...

Κι απόψε μια πυγολαμπίδα φωτίζει τ' ανοιχτό βιβλίο ενός κρίνου κ' ένας γρύλλος διαβάζει το ποιηματάκι του μικρού Χριστού που αποκοιμήθηκε στο πράσινο χορτάρι. Κ' εγώ θα πω το τραγούδι της πυγολαμπίδας. [...]

Η παιδική ηλικία αναπολείται με μια γλυκιά νοσταλγία. Ήρωες στα ποιήματα της συλλογής είναι ο ποιητής και η Ρηνούλα, η οποία εμπνέει ασφάλεια, σιγουριά και θαλπωρή στον ποιητή. Τα παιδιά εδώ παρουσιάζονται φρόνιμα και ευγενικά και δεν κάνουν τις πολλές αταξίες και σκανταλιές όπως στο «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού». Αντίθετα είναι ευαίσθητα, έχουν λογική σκέψη και καλή συμπεριφορά. Βέβαια δεν λείπουν οι παράλογες παιδικές απαιτήσεις, η δυσπιστία και η αμφισβήτηση.

Η δεύτερη ποιητική συλλογή για παιδιά έχει τον «σαιξπηρικό τίτλο» «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού». Το περιεχόμενο όμως είναι γεμάτο εικόνες, τοπία, χρώματα, ήχους και μνήμες παιδικών χρόνων. Μια σύνθεση λυρική με έντονα υπερρεαλιστικά στοιχεία και παραμυθένιες εικόνες.

Το αυτοβιογραφικό στοιχείο κυριαρχεί και το πρόσωπο είναι το πρώτο ενικό. Ο ποιητής αναπολεί τα παιδικά του χρόνια με την ανεμελιά και την αθωότητα που τα χαρακτήριζε, μακριά από τα βιβλία, τις πολλές σκοτούρες και το μυαλό του πάντα να τρέχει στα παιχνίδια και τις σκανταλιές.

Ο ποιητής αντιπαραθέτει την αιώνια και άριστη λειτουργία και ομορφιά της φύσης απέναντι στην εφήμερη και καλή λειτουργία της κοινωνίας, επίσης επισημαίνει μέσα από το έργο αυτό την αναπόφευκτη ένταξη των παιδιών στην κοινωνία των μεγάλων. Ένταξη που γίνεται μέσα

από το παιχνίδι. Η φαντασία βρίσκει τρόπους και υλικά για να προετοιμάσει τα παιδιά στην πορεία προς την ωριμότητα.

Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού (απόσπασμα)

ΦΩΝΑΞΑΜΕ τον πλανόδιο φωτογράφο που πέραγε το πρωί στον κάμπο.

Κάτσαμε κάτω απ' τις αμυγδαλιές, βάλαμε στη μέση τη γιαγιά και τον παππού και σφίγγαμε τα χείλια μη γελάσουμε καθώς κοιτούσαμε το στρογγυλό τζαμάκι που 'μιαζε με το μάτι της νυσταγμένης αγελάδας. Στην φωτογραφία δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά λουλούδια, πεταλούδες και ήλιος.

Γέλασε κι η γιαγιά μαζί με τον παππού γιατί δεν είμαστε παρά λουλούδια, πεταλούδες και ήλιος.

Το απόσπασμα έχει τη μορφή πεζού ποιήματος, «όπου ο λόγος συνδυάζει το «ευθύ» αναφορικό του πεζού λόγου με το «χορευτικά» ενδοστρεφόμενο του ποιητικού λόγου». Πρόκειται για την αφήγηση ενός απλού περιστατικού στην ύπαιθρο. Η σχηματοποίηση της κατάστασης των προσώπων είναι από τη μια εμείς, από την άλλη ο παππούς και η γιαγιά και απέναντι ο φωτογράφος (Βασιλαράκης, 1992).

... και σφίγγαμε τα χείλια μη γελάσουμε. Το όργανο της φωτογράφισης γίνεται αντικείμενο φωτογράφισης ή κυριολεκτικά, γελοιογράφησης. Απρόσμενη τροπή, όπου το «αυστηρό» κουτί, παραφονιά μέσα στη χαρούμενη φύση, γίνεται κι αυτό ένα φανταστικό μέρος της. Φωτογραφίζεται από το «εμείς» πριν καλά καλά προλάβει να το φωτογραφίσει.: φωτογράφιση, λοιπόν, μέσα στη φωτογράφιση. Η φωτογραφία της στιγμής γίνεται ο μαγικός καθρέφτης μιας ήδη μεταμορφωμένης από τα παιδικά βλέμματα πραγματικότητας. Η «φωτογραφία» τραβήχτηκε τελικά, όχι από το μηχάνημα- μάτι της νυσταγμένης αγελάδας (προσχώρησε κι αυτό στο γελαστό σκηνικό), αλλά από τα βλέμματα των παιδιών. Στη «φωτογραφία» έβλεπες τελικά όχι τα είδωλα των ανθρώπων αλλά μονάχα λουλούδια, πεταλούδες και ήλιους (Βασιλαράκης, 1992).

Στο Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού τα παιδιά αναλαμβάνουν να απελευθερώσουν τη ζωντάνια των μεγάλων, για κατάρριψη του μέτρου και απόρριψη των λύσεων που υπαγορεύει η κοινή λογική: *Θα χώσουμε λοιπόν κι εμείς από 'να τζίτζικι στα ρουθούνια του παππού για να μυρίσει τη δική μας άνοιξη και ν' ανθήσει το ραβδί του σα μια μικρούλα κερασιά πάνου απ' τη στέρνα. ή*

Μητέρα, πικραμένη μητερούλα, πάμε στον κήπο να σε μάθουμε τώρα με τη σειρά μας να συλλαβίζεις το αλφάβητο του ήλιου και λίγο λίγο να διαβάξεις λουλούδια.

Σε πρώτο πλάνο τα παιδιά, ανάμεσα τους και ο ποιητής καθώς κυριαρχεί το α' πρόσωπο αφήγησης. Η επιστροφή στην παιδικότητα σημαίνει επιστροφή στη φύση σε αντίθεση με το ρολόι που δείχνει απομάκρυνση από τη φυσική ζωή (Καλογήρου, 1992).

Κοιμηθήκαμε την ώρα που δε νυστάζαμε. Φάγαμε την ώρα που δεν πεινούσαμε.

Μετρούσαμε τις ώρες μας με το ρολογάκι του χεριού που μας χάρισαν στη γιορτή μας, ξεχνώντας το ρολόι του κήπου που 'δειχνε

καλοκαίρι.

Μια αίσθηση ελευθερίας και αθωότητας είναι απλωμένη παντού. «Θε μου, το μεθυσμένο φως θα σπάσει τα τζάμια, θα πλημμυρίσει τις κάμαρες και δε θ' αφήσει μήτε έναν ίσκιο...».

Οι παρακάτω στίχοι είναι γεμάτοι από πουλιά, έντομα, λουλούδια, ήχοι και πολύ φως..Η έντονη μουσικότητα των στίχων επιτυγχάνεται με την επανάληψη της λέξης «κουδούνια».

*ΟΛΟΣ ο κόσμος γέμισε λουλούδια και πουλιά.
Ο κάμπος κουδουνίζει απ' τις χαρούμενες φωνές τους.
Κουδούνια στους λαιμούς των γαϊδουριών.
Κουδούνια στ' αφτιά του ήλιου.
Κουδούνια στην άκρη των φύλλων.
Κουδούνια στις πλεξούδες των κοριτσιών.
Όλα χορεύουνε στο φως και κουδουνίζουν.*

Μικρές καθημερινές σκηνές, αταξίες, σκανταλιές και παιχνίδια: «*Τα μεσημέρια που κοιμόνταν οι μεγάλοι, τα παιδιά φεύγαν απ' τα σπίτια, κυλιόνταν στα χόρτα, δαγκώνανε τα φύλλα της αλυγαριάς κι αγκάλιαζαν τα δέντρα*».

Τόσο στην *Πυγολαμπίδα* όσο και στο *Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού* υπάρχει το παιδικότροπο ύφος της αφήγησης που πλουτίζεται πάντοτε σ' αυτές τις συνθέσεις από μια στοχαστική ωριμότητα(Καλογήρου,1992).

Το πρωινό άστρο είναι ένα μακροσκελές ποίημα, με πολύ τρυφερότητα, έτσι δικαιολογείται και ο υπότιτλος «Μικρή εγκυκλοπαίδεια υποκοριστικών». Το σκηνικό μέσα στο οποίο τοποθετούνται τα πρόσωπα και διαδραματίζονται τα γεγονότα είναι το παιδικό δωμάτιο. Πρόκειται για ένα νανούρισμα με το οποίο ο ποιητής δίνει πληροφορίες στο νεογέννητο κορίτσι για τη ζωή του και για την αγάπη του. Από την αρχή του ποιήματος περιγράφεται με λυρικό τρόπο ο ύπνος του παιδιού και το ξύπνημά του. Είναι μια ευκαιρία για τον ποιητή στο διάστημα αυτό να θυμηθεί τον εαυτό του και να τοποθετηθεί μέσα στο θαυμαστό γεγονός της νέας δημιουργίας(Παπαντωνάκης,1996).

Στο *Πρωινό άστρο* η τρυφερότητα και η αφέλεια δίνονται μέσα από τα άφθονα υποκοριστικά, τον γρήγορο στίχο, τις συχνές ερωτήσεις, τις επαναλήψεις λέξεων ή φράσεων, την ομοιοκαταληξία, η οποία δεν χρησιμοποιείται συστηματικά, τις παρηχήσεις, τα ηχολαλικά στοιχεία(το βζιν, και το βζ, βζ). Το σπάσιμο ορισμένων λέξεων με την επανάληψη συλλαβών συνδέει το *Πρωινό Άστρο* με το τραγούδι και τη μουσική. Εκφραστική λιτότητα,, αλλά και συναισθηματική φόρτιση. Θυμίζει νανούρισμα, που αποδίδεται μελωδικά μέσα από τις επαναλήψεις κάποιων φράσεων.

Και τα φύ- τα φύλλα

-σώπα για ν' ακούσεις-

Με τις πρα- πράσινες

τις μικρές πατούσες τους

στήσαν το χορό

πάνω στον αέρα.

Είναι αξιοπρόσεκτο, πως σε δύο σημεία της σύνθεσης επαναλαμβάνεται τρεις φορές το επίθετο «μακρύς». Η διάταξη των τριών λέξεων στη σελίδα, γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε κάθε φορά να τονίζεται και οπτικά η έννοια του μήκους του δρόμου.(Καλογήρου,1992)

Είναι μακρύς

Μακρύς

Μακρύς ο δρόμος

Περπάτα κοριτσάκι-

Είναι μακρύς , μακρύς, μακρύς ο δρόμος.

Τα «Παιχνίδια του ουρανού και του νερού»(1960) είναι ολιγόστιχες ιστορίες με τις οποίες εκφράζονται απλές καθημερινές καταστάσεις που παρουσιάζονται όμως με μια εξωραϊσμένη μορφή. Τα θέματα στα ποιήματα της συλλογής αυτής αντλούνται κυρίως από τη φύση. Μέσα σε ένα ειδυλλιακό περιβάλλον γεμάτο από λουλούδια, πουλιά, αρώματα, με διαφορετικές εικόνες από την ημέρα και τη νύχτα, καθώς και εικόνες διαφορετικές από την κάθε εποχή, με φόντο το γαλάζιο της θάλασσας ο ποιητής θίγει το θέμα του χρόνου. Κάνει αναφορά στην πορεία προς την εφηβεία, την ενηλικίωση, το γάμο, την οικογένεια. Ταυτίζει την παιδική ηλικία, «τα νιάτα», με ολόκληρη την οικουμένη(Παπαντωνάκης,1996).

Αποτυπώνουν στιγμές από τη ζωή κοντά στη φύση, τα έθιμα του χωριού, την ειδυλλιακή ατμόσφαιρα της εξοχής, η αξία του μόχθου(Καλογήρου,1992).

Μες στ' αμπέλι

Χίλιες δυο μικρές γροθιές,

Το βαθύ

Το μαβί σταφύλι,

Έτσι το κρασί κι έτσι το μέλι

Για να γίνει, θέλει

Πάλεμα κι οργή, μαθές,

Να γλυκάνουνε τα χείλη.

Στα παιχνίδια παντού υπάρχει το φως του ήλιου ή του φεγγαριού και εικόνες της ελληνικής υπαίθρου.

Κι από πάνου το φεγγάρι,

Το χρυσό μηδενικό ,

Στο δικό μου μερτικό

Μες στ' αλώνι του Αλωνάρη.

Και σ' αυτή την ποιητική συλλογή, κυριαρχούν οι φυσιοκρατικές αντιλήψεις, οι αντιθέσεις ανάμεσα στα παιδιά και στους ενήλικες, ανάμεσα στη φύση και στην κοινωνία καθώς επίσης και στους υπαρξιακούς προβληματισμούς του ποιητή για την ύπαρξη του «κακού» στον

κόσμο, που είναι και χαρακτηριστικό ολόκληρου του ποιητικού του έργου (Παπαντωνάκης,1996).

Στο *Πρωινό Άστρο* όπως και στα *Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού* ο αυθορμητισμός της παιδικής ψυχοσύνθεσης, η παιγνιώδης και ανάλαφρη διάθεση του ποιητή, αποδίδονται με μια ρυθμική γλώσσα, μέτρο, κι έναν ρυθμό που διατρέχει έντονα τα ποιήματα αυτά(Καλογήρου,1992).

Είναι τόσο μεγάλη η ικανότητα του ποιητή για μεταφορές ώστε γράφει η Καλογήρου: Η ανεξάντλητη ικανότητα του Ρίτσου για μεταφορές είναι μια έμμεση υποστήριξη της ικανότητας του ανθρώπου να φαντάζεται και να διευρύνει τον καθημερινό, πεπερασμένο κόσμο του με μετοικήσεις σε αίσιους χώρους. Η εφευρετικότητα της μεταφοράς στην ποίηση του Ρίτσου γίνεται με μια αισθητική ματιά που πηγάζει από την έξαψη του ποιητή, μπροστά στην πραγματικότητα, την προσεκτική παρατήρηση που θησαυρίζει με ικανότητα γυρολόγου(Καλογήρου,1993).

5.6. Η Παιδική Ποίηση στο τέλος του 20^{ου} αι.

Η παιδική λογοτεχνία και ειδικότερα η παιδική ποίηση στις αρχές του 20^{ου} αι. και μέχρι τη μεταπολίτευση γίνεται ολοένα και περισσότερο σχολική. Προσαρμόζεται αισθητικά, γλωσσικά και ιδεολογικά στις προδιαγραφές του εκπαιδευτικού συστήματος(Καρακίτσος,2012).Ο Καρακίτσος επισημαίνει ακόμη ότι στην παιδική ποίηση του 20^{ου} αι. δεν υπήρξαν αλλαγές, ανάλογες με αυτές που σημειώθηκαν στην ποίηση για ενήλικους. Η σύγχρονη ποιητική γραφή σε μεγάλο ποσοστό μέχρι και σήμερα παραμένει προσηλωμένη στα κλασικά παραδοσιακά σχήματα και ποιητικά ρεύματα του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αι., μένοντας ανεπηρέαστη από τις αρχές και τους κανόνες που προσδιορίζουν τη νεωτερική ποίηση. Μόνο τα τελευταία χρόνια η ποιητική γραφή για παιδιά ακολουθεί δρόμους τους οποίους έχει διανύσει η μοντέρνα ποίηση(κατάργηση επικοινωνίας ποιητή-αναγνώστη, απουσία ενός απτού θέματος που αναπτύσσεται με αρχή, μέση και τέλος , συνειρμική γραφή)(2008).

Πιο αναλυτικά: Από το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αι. και μετά η ελληνική παιδική λογοτεχνία γνωρίζει αξιόλογη ανάπτυξη. Υποχωρεί το ηθικοδιδασκτικό στοιχείο υπέρ του αισθητικού. Η αντίληψη που επικρατούσε μέχρι τη Μεταπολίτευση ήταν ότι η λογοτεχνία για παιδιά αφορούσε ζητήματα παιδαγωγικής και όχι αισθητικής διαδικασίας. Το πιο σημαντικό βήμα για την ποιοτική, αισθητική, καλλιτεχνική αναβάθμιση της παιδικής λογοτεχνίας είναι σαφώς η απάλειψη του διδακτισμού. Ένας διδακτισμός που δεν αφορούσε μόνο το περιεχόμενο αλλά και τη μορφή του έργου. Σχετιζόταν δηλαδή απόλυτα με το «πώς» του έργου, ήταν στοιχείο γλώσσας, δηλαδή. ύφους. Αυτή η αντίληψη αρχίζει να αλλάζει επειδή αλλάζει και η ματιά για το παιδί. Τα πορίσματα της εξελικτικής ψυχολογίας, της σύγχρονης παιδαγωγικής, αλλά και η πολύπλευρη ανάπτυξη του παιδικού χαρακτήρα με την ανάπτυξη της τεχνολογίας καθιστούν αναγκαία μια λογοτεχνία σύγχρονη, ελκυστική, ρεαλιστική(Χατζηδημητρίου–Παράσχου,2008).

Οι καθοριστικές αυτές αλλαγές στην παιδική Λογοτεχνία, όμως περιορίζονται στην πεζογραφία και δεν αγγίζουν την παιδική ποίηση. Οι προσπάθειες για ανανέωση υπάρχουν, είναι όμως λίγες και αποσπασματικές(Καρακίτσος,2008). Ο Αναγνωστόπουλος(1982)

διαπιστώνει αξιόλογη ποιοτική παραγωγή και τάσεις για ανανέωση στην Παιδική Ποίηση στη δεκαετία του '70, αλλά και αυτός υπογραμμίζει ότι ποσοτικά υπολείπεται πολύ, συγκριτικά με άλλα είδη της παιδικής λογοτεχνίας.

Τα χαρακτηριστικά της Παιδικής Ποίησης στη δεκαετία του '70 παρουσιάζονται όπως τα εξετάζει ο μελετητής και αφορούν τη θεματολογία και τις εξελίξεις της, καθώς και τις μορφολογικές και ειδολογικές εξελίξεις που επισημαίνει. Κοινή διαπίστωση όλων των μελετητών είναι ότι η δεκαετία του 70 αποτελεί σταθμό για την ελληνική παιδική λογοτεχνία. Η Παιδική Ποίηση ανανεώνοντας τα θέματα και τους ποιητικούς τρόπους, συνεχίζει να δίνει το στίγμα της ευαισθησίας και της συγκίνησης των ποιητών που γράφουν τα παιδιά.

Οι κατακτήσεις της Παιδικής Ποίησης κατά τον 20^ο αι., ιδίως προς το τέλος του, είναι:

α) Αποτινάζει τα ασφυκτικά δεσμά του διδακτισμού και βάζει στο κέντρο της το παιδί και τις πραγματικές του ανάγκες

β) Μιλάει τη γλώσσα του, παίζει με τα παιχνίδια του

γ) Δημιουργεί νέα αντικείμενα γνώσης και ευχαρίστησης και τα συνθέτει με τάξη και ρυθμό

δ) Οι ποιητές αποτυπώνουν στους στίχους τους τη συγκίνηση που τους προσφέρει η προσωπική θέαση του κόσμου, ένα αίσθημα γνήσιο όσο και αγνό.

Η σύγχρονη Παιδική Ποίηση, αυτή που αναπτύχθηκε μετά το 1970, λαμβάνει όλο και περισσότερο υπόψη αντιλήψεις σχετικά με την παιδική ηλικία και τις ανάγκες της. Παρατηρούνται σημαντικές αναπροσαρμογές : θεματικές και μορφολογικές (Αναγνωστόπουλος, 1982).

Ως προς τη θεματολογία: Ορισμένα θέματα έχουν μια σταθερή παρουσία στην παιδική ποίηση. Θα τα ονομάζαμε κλασικά παιδικά θέματα, όπως η σχολική και οικογενειακή ζωή, η φύση, η πατρίδα. Δίπλα σ' αυτά όμως εισάγονται καινούρια θέματα, καθώς οι προτεραιότητες αλλάζουν και νέα προβλήματα προκύπτουν ή ανανεώνονται τα ήδη υπάρχοντα, ειδικά με άλλη ματιά.

Έτσι τα θρησκευτικά και πατριωτικά ποιήματα είναι πολύ λιγότερα και διαφέρουν τα μεν πρώτα ως προς τον τρόπο παρουσίασης του θρησκευτικού συναισθήματος, τα δε δεύτερα περιέχουν λιγότερες υπερβολές και κομπασμούς.

Η σύγχρονη Παιδική Ποίηση διδάσκει αξίες στο παιδί, κυρίως ενισχύει το κοινωνικό του συναίσθημα. Προσπαθεί να αγκαλιάσει όλη την ανθρωπότητα, να του μιλήσει για κοινωνική δικαιοσύνη, ειρήνη, ελευθερία.

Η φύση στη σύγχρονη Παιδική Ποίηση εμφανίζεται όχι ειδυλλιακή, αλλά πάσχουσα από την ανθρώπινη απεισκευασία. Η μηχανοκρατία, ο καταναλωτισμός, η τεχνολογία έχουν περάσει στη θεματολογία της. Αλλά και άλλα θέματα όπως η μετανάστευση, τα ζητήματα του πολέμου, οι κοινωνικές ανισότητες που στόχο έχουν να ευαισθητοποιήσουν το μικρό παιδί (Αναγνωστόπουλος, 1982).

Ως προς τη μορφολογία η ποίηση μέχρι το 1970 ακολουθούσε τα γνωστά και καθιερωμένα πρότυπα, δηλαδή είχε μέτρο και ομοιοκαταληξία. Μετά το 1970, από διάφορους νεωτεριστές ποιητές καταργούνται ενίοτε το μέτρο και η ομοιοκαταληξία, ενώ το στοιχείο του παραλόγου σε συνδυασμό με τα ηχητικά παιχνίδια αποτελεί το καινούριο στο σύγχρονο τρόπο ποιητικής γραφής. Πολλοί επηρεάζονται από τα λίμερικ, τραγουδάκια σύντομα, σατιρικά ή απλά κωμικά, δίχως νόημα(Κανατσούλη,1997).

Στα τέλη της δεκαετίας του '80, εμφανίζεται στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας και κριτικής ο όρος «νεωτερικότητα» (Καρακίσιος, 2010: 217). Ένας όρος ιδιαίτερα βολικός, καθώς με σχετική άνεση προσεγγίζει κάθε μορφή πειραματισμού, κάθε εκφραστική προσπάθεια που φαίνεται να ξεφεύγει από τα συνηθισμένα» (Καρακίσιος, 2013: 300). Τα κείμενα δέχονται τροποποιήσεις υπερβάσεις και οι συγγραφείς πειραματίζονται με τη δομή, την πλοκή, τον χρόνο, τους ήρωες και το περιεχόμενό τους. Η νεωτερική γραφή «ορίζεται ως πειραματισμός και εκσυγχρονισμός, αλλά και ως περίπτωση απόκλισης και παραβατικότητας, ενδεχομένως και ως διαρκής υπέρβαση φόρμας, τύπων και κανόνων» (Καρακίσιος, 2010: 212). Εκπροσωπεί το καινούργιο και συγκρούεται δυναμικά με το υπάρχον παλιό σύστημα κωδικών γραφής και έκφρασης (Καρακίσιος, 2013: 299).

Επειδή η τέχνη είναι πάντοτε προϊόν της κοινωνίας που τη δημιουργεί. εμφανίστηκαν νέα είδη στον χώρο της Ποίησης για παιδιά, πιο αφηγηματικά, πιο δραματικά , γιατί η μυθοπλασία απαιτούσε περισσότερο χώρο έκφρασης π.χ. τα έμμετρα αφηγήματα και οι εκτενείς λυρικές αφηγήσεις(Ακριτόπουλος, 1993).

Επιχειρήθηκε η ανανέωση της μορφής από την πίεση της αλληλεπίδρασης διάφορων ειδών του έντεχνου λόγου, όπως στο ποίημα της Ζ. Δαράκη Λύκε, λύκε, είσαι εδώ; όπου απομυθοποιείται το γνωστό παραμύθι και μεταπλάθεται σε ελεύθερο στίχο:

Επίτηδες έχασα τον δρόμο μου στο δάσος

για να σε συναντήσω!

Κι άμα σε βρω να σε ρωτήσω

Λύκε, Λύκε, είσαι εδώ; (Ακριτόπουλος, 1993).

Για τον Αναγνωστόπουλο τη νεωτερική παιδική αφήγηση ορίζουν η ανανέωση και η ανατροπή της θεματολογίας, χαρακτηριστικών στερεοτύπων, ρεαλιστικών τρόπων αφήγησης, τρόπων αξιοποίησης του φανταστικού στοιχείου. Εγκαταλείπει τον διδακτισμό και το ένδοξο ιστορικό παρελθόν και επικεντρώνεται στη συγγραφή έργων για παιδιά, τα οποία να εκφράζουν αντιλήψεις αντιαυταρχικές, οικολογικές, αντιρατσιστικές, αντισεξιστικές, δηλαδή, αξίες πανανθρώπινες και σύμφωνες με τις ανάγκες και επιταγές της σύγχρονης πραγματικότητας (2006: 89, 117).

Το ποίημα παίζει, διαγωνίζεται με την παράδοση, τη γλώσσα, το νόημα, την κριτική, την καθημερινότητα. Το ποίημα μπορεί, για παράδειγμα, να παίζει με το παραμύθι:

Χάθηκε γόβα! του Κώστα Κουτσορέλη:

Χάθηκε γόβα!

Προσφέρεται αμοιβή.

Η σταχτοπούτα.

Ή μπορεί να παίζει και με τον ίδιο τον ποιητή(αυτοαναφορικότητα): *Αυτός ο πιγκουίνος,*
του Γιάννη Βαρβέρη

*Αυτός ο πιγκουίνος
που περπατά περίλυπος
στους δρόμους της Στοκχόλμης
με την επίσημη στολή
τα ρούχα που φοράει
διάσχισε ηπείρους επειδή
νόμιζε πως θα έπαιρνε κι αυτός
ένα βραβείο Νόμπελ.
Ήτανε, βέβαια, ένας πιγκουίνος ποιητής.*

Ακόμη περισσότερο στον 21^ο αι. η Ποίηση για Παιδιά πρέπει να ανταποκριθεί στις ανάγκες των σημερινών παιδιών, να μιλήσει για τη ζωή τους σ' έναν ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο.

5.7. Είδη Παιδικής Ποίησης

Ο Αναγνωστόπουλος(1987) διακρίνει στη σύγχρονη Παιδική Ποίηση τρεις κατηγορίες:

Α)την παραδοσιακή, ποίηση με ομοιοκαταληξία και παραδοσιακή τεχνοτροπία με εκπροσώπους τον Γ. Κρόκο, Ντίνα Χατζηνικολάου, Β. Ρώτα, Χ Σακελλαρίου

Β)την εξπρεσιονιστική, με έμφαση στον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού με εκπροσώπους τη Ρ. Καρθαίου, Δ. Μανθόπουλο, Θ. Χορτιάτη

Γ)τη νεωτερική ποίηση με στίχο χωρίς ομοιοκαταληξία με σουρεαλιστικά στοιχεία με εκπροσώπους τους: Κ. Καλαπανίδα, Άλκηστη Κοντογιάννη, Χρυσούλα Χατζηγιαννίου.

Και ο Δελώνης(1986) κάνει ανάλογη κατηγοροποίηση.

Μεγάλη έρευνα στο έργο των Ελλήνων ποιητών από το 1985 έως το 2000 έχει κάνει ο Α. Καρακίτσιος(2002) και αυτή θα παρουσιάσουμε εκτενέστερα. Ο Καρακίτσιος, λοιπόν, κατηγοριοποιεί τα ποιήματα σε τρία ποιητικά μοντέλα: στο λυρικορητορικό, στο λυρικορυθμικό, στο ηχορυθμικό και στη νεωτερική παιδική ποίηση. Ο ερευνητής αναφέρει ότι η παραπάνω κατηγοριοποίηση δεν είναι στεγανή και πολλοί ποιητές μπορεί να ανήκουν σε περισσότερα από ένα μοντέλα.

5.7.1.Α. Λυρικορητορικό μοντέλο

Στην πρώτη αυτή κατηγορία περιλαμβάνονται ποιήματα που ακολουθούν τις συμβάσεις της παραδοσιακής ποίησης-στροφές, ομοιοκαταληξία, ισοσυλλαβία- και ακολουθούν τα χνάρια των πρωτοπόρων Πάλλη και Παπαντωνίου. Μορφικά χωρίζεται σε στίχους και κάθε στίχος αποτελείται από συλλαβές, οι οποίες έχουν μια εσωτερική λογική. Η μουσική και ρυθμική εκφορά του στίχου εμπλουτίζεται με την καταλυτική παρουσία της ομοιοκαταληξίας, των συνηχήσεων – παρηχήσεων, των συνιζήσεων και επιτείνεται με τους κανόνες της ισομορφίας των στροφών σε ποιήματα σταθερής μορφής(σονέτο, μπαλάντα, τραγούδι). Η ποιητική γραφή ακολουθεί μια ρεαλιστική γραφή, ενώ χρησιμοποιεί ρητορικές τεχνικές στην προβολή του θέματος και στη μορφή του ποιήματος(αντίθεση, μεταφορές, περιγραφή, σύμβολα), η δε δομή του είναι συμμετρική με ισοδύναμες στροφές και ισοσύλλαβους στίχους. Είναι ποιήματα παιδοκεντρικά και η οπτική γωνία είναι αυτή της ενήλικης οπτικής

γωνίας που μιμείται τον τρόπο σκέψης του παιδιού καθώς και τη γλώσσα του, η οποία εν πολλοίς είναι η σχολική γλώσσα. Τα θέματά τους πρωτίστως περιγράφουν ρεαλιστικά και με ευαισθησία την καθημερινότητα του παιδιού (οικογένεια-σχολείο) αλλά και θέματα που άπτονται της φύσης και της κοινωνίας. Οι ποιητές εμπνέονται από τη λαϊκή παράδοση και ακολουθούν τις γενικότερες αρχές της παραδοσιακής ποίησης. Εκπρόσωποι θεωρούνται οι: Ελένη Αντωνάκου, Νίκη Βουρβούλη, Ρένα Καρθαίου, Γιώργος Κρόκος, Αντώνιος Λαμπρινίδης κ.ά.

Στα ποιήματα που ανήκουν στο λυρικορητορικό μοντέλο κυριαρχεί ένα λυρικό «εγώ» και οι ρητορικές τεχνικές, τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στη μορφή, όπως το ποίημα της Ρένας Καρθαίου: Σεπτέμβρης

Ο Σεπτέμβρης κατεβαίνει

και για το σχολείο πηγαίνει

Μες στη σάκα του έχει βάλει

Μιαν ιχνογραφία μεγάλη.

Έχει φτιάξει ακουαρέλα

Του καλοκαιριού την τρέλα.

Κρύβεται μες στα βαρέλια

Που τα καθαρίζουν. Γέλια,

Τούμπες κάνει και φωνάζει.

Μούστος ο Σεπτέμβρης. Βράζει.

Το ποίημα αποτελείται από πέντε δίστιχα που έχουν την απλότητα των λαϊκών δίστιχων(Καρακίτσιος,2002). Ο Σεπτέμβρης προσωποποιείται σε παιδί που πηγαίνει στο σχολείο, οι εικόνες διαδέχονται η μια την άλλη, δημιουργώντας μια ιλαρότητα.. Οι διασκελισμοί όμως στα δύο τελευταία δίστιχα δεν γίνονται εύκολα αντιληπτοί από το μικρό παιδί.

5.7.2. Β. Λυρικορυθμικό μοντέλο

Η οπτική δεν διαφέρει από το προηγούμενο, ωστόσο μέλημα των ποιητών είναι η δημιουργία ενός χαρούμενου σκηνικού, στο οποίο το παιδί «βλέπει» και «αισθάνεται». Γι αυτό τον λόγο τα ποιήματα αυτά διαθέτουν έντονη μουσικότητα και ρυθμό. Η γλώσσα, απομακρύνεται από την αγκυλωμένη σχολική γλώσσα, και το ποίημα σιγοψιθυρίζεται από τον μικρό αναγνώστη

και απευθύνεται σε όλο του το «είναι». Το νόημα περνάει σε άλλη διάσταση και εναρμονίζεται με τον ήχο και τον ρυθμό. Η μορφή αποκτά νόημα και προσδιορίζει ως ένα βαθμό το περιεχόμενο του ποιήματος. Με το μοντέλο αυτό, περιγράφονται κυρίως τα ποιήματα της Ντίνας Χατζηνικολάου και του Δημήτρη Μανθόπουλου όπως και ορισμένα της Ρένας Καρθαίου και του Αντώνη Λαμπρινίδη. Η μικρή αυτή ποσοτικά ομάδα ποιητών δεν κατηγοριοποιείται ευδιάκριτα στο μοντέλο αυτό. Το έργο τους μπορεί να αντιστοιχιστεί και με το ηχορυθμικό μοντέλο.

Στα ποιήματα αυτά, αποτυπώνεται η παιδική ματιά, η παιδική λογική και ο παιδικός ψυχικός κόσμος, αυθόρμητα χωρίς την ματιά και τη λογική του ενήλικα. Τα ποιήματα, φαίνονται σαν να απευθύνονται περισσότερο σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Τα θέματα που παρουσιάζονται είναι ανάλαφρα και υπερ-σχολικά.

Ως παράδειγμα του λυρικορυθμικού μοντέλου ποίησης, παρατίθεται το *Χρυσό καλοκαίρι* της Ντίνας Χατζηνικολάου:

Χρυσό καλοκαίρι,

με κάνεις ξεφτέρι.

Ξυπνώ δίνω σάλτο,

βατράχι στο βάλτο.

Τα ρούχα μου ανάποδα,

μιλάω στα τετράποδα.

Κλωτσάω την μπάλα

πρωτιά στην τρεχάλα.

Στη θάλασσα ψάρι

στα βράχια κριάρι.

Σκοτούρες, μαθήματα

τα πήραν τα κύματα.

Μουγκρίζω, γρυλίζω

τον κόσμο αλωνίζω.

Χρυσή κούνια δένω,

στα ουράνια ανεβαίνω,

Αγόρι ατίθασο

καβάλα στον Πήγασο! (Ντίνα Χατζηνικολάου, *Χρυσό καλοκαίρι*, Πατάκης, 1998)

Το ποίημα με έντονα στοιχεία ρυθμού, γρήγορη εναλλαγή εικόνων και με μια κατάλληλη γλωσσική επεξεργασία(παρηχήσεις, συνηχήσεις συνιζήσεις,)δημιουργεί μια παιγνιώδη και γιορτινή ατμόσφαιρα που απευθύνεται σ' όλο το είναι του παιδιού.

5.7.3.Γ. Ηχορυθμικό μοντέλο

Σε αυτό το μοντέλο, ο ποιητής δημιουργεί, εστιάζοντας στην στάση του παιδιού απέναντι στη γλώσσα. Εκφράζεται το φανταστικό και η μαγεία της πρωτόγονης σκέψης του παιδιού. Τα μορφικά χαρακτηριστικά της ποίησης έχουν τον πρώτο λόγο .και όχι το νόημα του ποιήματος. Υπάρχει ρυθμός στη γλώσσα και έντονο παιχνίδισμα των λέξεων. Στο συγκεκριμένο ποιητικό έργο διακρίνονται επιδράσεις από το χώρο μιας συγκεκριμένης κατηγορίας της λαϊκής ποίησης (Σκάρτσης Σ. Α., 1990, Μερακλής Μ., 1985), όπως και των τεχνικών των γλωσσικών ποιητικών παιχνιδιών και των none sense poems (ποιήματα χωρίς νόημα).

Υπερβολική χρήση υφολογικών σχημάτων: πλούσια ρίμα, και ρυθμός: μορφικά χαρακτηριστικά αλλά και λογοτεχνικά σχήματα ύφους και νοήματος(παρηχήσεις, επαναλήψεις, ομοφωνίες). Ο στίχος είναι άλογος ή παράλογος και το θέμα του ποιήματος εξαφανίζεται. Το χιούμορ είναι στην πρωτοκαθεδρία.

Υπάρχει η λογική των γλωσσικών ποιητικών παιχνιδιών σε συνδυασμό με τους άλογους στίχους. Τα πιο συνηθισμένα γλωσσικά ποιητικά παιχνίδια είναι:

- Στίχοι που ξεκινούν από τα 24 γράμματα της αλφαβήτας(Αλφαβητάρι)
- Ταυτόγραμμα: Οι στίχοι ξεκινούν από το ίδιο γράμμα
- Λεττριστικές ασκήσεις όπου ο ήχος των λέξεων εκφράζει το νόημα
- Νεολογισμοί: δημιουργία καινούριων λέξεων είτε με τη βοήθεια της ονοματοποιίας είτε με τη βοήθεια των παρηχήσεων

Η επιρροή των non sense poems αποτιμάται στους παρακάτω στίχους του Άρη Κούνα, με χαρακτηριστικό τους το παράδοξο και απρόοπτο αλλά και τη χιουμοριστική διάθεση.

Μια αλεπού από τον Πόρο

Έφυγε με δορυφόρο

Πήγε αμέσως ως τον Άρη

Άναψε κιόλας ένα φανάρι

Το κοιτάζω το φανάρι

Μοιάζω λέω με φεγγάρι

Έχασα την αλεπού μου

Που τη λέω Λαϊλού μου

Τώρα μου 'καμε τη χάρη

Να με πάρει στο φεγγάρι

Που 'φυγε με δορυφόρο

Για τον Πόρο.

Περιλαμβάνονται οι ποιητές: Άλκηστη Κοντογιάννη, Άρης Κούνας, Μαριανίνα Κριεζή, Μαρία Μαμαλίγκα, Μενέλαος Γ. Μαρίνος, Παυλίνα Παμπούδη και Θέτις Χορτιάτη. Ο Φώντας Λάδης θα μπορούσε να θεωρηθεί πρόδρομος της ομάδας αυτής, με τη συλλογή του «Άρες, μάρες, κουκουνάρες».

5.7.4.Α. Η νεωτερική ποίηση

Στη γραφή αυτών των ποιημάτων, οι ποιητές προβάλλουν μια παιδικότητα που θεωρούν ότι διατηρούν και σαν ενήλικες και επιχειρούν να καταγράψουν μια πραγματικότητα που είναι εν δυνάμει και παιδική. Η παιδικότητα καταγράφεται με τον με τον έντονο λυρισμό και τον αυθορμητισμό της γραφής. Η εικόνα λειτουργεί συνδυαστικά με τον λόγο, αλλά κυριαρχεί με τρόπο που είναι απαραίτητη για την αυτόνομη ανάγνωση της ιστορίας. Τα θέματα είναι απλά και εύληπτα και η μορφή των ποιημάτων χτίζεται με τολμηρές παρομοιώσεις και ασυνήθιστες μεταφορικές εικόνες.

Εκπρόσωποι του μοντέλου θεωρούνται ο Βαγγέλης Τασιόπουλος, η Ελένη Χωρεάνθη, η Γιώτα Παρθενίου, ο Παναγιώτης Φωτέας και η Σοφία Παράσχου.

Παράδειγμα νεωτερικού ποιήματος είναι το «Όλα τ' αστέρια να φωτίζουν τα ταξίδια σου Ικπάλ» του Βαγγέλη Τασιόπουλου.

Είχε μια ψυχή που μας χωρούσε

κι ένα βλέμμα που κοιτούσε μακριά,

τι κι αν στα αδύνατα χεράκια του κρατούσε

το νήμα και το έκανε θηλιά.

Πολλοί πατήσαν τα χαλιά του Ικπάλ

Και άλλοι τόσοι κρεμαστά τα 'χουν στους τοίχους,

Όμως το ταξίδι του παιδιού

Νιώθω πως δε χωρά σε λίγους στίχους.

Είναι που οι στίχοι δε βαστούν

και ώρες, ώρες κλαίνε,

ούτε μπορούν να μετρηθούν

Κι ούτε πολλά να λένε.

Σε μια στροφή ένας κρότος τον βασίλεψε

τ' αστέρια υποκλίθηκαν στο φως του

κι έμεινε μόνο το ποδήλατο νεκρό,

βαμμένο με το αίμα του Ανθρώπου.

.....

Εσύ που είσαι του θεού Ικπάλ,

πες Του

τα δάχτυλα τα βράδια πως πονάνε

και φώτιζε,

φώτιζε την ψυχή μας, άγιε Ικπάλ.

.....

Παντού, παντού είναι τώρα ο Ικπάλ,

όπως το φως τις ανοιζιάτικες ημέρες.

«Κόσμο λένε την αυλή μας» Σύγχρονοι Ορίζοντες, 2001.

Το ποίημα αναφέρεται σε πραγματικό πρόσωπο, τον Ικπάλ Μασίχ, ένα παιδί από το Πακιστάν που δολοφονήθηκε και έγινε σύμβολο της κατάχρησης της παιδικής εργασίας στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Το ποίημα απομακρύνεται από την κλασική μορφική εικόνα του τραγουδιού, έστω κι αν σε ορισμένους στίχους επιβιώνει η ομοιοκαταληξία και ένα μέτρο συνήθως ιαμβικό. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη και ενδιάμεσα παρεμβάλλεται η φωνή του ποιητή σε πρώτο πρόσωπο ως προσωπικό σχόλιο, γεγονός που απογειώνει τον στίχο. Ο τόνος είναι χαμηλόφωνος, χωρίς εκρήξεις και γίνεται προσευχή που καταλήγει σε ικεσία (Καρακίτσιος, 2008).

Ο συνδυασμός των λέξεων υπηρετεί εκτός από το νόημα και τον ρυθμό του ποιήματος, π.χ. στον στίχο «τα δάχτυλα τα βράδια πως πονάνε» εάν οι λέξεις μπουν σε άλλη σειρά χάνουν σε

μελωδία και ρυθμό. Η ομοιοκαταληξία-όπου υπάρχει-, οι συνηχήσεις και οι παρηχήσεις βοηθούν στην ακρόαση του ποιήματος. Επισημαίνουμε την παρουσία και λειτουργία των εικόνων, των μεταφορών και των προσωποποιήσεων, όπως: «οι στίχοι που κλαίνε», το «ποδήλατο νεκρό».

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Κεφάλαιο 1^ο: Διδακτική αξιοποίηση

1.1. Το γλωσσικό υπόβαθρο των μαθητών

Το παιδί από την προσχολική του ηλικία έχει ήδη κατακτήσει τις βασικές δομές της γλώσσας με φυσικό τρόπο. Χρησιμοποιεί με επάρκεια τη μητρική του γλώσσα ώστε να εκφράζεται και να αλληλεπιδρά με τους άλλους. Στη συνέχεια στο Δημοτικό Σχολείο την καλλιεργεί και τη βελτιώνει για να μπορεί να έχει πρόσβαση σε όλους τους τομείς της πολύπλοκης αντικειμενικής και υποκειμενικής πραγματικότητας. Από την άλλη αποτελεί και ένα δείκτη της ατομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής του ταυτότητας.

Τα παιδιά ερχόμενα στο Δημοτικό Σχολείο δεν διαθέτουν όλα το ίδιο μορφωτικό και πολιτιστικό κεφάλαιο. Επομένως δεν έχουν την ίδια γλωσσική επάρκεια. Η κοινωνική προέλευση των μαθητών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην ανάπτυξη των γλωσσικών δομών, του λεξιλογίου, της αντιληπτικής τους ικανότητας.

Η εκπαίδευση οφείλει να αμβλύνει τις γλωσσικές ανισότητες των μαθητών, που προέρχονται από υποβαθμισμένα κοινωνικά περιβάλλοντα, εξασφαλίζοντας ίση πρόσβαση των μαθητών στα εκπαιδευτικά και κοινωνικά αγαθά.

Ανάμεσα στους γενικούς σκοπούς του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος σπουδών της Γλώσσας(2021) αναφέρεται και η καλλιέργεια του ενδιαφέροντος των μαθητών/-τριών για τη γλώσσα ως ατομική ικανότητα και ως κοινωνικό αγαθό, καθώς και η μύησή τους στην αισθητική απόλαυση των λογοτεχνικών κειμένων. Αν αποκτήσουν τις κατάλληλες γλωσσικές δεξιότητες θα μπορούν οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά και αποτελεσματικά σε ποικίλες κοινωνικές περιστάσεις πραγματοποιώντας στον μέγιστο βαθμό τους επικοινωνιακούς τους στόχους.

Άρα η δημιουργία και καλλιέργεια του κατάλληλου γλωσσικού κλίματος μέσα στην τάξη είναι εκ των ων ουκ άνευ για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας γενικά και της ποίησης ειδικότερα. Το παιδί πρέπει να εκπαιδευτεί κατάλληλα γλωσσικά δηλαδή να κατακτήσει το λεξιλόγιο, τις μορφοσυντακτικές ποικιλίες και το σημασιολογικό επίπεδο για να αυξήσει την προσληπτική του ικανότητα και να μυηθεί στον κόσμο της ποίησης.

Η επαφή των παιδιών και των εφήβων με τη λογοτεχνία πρωτίστως καλλιεργεί τη φαντασία, τις γνωστικές, συναισθηματικές, αισθητικές και κοινωνικές τους δεξιότητες, ενώ παράλληλα, η γλώσσα της ποίησης και της πεζογραφίας, ως αυθεντικών μορφών λόγου, προσφέρει στους νεαρούς αναγνώστες πρότυπα δημιουργικής γλωσσικής έκφρασης.

1.2. Η αξία της διδασκαλίας της Ποίησης στο σχολείο

Τα παιδιά, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, από πολύ νωρίς ακόμα, έρχονται σε επαφή με τραγούδια, ποιήματα, λεκτικά παιχνίδια, γεγονός που τους παρέχει την ευκαιρία να γνωρίσουν και να αγαπήσουν τη γλώσσα. Μέσα από ομοιοκαταληξίες, παρηχήσεις, ρυθμούς τα μικρά παιδιά ευαισθητοποιούνται σε γλωσσικά θέματα, ενώ συγχρόνως διασκεδάζουν(Γιαννικοπούλου, 1998). Τα παιδιά όταν παίζουν, όταν χαίρονται, όταν πηδούν,

όταν αστειεύονται, όταν ασχολούνται με κάτι, παράγουν και αναπαράγουν αυτοσχέδιους στίχους κατάλληλους για κάθε περίπτωση (Γιαννικοπούλου, 2006).

Παρ' όλο όμως, που τα παιδιά όταν έρχονται στο σχολείο έχουν ήδη μια εμπειρία με την ποίηση (νανουρίσματα, παιδικά τραγούδια), η εμπειρία αυτή σπάνια αξιοποιείται από το εκπαιδευτικό σύστημα (Perfect, 1999 στο Δούβλη, 2017). Η εκπαίδευση όμως είναι εκείνη που θα πρέπει να βοηθήσει σημαντικά τα παιδιά φέρνοντάς τα σε επαφή με τη λογοτεχνία και ειδικότερα με την Παιδική Ποίηση. Μέσα από τη μαγεία της γλώσσας, τη φαντασία, την έμπνευση και την κατάλληλη διδακτική προσέγγιση μπορεί η ποίηση να χαρίσει στον μικρό μαθητή αισθητική απόλαυση και συγκίνηση.

Οι μαθητές στο σχολείο διδάσκονται με συστηματικό τρόπο στο γλωσσικό μάθημα τη μη ποιητική χρήση της γλώσσας, μαθαίνουν δηλαδή να διακρίνουν το γλωσσικά «ορθό» από το «λάθος». Ωστόσο, μέσω της ποίησης έρχονται σε επαφή με το «αλλιώς» της γλώσσας, όπου το «σωστό» και το «λάθος» δεν είναι ούτε απόλυτα ούτε αντίθετα (Μπαλάσκας, 1990: 41).

Απαραίτητη, όμως, προϋπόθεση για την κατανόηση και κυρίως για την απόλαυση των ποιημάτων είναι η εξοικείωση του αναγνώστη – μαθητή με τη διαφορετική χρήση της γλώσσας, αλλά και με το ρυθμό (Καπλάνη στο Αποστολίδου & Χοντολίδου, 2006: 359). Τα παραπάνω χαρακτηριστικά της ποίησης σε συνδυασμό με τη δυσχέρεια των αναγνωστών να εντοπίσουν τη μια και μοναδική ερμηνεία που θεωρούν ότι κρύβεται στο ποίημα, ωθούν εκπαιδευτικούς και μαθητές να εγκαταλείψουν γρήγορα την ποιητική τους ενασχόληση.

1.3. Η διδασκαλία της Παιδικής Ποίησης στο Δημοτικό Σχολείο

Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και ειδικότερα της ποίησης παρουσιάζει πολλά προβλήματα, με το πιο βασικό από αυτά να προέρχεται από τη σύζευξη των εννοιών: διδασκαλία και λογοτεχνία. Στόχος της διδασκαλίας είναι η μετάδοση της γνώσης, ενώ της λογοτεχνίας η αισθητική απόλαυση. Για τον Σουλιώτη «η διδασκαλία της γλώσσας σταματά εκεί που αρχίζει η διδασκαλία της ποίησης» (1995: 36). Υποστηρίζει ότι οι δύο διδασκαλίες παρά τα όποια κοινά σημεία έχουν, παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές ως προς τη στοχοθεσία τους. Ειδικότερα: η γλωσσική διδασκαλία έχει ως στόχο την εκμάθηση της γλώσσας, ενώ η διδασκαλία της ποίησης την απόλαυση της γλώσσας.

Για να απολαύσει όμως το μικρό παιδί την ποίηση χρειάζεται κατάλληλη εκπαιδευτική παρέμβαση, ώστε με την αναζήτηση και περιπλάνηση στον κόσμο της ποίησης να οδηγηθεί σε δημιουργικές δραστηριότητες που έχουν θετικό αντίκτυπο στο γλωσσικό, επικοινωνιακό, κοινωνικό και μορφωτικό του επίπεδο.

Η διδακτική του ποιήματος αποτελεί μια ιδιαίτερη δραστηριότητα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Δεν υπάρχει έτοιμη συνταγή ούτε κάποια τυποποιημένη διδασκαλία (Καλογήρου, 2008α). Η επαφή με την τέχνη προϋποθέτει πάνω από όλα φαντασία και παιχνίδι, ειδικά όταν πρόκειται για την ποίηση για παιδιά που, όπως υποστηρίζεται, καταγράφει τα βασικά χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας: τον αυθορμητισμό, την εκρηκτική φαντασία και την έμφυτη κλίση για παιχνίδι (Καρακίτσιος, 2012: 297).

Η διδακτική προσέγγιση της Ποίησης στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ακροβατεί ανάμεσα στις παραδοσιακές μορφές και στις σύγχρονες, γεγονός που προβληματίζει τον εκπαιδευτικό που καλείται να τη διδάξει. Οι συνήθειες στρατηγικές διδασκαλίας, ενώ είναι αποτελεσματικές στη διδασκαλία των άλλων γνωστικών αντικειμένων, δεν εφαρμόζονται με την ίδια επιτυχία κατά την προσέγγιση του ποιήματος. Άλλωστε από τη φύση του το ποίημα είναι αντίθετο σε σχεδιασμούς και στρατηγικές, επειδή αποτελεί μια ευαίσθητη υπόθεση που απαιτεί την αγάπη και τον ενθουσιασμό και του εκπαιδευτικού αλλά και του αναγνώστη για να λειτουργήσει παιδευτικά.

Το ποίημα, λοιπόν, δεν διδάσκεται με την κλασική έννοια του όρου «μάθημα», αλλά προσεγγίζεται από τον αναγνώστη διαισθητικά, βιωματικά αποκαλύπτοντας την πολλαπλή

διάστασή του: εκφραστική, δραματική, νοηματική, μουσική. Εν προκειμένω, μια γόνιμη παιδαγωγικά προσέγγιση οφείλει να αποφεύγει τον έντονο διδακτισμό, την υποχρεωτική αποστήθιση, τα μακροσκελή κείμενα, την εμμονή στην νοηματική ανάλυση και την ερμηνεία των ποιημάτων καθώς και τη χρήση δυσνόητων σχημάτων λόγου, συμβόλων και αφηρημένων εννοιών. Με δυο λόγια είναι ζήτημα πρωταρχικής σημασίας να πάψουμε να αντιμετωπίζουμε το ποίημα ως ένα διανοητικό γρίφο τον οποίο πρέπει καταναγκαστικά να επιλύσουμε (Παπαδάτος, 2014:276).

Στη συνέχεια, πρέπει να τεθούν οι απαραίτητοι περιορισμοί στην εκμετάλλευση του ποιητικού λόγου προκειμένου να διδαχθούν άλλα γνωστικά αντικείμενα. Η μύηση του παιδιού στην Παιδική Ποίηση πρέπει να αποτελεί αυτοτελή σκοπό. Και για τον Καρακίτσιο πάντα παραμονεύει ο κίνδυνος η ποίηση «να μετατραπεί σε παιδαγωγικό μορφωτικό αγαθό» και να προσαρμοστεί πλήρως στη λογική της μάθησης (2013). Πράγματι η διδασκαλία της ποίησης στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο πραγματοποιείται σε πολλές περιπτώσεις με έναν ερμηνευτικό δασκαλοκεντρικό προσανατολισμό από τον οποίο απουσιάζει η ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στην κατασκευή του νοήματος.

Ο δάσκαλος υπηρετεί το ρόλο του «δανικού αναγνώστη» και καλείται να δώσει την έγκυρη ερμηνεία του ποιήματος. Από την άλλη, ο μαθητής περιορίζεται στο ρόλο του ακροατή – αποδέκτη και έχοντας σχεδόν ανενεργές τις διανοητικές, συναισθηματικές και δημιουργικές δυνατότητές του αποδέχεται τις συγκεκριμένες ερμηνείες (Καπλάνη, 2006: 361).

Η προσέγγιση των ποιημάτων κατά κύριο λόγο θα λέγαμε ότι παραμένει σε ένα επιφανειακό επίπεδο. Συνηθισμένες δραστηριότητες στις οποίες καταφεύγει ο εκπαιδευτικός μετά την ανάγνωση του ποιήματος, είναι η ανάλυση του νοήματος, η αποστήθιση κάποιων στροφών ή στίχων, η αναζήτηση πληροφοριών για τα βιογραφικά στοιχεία του ποιητή κλπ. Επομένως και η ποίηση μετατρέπεται σε ένα ακόμη γνωστικό αντικείμενο. Ακόμα χειρότερα σε άλλες περιπτώσεις, ως ελπίσουμε λίγες, την ανάγνωση του ποιήματος ακολουθεί η εξάσκηση των μαθητών σε γλωσσικές ασκήσεις, λόγω της λανθασμένης πεποίθησης που έχουν ορισμένοι εκπαιδευτικοί ότι η ποίηση υποχρεούται να υπηρετεί το γλωσσικό μάθημα.

Ο Καρακίτσιος πάντως επισημαίνει ότι η παρουσία της παιδικής λογοτεχνίας, άρα και της Παιδικής Ποίησης, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα βελτιώνεται συνεχώς, ενισχύεται και εισάγεται η διδασκαλία της, αναγνωρίζεται ο ρόλος της στην αισθητική και ψυχική καλλιέργεια των μαθητών και προπαγανδίζεται η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Μπορεί η παιδική ποίηση να συνδέεται περισσότερο με τη διδασκαλία της γλώσσας, αφήνει όμως αρκετά περιθώρια και για δημιουργικές δραστηριότητες και ανάλογες παιδαγωγικές εφαρμογές (2008).

Είναι πολύ θετικό το ότι στα καινούρια αναλυτικά προγράμματα σπουδών της γλώσσας (2021) αναφέρεται: «Η επαφή των παιδιών και των εφήβων με τη λογοτεχνία πρωτίστως καλλιεργεί τη φαντασία, τις γνωστικές, συναισθηματικές, αισθητικές και κοινωνικές τους δεξιότητες, ενώ παράλληλα, η γλώσσα της ποίησης και της πεζογραφίας, ως αυθεντικών μορφών λόγου, προσφέρει στους/στις νεαρούς/-ές αναγνώστες/-στριες πρότυπα δημιουργικής γλωσσικής έκφρασης».

Με δεδομένη την επικρατούσα κατάσταση κρίνουμε απαραίτητο να διατυπώσουμε μια πρόταση διαφοροποίησης και εμπλουτισμού της προσέγγισης της ποίησης στη διδακτική πράξη. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη πρόταση, επιδιώκεται η βιωματική προσέγγιση των ποιημάτων με κύριους στόχους την ευχαρίστηση της ποίησης και την απελευθέρωσή της από προκατασκευασμένες ερμηνείες. Ο μαθητής παύει να είναι παθητικός δέκτης και γίνεται συνδημιουργός του ποιήματος εκφράζοντας τη δική του νοηματοδότηση ή παράγοντας ο ίδιος ποιητικό λόγο. Σήμερα άλλωστε, σύμφωνα με τη *Θεωρία της Πρόσληψης και Ανταπόκρισης* το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το κείμενο στον αναγνώστη, δηλαδή, στο

νόημα που προσλαμβάνει ο (εκάστοτε) αναγνώστης από το κείμενο και όχι στο νόημα που κρύβει το κείμενο καθεαυτό. Με άλλα λόγια, η ουσία των αναζητήσεων σ' ένα ποίημα, τοποθετείται όχι στον συγγραφέα ή το κείμενο, αλλά στο πώς προσλαμβάνεται ή πώς αναδημιουργείται το λογοτεχνικό έργο ανάλογα με τον ορίζοντα των προσδοκιών, των προκαταλήψεων και πεποιθήσεων του κάθε αναγνώστη

Σημαντικό ρόλο σε όλη αυτή τη διαδρομή παίζει ο δάσκαλος, ο οποίος οφείλει να είναι ο *μεσολαβητής*. Παίζει δηλαδή έναν διαμεσολαβητικό ρόλο συντονίζοντας την όλη διαδικασία, προκειμένου να μην τεθούν στο περιθώριο οι διδακτικοί στόχοι και διαμορφώνοντας ένα κλίμα που ενθαρρύνει τον διάλογο ανάμεσα στους διαφορετικούς τρόπους θέασης του (Καπλάνη, 2006).

1.4. Τα κριτήρια επιλογής των ποιημάτων

Ποια ποιήματα, όμως, μπορεί να είναι ενδιαφέροντα, ελκυστικά ή και προωθητικά για τα παιδιά της σχολικής ηλικίας; Η ευθύνη της επιλογής ανήκει στον εκπαιδευτικό, -επιλογή- που μπορεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση της σχέσης του παιδιού με την ποίηση άμεσα αλλά και στο μέλλον.

Τα κριτήρια επιλογής ποιημάτων, σύμφωνα με τη Norton, είναι ο ρυθμός, η ρίμα και άλλα ηχητικά μοτίβα, η επανάληψη, τα καλολογικά στοιχεία και το σχήμα στη δημιουργία της ποίησης, γεγονός που φανερώνει τη σπουδαιότητα των παραπάνω ποιητικών στοιχείων. Αυτά που ανακαλύπτουμε μέσα σε ένα ποίημα είναι εικόνες, μουσική με τις λέξεις, ρυθμοί που επαναλαμβάνονται, παιχνίδια με τις λέξεις, χιούμορ. Τα καλύτερα παιδικά ποιήματα σε συντροφεύουν το παιδί σε ολόκληρη τη ζωή του, μεγαλώνουν μαζί του, κατά συνέπεια η ποίηση πρέπει να είναι συναρπαστική (2007).

Τα κριτήρια αυτά σύμφωνα με τους Chukovski και Eisenstein είναι:

1) Ο ήχος της ποίησης, ο οποίος άλλοτε έχει μεγαλύτερη αξία από το περιεχόμενο, άλλοτε πάλι το περιεχόμενο έχει μεγαλύτερη σημασία από τον ήχο κι άλλοτε είναι δύσκολο να δοθεί προτεραιότητα σε ένα από τα δύο. Ο εκπαιδευτικός, λοιπόν, καλείται να κάνει τις επιλογές του από τα παιχνιδοτράγουδα ή από ποιήματα παραδοσιακά αλλά και εύρυθμα κείμενα της νεωτερικής ποίησης.

2) Οι ποιητικές εικόνες, οι οποίες μπορεί να είναι είτε ακουστικές, είτε οπτικές, είτε μικτές.

3) Το νόημα του ποιήματος, το οποίο τίθεται στο επίκεντρο της προσοχής κατά την τρίτη παιδική ηλικία (7-12 ετών). Αναμφισβήτητα, το περιεχόμενο των ποιημάτων πρέπει να είναι ενδιαφέρον, διασκεδαστικό και να διεγείρει τόσο την περιέργεια όσο και τη συγκίνηση των παιδιών (Chukovski & Eisenstein στο Σουλιώτης, 1995: 155-156).

4) Η χρήση λιγότερων επιθέτων και περισσότερων ρημάτων είναι ένα άλλο κριτήριο που προτείνει ο Chukovski. Το νέο αυτό κριτήριο οδηγεί τις επιλογές σε ποιήματα με αφήγηση ή αφηγηματική περιγραφή.

5) «Η παιγνιώδης μορφή και γραφή». Το παιγνίδι, είναι συστατικό στοιχείο της λογοτεχνικής γραφής και ιδιαίτερα της ποιητικής. Το ποίημα παίζει, διαγωνίζεται με την παράδοση, τη γλώσσα, το νόημα, την κριτική, την καθημερινότητα, με το παραμύθι.

Η παιγνιώδης ποιητική γραφή πετυχαίνει να ενεργοποιεί το παιδί ως συμπαίκτη. Το κάνει να γελάσει, να τραγουδήσει, να χτυπήσει τα χέρια του ρυθμικά, να παραλλάξει, να παρωδήσει, να μιμηθεί, να απαντήσει, να δημιουργήσει, ακόμη και να πλέξει στίχους δικούς του, να γράψει, και όλα αυτά με αίσθηση προσωπικής ισοτιμίας, αίσθηση απελευθερωτική και ταυτόχρονα πειθαρχούμενη. Πέρα από τα ποιήματα ή στιχουργήματα, τα οποία είναι εξ ορισμού παιγνιώδη (παρωδίες σατιρικά ποιήματα), πολλά ποιήματα έχουν παιγνιώδη στοιχεία που χρησιμοποιούν όλα τα εκφραστικά μέσα: την ειρωνεία, τη θεατρικότητα, τις ρυθμικές στιχομυθίες, τα λογοπαίγνια, τη λεκτική αναπαραγωγή ήχων, τη γλωσσοπλασία, τη μετρική

ποικιλότητα, την ευφάνταστη ηχητική ομοιοκαταληξία, τα εσκεμμένα ορθογραφικά ή άλλα λάθη κ.ά.

6) Το «διασκεδαστικό νόημα», που δεν μπορεί να είναι το τετριμμένο και αναμενόμενο αλλά ούτε και το εντελώς ακατανόητο. Μπορεί να είναι εκείνο που εκπλήσσει, ανατρέπει, συγκινεί, προωθεί στο νέο, το άγνωστο ή παράξενο, έστω κι αν η πρόσληψή του περιέχει κενά, σημεία ερεθιστικά ασαφή.

Για να είναι διασκεδαστικό πρέπει να διαθέτει: εικόνες, αφηγήσεις, ήρωες, παιγνιδίσματα, χιούμορ, συναισθήματα σαφή, ακρίβεια, σύμβολα λειτουργικά. Αυτό είναι το νοηματικό κριτήριο, το οποίο, εκτός των άλλων, προστατεύει και από ένα πιθανό, μάλλον ολισθηρό κίνητρο επιλογών, τον διδακτισμό, που όμως ποτέ δεν υπήρξε διασκεδαστικός.

Και ο Αναγνωστόπουλος στη μελέτη του εξετάζει διαλεκτικά από τη μια πώς πρέπει να είναι γραμμένο ένα ποίημα για παιδιά κι από την άλλη πώς το προσλαμβάνουν τα παιδιά. Πώς λειτουργούν ορισμένα είδη ποιητικού λόγου στα παιδιά. Έτσι στα παιδιά προσχολικής ηλικίας αρέσουν τα ρυθμικά στιχουργήματα, όπως δίστιχα, μαντέματα, λαχνίσματα αλλά και γλωσσοδέτες συνδυάζουν τον ρυθμό με το παιχνίδι των λέξεων και το παιχνίδι με το τραγούδι και τον χορό. Η πολύπλευρη λειτουργία τους (κίνηση, γλωσσική άσκηση, δραματοποίηση, τραγούδι, χορός) αποτελεί το καταλληλότερο μέσο για την ισορροπία, την εύθυμη διάθεση και τη δημιουργικότητα των παιδιών αυτής της ηλικίας. Η εικόνα πάντα πλαισιώνει αυτά τα κείμενα και αποτελεί ενδιαφέρον στοιχείο του επικοινωνιακού πλαισίου (1986).

Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο δάσκαλος πρέπει να επιλέγει ποιήματα που να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα της τάξης του.

Συμπερασματικά, η επιλογή ποιημάτων για παιδιά βασίζεται σε πολλαπλά κριτήρια, που χρησιμοποιούνται συνδυαστικά ή και επιλεκτικά. Διαλέγουμε ποιήματα για το διασκεδαστικό νόημά τους, με τις εκλογικεύσεις ή τους παραλογισμούς τους, κι ας είναι και λυπητερά, για την ενάργεια και την πρωτοτυπία των εικόνων και τη γρήγορη ροή τους ή για την αφηγηματική ροή, για τις ρίμες και τους ρυθμούς, για τη μουσικότητά τους, για την ειρωνεία ή το χιούμορ, για τον παιγνιώδη τρόπο τους. Ασφαλώς σε κάθε ποίημα δεν θα συνυπάρχουν όλα αυτά τα γνωρίσματα. Ο σκοπός όμως είναι να προταθούν ποιήματα ικανά να προκαλέσουν στα παιδιά ενδιαφέρον, γοητεία και απόλαυση, πέρα από κάθε διδακτική πρόθεση και ελεύθερα από ιδεολογίες, ιδιαίτερα εκπαιδευτικές ή ποιητικές. Με άλλα λόγια η επιλογή εστιάζει στη λογοτεχνικότητα του κειμένου, σε συνδυασμό με την προσληπτική ικανότητα του παιδιού.

Κεφάλαιο 2^ο: Παιδαγωγικές εφαρμογές

2.1. Τεχνικές μύησης στην ποιητική γλώσσα

Αφού έχουμε επιλέξει, λοιπόν, το «κατάλληλο» ποίημα, ξεκινά η αναγνωστική διαδικασία. Ο διδάσκων ωθεί τον μαθητή προς μια δυναμική ανάγνωση που απαιτεί δημιουργική στάση απέναντι στο ποίημα και όχι απλό θαυμασμό. Ο στόχος του είναι να εξασφαλίσει, από μέρους του διδασκόμενου, ζωντανή και πλήρη συμμετοχή στο ποιητικό έργο και της απελευθέρωσης όλων των αισθήσεων του (Ακριτόπουλος, 1993).

Ο δάσκαλος μέσω ανιχνευτικών ερωτημάτων ενθαρρύνει τους μαθητές να καταθέσουν την αντίδραση – εμπειρία τους. Κάθε αναγνωστική αντίδραση αποτελεί και μια διαφορετική εκδοχή – ερμηνεία του ποιήματος (στο βαθμό που είναι τεκμηριωμένη), υπόκειται σε

αναθεώρηση και συμβάλλει στην από κοινού οικοδόμηση του νοήματος (Μπαλάσκας, 1990: 33, 34).

Ο Σουλιώτης γράφει: «Το καλό μάθημα ποίησης μοιάζει - πρέπει να μοιάζει - με μικρογραφία της Οδύσσειας, όσοι σώζονται ξαναγυρίζουν στην αφετηρία μετά από περιπέτειες. Τι είδους περιπέτειες; εκείνες που θα κάνουν τους μαθητές να βγαίνουν διάλειμμα αλλιώςτικοί απ' ό,τι είχαν μπει.» (Σουλιώτης, 1995: 13). Και η Γιαννικοπούλου μιλάει για την ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων του παιδιού, σαν απαραίτητη προϋπόθεση, για να μπορέσει να το βιώσει (1999).

Τα παιδιά πρέπει να έρθουν σε επαφή με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία ποιημάτων για να μπορέσουν να καταλάβουν τις βασικές ιδιότητες της ποίησης, να εξοικειωθούν με τα στοιχεία του ποιητικού λόγου, τη δομή του ποιήματος, τα υλικά που χρησιμοποιούνται για το χτίσιμο του ποιήματος (μορφικά χαρακτηριστικά – στίχος, στροφή, ομοιοκαταληξία, μέτρο – σχήματα λόγου, ήχος, ρυθμός, μελωδία, μουσική, η εικόνα των λέξεων, το σχήμα του ποιήματος, οι ιδέες, το αίσθημα, η αφαίρεση, η μεταφορά). Να κατανοήσουν ακόμη ότι υπάρχουν διαφορετικά είδη ποίησης. Έτσι θα μπορέσουν να πάρουν ερεθίσματα και πληροφορίες ώστε να βοηθηθούν ν' ανακαλύψουν τη γοητεία της ποίησης μέσα από μια δημιουργική διαδρομή. Να μάθουν ν' απολαμβάνουν την ποίηση συνειδητοποιώντας παράλληλα ότι η ποίηση είναι κάτι το ιδιαίτερο. Τελικός στόχος είναι η αλλαγή στάσης και νοοτροπίας στους μικρούς μαθητές/τριες για την ποίηση. Απομυθοποίηση δηλαδή της ποίησης ως δύσκολο είδος (Καπλάνη, 1999).

Τελικός στόχος είναι η συγγραφή ποιημάτων από τα ίδια τα παιδιά, πράγμα που δεν αποβλέπει στη δημιουργία ποιητών ή στην ανίχνευση ταλέντων. Οι δραστηριότητες για τη δημιουργία ποιημάτων πρέπει να αποβλέπουν κυρίως (Καλογήρου, 2003 σσ. 52-53):

- 1) Στην ευαισθησία και στην ενίσχυση της αγάπης για την ποίηση.
- 2) Στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και στην εξοικείωση με τη χρήση λεξικών.
- 3) Στην ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας και στην ενδυνάμωση του αισθητικού κριτηρίου που θα οδηγήσει στην αναζήτηση της πρωτοτυπίας και της έκπληξης.
- 4) Στην εμπειρική κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών των διαφόρων ποιητικών ειδών.
- 5) Στην καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη της «ποιητικής νοημοσύνης», όπως την ορίζει ο Οδυσσέας Ελύτης.
- 6) Στην ανάπτυξη της ικανότητας των παιδιών να αντιλαμβάνονται τις διαδικασίες της ατομικής τους σκέψης, όταν λειτουργούν ως ποιητές.

Η δημιουργία ποιημάτων από τα παιδιά είναι μία διαδικασία αναπτυξιακή, δηλαδή απαιτείται προηγούμενη εξοικείωση με την ποιητική γλώσσα, πραγματική αγάπη για την ποίηση, καθώς επίσης απαιτείται χρόνος και υπομονή, ενθάρρυνση και πολλαπλές ευκαιρίες για πειραματισμό. Ο δάσκαλος θα ξεκινήσει από τα απλούστερα παιχνίδια με τις λέξεις και θα προχωρήσει σε πιο απαιτητικές μορφές δημιουργικής έκφρασης.

Η επιλογή των ποιημάτων πλαισιώνεται και από τις αντίστοιχες δραστηριότητες οι οποίες περιλαμβάνουν επιτονισμένη ανάγνωση, κειμενικές – υφολογικές δραστηριότητες, εικονογράφηση, δραματοποίηση, συγγραφή ποιημάτων.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε διάφορες τεχνικές που θα οδηγήσουν τους μαθητές/τριες στην εξοικείωση και μύηση στην ποιητική γλώσσα, έτσι ώστε να γίνουν ικανοί να βελτιωθούν εκφραστικά και ταυτόχρονα να εκφραστούν «ποιητικά, δημιουργικά, ελεύθερα και ολοκληρωμένα» (Καλογήρου, 2003, Καρακίτσος, 2013).

1) Για να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον ρυθμό και τον ήχο του ποιήματος προτείνονται πολλαπλές αναγνώσεις (χαρούμενα, λυπημένα, αργά, γρήγορα) του ποιήματος και δραματοποιημένη ανάγνωση, που θα συνοδεύεται από κινήσεις των χεριών.

2) Αναγραμματισμοί. Αναγραμματίζουμε για παράδειγμα το ποιηματάκι της Ε. Χωρεάνθη:

Κάτω στο γιαλό στην άμμο/κάναν τα καβούρια γάμο/μία φορά κι έναν καιρό/ κι έστηναν
 τρελό χορό/καλαμάρια βαθρακοί/και σουπιές και αστακοί
 δηλ. «Τώρα στο γιαλό στην μάμο/ νάκαν τα βακούρια μάγο/Μια ραφό κι ένα ραικό/κι
 έντησαν λετρό ροχό/ραμακάλια βραθακοί/και πουσιές και ατσακοί ». Οι αναγραμματισμοί
 προωθούν την αγάπη για τη γλώσσα και έχουν διασκεδαστικό αποτέλεσμα.

3)Για να κατανοήσουν τη ρίμα, αφαιρούμε κάποιες καταληκτικές λέξεις και ζητούμε από τα
 παιδιά να τις συμπληρώσουν. Π.χ. στο ποίημα «Οι καλύτεροί μου φίλοι» της Ρ.Καρθαίου:

*Πάπιες, κότες, γάτες, σκύλοι
 είναι οι πιο καλοί μου.....*

*Στην εξώθυρα, στον κήπο,
 με προσμένουν όταν*

*Το πρωί, σαν πάω σχολείο,
 μου φωνάζουν: «Φίλε,.....!»*

4)Για να εμπεδώσουν κανόνες και τεχνικές που προσδιορίζουν τις σχέσεις ανάμεσα στις
 λέξεις που φτιάχνουν έναν στίχο, σβήνονται λέξεις και τα παιδιά αναζητούν τις λέξεις που
 πιστεύουν ότι ταιριάζουν καλύτερα στις συγκεκριμένες θέσεις. Μετά την ολοκλήρωση της
 δραστηριότητας γίνεται συζήτηση για το σωστό ή λάθος και όπως και στην προηγούμενη
 άσκηση γίνεται σύγκριση με το πρωτότυπο ποίημα.

Η προσευχή των ψαριών Θ. Χορτιάτη

Τα.....(2 συλλαβές) τα καημένα (πουλάκια, σκυλάκια, ψαράκια, γατάκια)

Με..... (3 συλλαβές) σταυρωμένα (χεράκια, πτερύγια, παιχνίδια)

Στην..... (3 συλλαβές) προσευχή τους(πελαγίσια, τίμια, ψαρίσια)

λεν (2 συλλαβές)την προσευχή τους(σιγά, δυνατά, τραγουδιστά, βουβά)

«.....(3 συλλαβές) μας Αϊ-Νικόλα, (Πασχαλιά, Παναγιά, πυρκαγιά, μυγδαλιά)

σας(5 συλλαβές)όλα (παρακαλούμε, αγανακτούμε, ακροβατούμε)

πείτε στους(2 συλλαβές)ανθρώπους (γερούς, δειλούς, σοφούς, τρελούς)

που(4συλλαβές)τους τόπους(γνωρίζουνε, βρωμίζουνε, μαυρίζουνε, γεμίζουνε)

να..... (4συλλαβές) λιγάκι(σωπαίνουνε, ξοδέψουνε , προσέζουνε, πονέσουνε)

το(3 συλλαβές) μας νεράκι.(ωραίο, θαλάσσιο, γαλάζιο)

5) Συνώνυμα-αντίθετα Η άσκηση αποσκοπεί στη διεύρυνση του λεξιλογίου και στην ορθή χρήση των λέξεων. Με τη χρήση του λεξικού τα παιδιά αναζητούν τις συνώνυμες, τις νοηματικά παρόμοιες και τις αντίθετες λέξεις. Παράδειγμα, στη λογική των αντικαταστάσεων και της δημιουργικής μίμησης ζητάμε λέξεις που ομοιοκαταληκτούν και έχουν αντίθετη σημασία στο παρακάτω του Βιζυηνού: *Το σκυλί*. Στο ποίημα ζητάμε και αλλαγή του ζώου: με γατί, πουλί ή κόκορα.

Όλη νύχτα στην αυλή

Γάβου γάβου το σκυλί.

Για να ξέρουν οι κακοί

Που γυρνούν εδώ κι εκεί

Κάτι να σουφρώσουν.

Θα τους πιάσει το σκυλί

Δεν θα τη γλυτώσουν.

Παράδειγμα:

Όλη μέρα στην αυλή

Κικιρίκου κικιρί.

Για να ξέρουν οι καλοί

Που περνάνε από κει

Πως υπάρχουνε κοκόρια

Τι τα θέλουν τα ρολόγια;

6) Τα παιδιά βρίσκουν ομοιοκατάληκτες λέξεις που τελειώνουν σε -άρι, -άκι, ίκι
Επιλέγουμε π.χ. σε -άρι: αμπάρι, παζάρι, Φλεβάρη, τσαγκάρι, ποδάρι, χορτάρι, μουλάρι

Ακολουθούν οι ερωτήσεις:

-Πού κρύφτηκε το μουλάρι;

-Μέσα στο αμπάρι.

-Πού αλλού;

-Στο παζάρι.

-Τι έκανε μετά;

-Έφαγε χορτάρι

Είμαστε έτοιμοι για την κατασκευή:

Να το το καφέ μουλάρι

Που πήγε στο παζάρι

κρύφτηκε στ' αμπάρι

και έφαγε χορτάρι.

7)Το τεμαχισμένο ποίημα. Το ποίημα αντιγράφεται σε χαρτί και κατόπιν κόβεται στο τέλος κάθε στροφής και τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες καλούνται να τοποθετήσουν τα κομμάτια στην κατά τη γνώμη τους σωστή σειρά. Στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των ομάδων για την ορθότητα της τοποθέτησης και τέλος γίνεται σύγκριση με το πρωτότυπο. Με την δραστηριότητα αυτή τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι ο λυρισμός των συμβολιστικών ποιημάτων, εκτός των άλλων, εκφράζεται και με τη διαδοχική παρουσίαση εικόνων που δίνουν συγκεκριμένη έκφραση στα συναισθήματα του ποιητή.

8)Ζητάμε από τα παιδιά να προτείνουν αφηρημένα ουσιαστικά π.χ. φόβος, χαρά, πλήξη, βαρεμάρα, έκπληξη, θυμός. Δημιουργείται ένας κατάλογος και τα παιδιά επιλέγουν την έννοια που τα ενδιαφέρει περισσότερο. Μ' αυτή την άσκηση τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τα είδη των εικόνων: οπτικών, ακουστικών, οσφρητικών, γευστικών.

Παράδειγμα: Έκπληξη

Πώς είναι; Πολύχρωμη σαν ουράνιο τόξο

Πώς ακούγεται; Σαν μουσική του φλοίσβου της θάλασσας

Τι γεύση έχει; Τρούφα χρωματιστή στα χείλη

Πώς τη νιώθεις; Φευγαλέα, ξαφνική και απροσδόκητη

Πού μένει; Στο μονοπάτι με τις πεταλούδες

Πώς μυρίζει; Πασχαλιά την άνοιξη

Τι θα έλεγε αν μπορούσε να μιλήσει; Τραγούδια της χαράς.

Στη συνέχεια προχωρούμε στην κατασκευή του ποιήματος.

Έκπληξη...

Πολύχρωμη σαν ουράνιο τόξο

Σαν μουσική του φλοίσβου της θάλασσας

Σαν τρούφα πολύχρωμη στα χείλη.

Έκπληξη...

Φευγαλέα, ξαφνική και απροσδόκητη

Στο μονοπάτι με τις πεταλούδες

Σαν πασχαλιά την άνοιξη

Τραγουδάει και μιλάει τη γλώσσα της χαράς

Κεφάλαιο 3^ο: Συγγραφή ποιημάτων

3.1. Η δημιουργική γραφή

Αφού εξοικειωθούν οι μαθητές με τις παραπάνω τεχνικές, μπορούν να προχωρήσουν στη συγγραφή ποιημάτων. Η συγγραφή ποιημάτων από τα παιδιά (Johnson, 1952· Benton, 1999) θεωρείται ότι τα βοηθάει να εκτιμήσουν την ποίηση, δίνει την αίσθηση ότι η ποίηση δεν είναι κάτι απόμακρο από τη ζωή και τις εμπειρίες τους, προάγει και τον πεζό λόγο, συμβάλλει στην απόκτηση πλούσιου λεξιλογίου, είναι ένα μέσο αυτο-έκφρασης και εξωτερίκευσης συναισθημάτων, δίνει την ικανοποίηση της δημιουργίας, προσφέρει τη δυνατότητα νέων τρόπων χειρισμού της γλώσσας, συμβάλλει στην απόκτηση νέων γλωσσικών δεξιοτήτων(όπως αναφέρεται στο Δούβλη,2017). Με άλλα λόγια τα κάνει επαρκείς αναγνώστες της.

Τα παιδιά μπορούν να γίνουν «ποιητές», φτάνει να τους δοθούν τα κατάλληλα ερεθίσματα και η αναγκαία υποστήριξη. «Οι μαθητές, οι πρωτοβάθμιοι ιδίως, γράφουν στίχους, και πολλούς μάλιστα, αρκεί μόνο να ενθαρρυνθούν από κεφάλτους ενηλίκους [...]» (Σουλιώτης, 1995: 9).

Βασικός σκοπός του/της εκπαιδευτικού στο τρίπτυχο «εκπαιδευτικός - παιδί – ποίημα» είναι να ενεργοποιήσει, να γοητεύσει, να κινητοποιήσει τις αισθήσεις και τη νόηση του παιδιού, επιδιώκοντας την αποτύπωση της δημιουργικής διάθεσης και του αυθορμητισμού του(Δούβλη,2017).

Συνήθως δύο είναι οι τρόποι εμπλοκής των παιδιών στη συγγραφή ποιημάτων: α) απευθείας συγγραφή ποιημάτων χωρίς προηγούμενη ενασχόληση με κάποιο ποίημα ως διασκεδαστικό παιχνίδι, β) συγγραφή ποιημάτων από τους μαθητές για να ολοκληρωθεί με δημιουργικό τρόπο η διδασκαλία ενός ποιήματος.

Και στις δύο περιπτώσεις η επιτυχία της συγγραφής εξαρτάται από τον τρόπο που προτρέπει ο/η εκπαιδευτικός τα παιδιά να γράψουν ποιήματα

Στην απευθείας συγγραφή ποιημάτων σημαντικό στοιχείο, σύμφωνα με τον Koch (1970), είναι η ευρηματικότητα του/της εκπαιδευτικού ως προς την αρχική ιδέα που θα προτείνει στα παιδιά για τη συγγραφή, μια ιδέα που θα εμπνεύσει και θα κινητοποιήσει τα παιδιά. Ο Koch έχει προτείνει ως τέτοιες ιδέες τις ευχές (π.χ. εύχομαι να...), όνειρα(ονειρεύομαι ένα ταξίδι), χρώματα (π.χ. τι χρώμα είναι η ειρήνη), διαφορές στο παρελθόν και το παρόν (π.χ. όταν ήμουν μικρός/ή συνήθιζα να αλλά τώρα....), περίεργες συγκρίσεις (π.χ. να συγκρίνουν κάτι μεγάλο με κάτι μικρό, κάτι πραγματικό με κάτι παράλογο, κλπ.), μεταφορές, ποιήματα με ψέματα (σε κάθε στίχο γράφουν κάτι που δεν είναι αλήθεια)(όπως αναφέρεται στο Δούβλη,2017).

Επισημαίνεται ότι οι προτάσεις για τη συγγραφή πρέπει να διατυπώνονται πολύ προσεκτικά έτσι ώστε να μην είναι ούτε γενικές και ασαφείς (π.χ. γράψτε ένα ποίημα για τη γάτα), αλλά ούτε και καθοδηγητικές (π.χ. γράψτε πόσο καλό ζώο είναι η γάτα). Πρέπει να προκαλούν τον ενθουσιασμό στα παιδιά και να τα παρακινούν να σκεφτούν πράγματα, θέματα και καταστάσεις για τις οποίες θέλουν αυτά να γράψουν (π.χ. γράψτε ένα ποίημα όπου θα φαντάζεστε ότι μιλάτε στον σκύλο σας)(Δούβλη,2017).

Στην αρχή θα μπορούσε το ποίημα να γραφεί ομαδικά. Στην πρώτη απόπειρα δημιουργίας ποιήματος εκ μέρους των μαθητών ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να λειτουργήσει ως «μοντέλο» / πρότυπο («μοντελοποίηση» της διδασκαλίας). Να συνθέσει δηλαδή ένα ποίημα στον πίνακα περιγράφοντας βήμα – βήμα κάθε φάση και εκφράζοντας μεγαλόφωνα τον τρόπο σκέψης του, έτσι ώστε να καταστούν σαφείς στους μαθητές οι ενέργειες κάθε σταδίου.

3.2. Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής ποιήματος

Η διαδικασία που παρουσιάζεται για τη συγγραφή οποιουδήποτε ποιήματος από τους μαθητές στηρίζεται στη διδακτική πρόταση πέντε φάσεων (Καλογήρου, 2009: 27-42).

1)Ανεύρεση ενός θέματος. Ο εκπαιδευτικός προσφέρει ερεθίσματα που έχουν σχέση με τις εμπειρίες, τις σκέψεις, τα όνειρα και τις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών του. Ερεθίσματα, δηλαδή, που είναι πιθανό να ενεργοποιήσουν τη δημιουργική γραπτή τους έκφραση.

Ως τέτοιου είδους ερεθίσματα μπορούν να λειτουργήσουν ένα άλλο ποίημα, ένας πίνακας ζωγραφικής, η παρατήρηση ενός αντικειμένου με ακαθόριστη μορφή (π.χ. σύννεφα, σκιές, σημάδια σε τοίχους), ώστε να αφυπνίσει τη φαντασία και να προσελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών.

2)Τεχνική του «καταιγισμού ιδεών» (brainstorming).

Πρόκειται για τη γνωστή διαδικασία κατά την οποία ζητείται από τα παιδιά να καταγράψουν (μέσα σε περιορισμένο χρόνο) με τη μορφή λέξεων ή απλών φράσεων τις πρώτες σκέψεις, ιδέες, συναισθήματα και εμπειρίες που έρχονται συνειρμικά στο μυαλό τους με αφετηρία ένα συγκεκριμένο θέμα. Π.χ τη .βροχή

Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι να αναδειχθεί από τους ίδιους τους μαθητές ένα αξιόλογο λεκτικό απόθεμα, το οποίο θα χρησιμοποιηθεί εν συνεχεία στη συγγραφή του ποιήματος. Ο «καταιγισμός ιδεών» δείχνει ολοκάθαρα στα παιδιά ότι οι λέξεις συνιστούν το απαραίτητο συστατικό της ποιητικής σύνθεσης και το βασικό εργαλείο του ποιητή.

3)Σύνθεση του ποιήματος από τα παιδιά. Στη συγκεκριμένη φάση, απαιτείται η οργάνωση των σκόρπιων λέξεων, εικόνων, εντυπώσεων που προέκυψαν στην προηγούμενη φάση, σε ένα οργανικό σύνολο. Κατά συνέπεια, απαιτείται από την πλευρά των μαθητών να

ενεργοποιηθούν σύνθετες διεργασίες επιλογής των ιδεών, των αισθητικών και υφολογικών χαρακτηριστικών κ.ά.

4)Αναθεώρηση του ποιήματος. Το κείμενο ξαναδιαβάζεται και γίνονται οι αναγκαίες διορθώσεις με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού. Απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή, προκειμένου να αποφευχθούν τάσεις υπερδιόρθωσης που θα μπορούσαν να αλλοιώσουν την αυθεντική έκδοχό του.

5)Στο τέλος γίνεται η παρουσίαση του ποιήματος. Οι ομάδες διαβάζουν το ποίημα στην ολομέλεια της τάξης. Έχει πολύ μεγάλη σημασία τα κείμενα των μαθητών να ακουστούν και να ερμηνευθούν μέσα στην τάξη με την ίδια επιμέλεια και συστηματικότητα που προσεγγίζονται τα πιο διακεκριμένα λογοτεχνικά κείμενα (Πασχαλίδης, στο Αποστολίδου, Καπλάνη & Χοντολίδου, 2004: 32-33). Επιπλέον, μπορεί να γίνει η εικονογράφηση των ποιημάτων από τα ίδια τα παιδιά και η παρουσίασή τους σε μια ανάλογη γωνιά του σχολείου ή στη σχολική εφημερίδα της τάξης.

Σ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας σύνθεσης του ποιήματος ο δάσκαλος είναι εμπνευστής και βοηθός των παιδιών προκειμένου να ξεπεράσουν δυσκολίες που συναντούν ή να προτείνει λέξεις ή ιδέες που βελτιώνουν το ποιητικό δημιούργημα. Από την άλλη, τα παιδιά ωφελούνται πολλαπλά από τη διαδικασία της γραφής ποιημάτων. Η φαντασία και η δημιουργικότητά τους απελευθερώνεται, καλλιεργείται και εμπλουτίζεται το λεξιλόγιό τους, ενισχύεται η αγάπη και η ευαισθησία τους για την ποίηση. Η εξοικείωσή τους με την ποιητική γλώσσα επέρχεται σταδιακά, καθώς συνειδητοποιούν τον τρόπο με τον οποίο επιλέγονται και τοποθετούνται οι λέξεις στο ποίημα. Όντας οι ίδιοι «μικροί δημιουργοί», ανακαλύπτουν τους μηχανισμούς συγγραφής ενός ποιήματος στην πράξη, γεγονός που καλλιεργεί έμμεσα την αναγνωστική τους «επάρκεια», βοηθώντας τους μετέπειτα να προσεγγίζουν με αποτελεσματικότερο τρόπο την ποίηση. Κι όλα αυτά τους προσφέρονται μέσα από μια διασκεδαστική εμπειρία!

Συμπεράσματα

Διαπιστώσαμε μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση ότι η Παιδική Ποίηση κατέχει μικρή θέση στις μελέτες για την παιδική λογοτεχνία, σε αντίθεση με την πεζογραφία που κατέχει τη μερίδα του λέοντος. Παρόλα αυτά μέσα από την εργασία επιβεβαιώνεται ότι η Παιδική Ποίηση συμβάλλει στην καλλιέργεια του συναισθηματικού και αισθητικού κόσμου του παιδιού. Ένα παιδί μυημένο στην ποίηση, έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε ολοκληρωμένο άτομο, σ' έναν «επαρκή αναγνώστη», φτάνει εμείς οι μεγάλοι, είτε εκπαιδευτικοί, είτε γονείς να επικεντρωθούμε. τα συναισθήματά του, την ευαισθησία του και τον αυθορμητισμό του.

Αποδείχθηκε πόσο η γλώσσα αποτελεί ένα ανεξάντλητο πεδίο έμπνευσης για τους ποιητές. Ειδικότερα για τον ποιητή που γράφει για παιδιά, επιτρέπει λεξιπλασίες, παιχνιδίσματα, ακροβασίες ανάμεσα στο λογικό και παράλογο, παρωδίες, ειρωνείες, χιούμορ, ανθρωπομορφισμό και ανιμισμό, παιχνίδια με την ομοιοκαταληξία. Βέβαια, η σχέση του παιδιού μ' ένα ποίημα εντοπίζεται κυρίως στο παιχνίδι με τον ρυθμό, το μέτρο και τις λέξεις. Στις μικρές ιδιαίτερα ηλικίες η ανάγνωση του ποιήματος γίνεται διαισθητικά μέσω του ρυθμού και των εικόνων του. Άλλωστε αυτό που ενδιαφέρει σ' αυτές τις ηλικίες είναι η ανάπτυξη συναισθηματικής σχέσης του παιδιού με τον ποιητικό λόγο(Καρακίτσιος,1996). Στις μεγαλύτερες ηλικίες τα παιδιά γοητεύονται από τα αφηγηματικά κυρίως ποιήματα.

Παρόλα αυτά το ποίημα για παιδιά πρέπει να διαθέτει και συντακτική σαφήνεια, ώστε να μπορεί το παιδί να αποκωδικοποιεί και τις «άγνωστες λέξεις». Οι γραμματικές δομές δεν μπορεί να διαφέρουν πολύ από τις γραμματικές δομές που χρησιμοποιεί το ίδιο στον καθημερινό του λόγο.

Ωστόσο, το παιδί-αναγνώστης από την επαφή του με την παιδική ποίηση θα μάθει μια άλλη χρήση της γλώσσας, θα του ανοιχτεί ένας άλλος τρόπος θέασης του κόσμου και της πραγματικότητας. Κυρίως όμως θα ψυχαγωγηθεί μέσω της αναγνωστικής απόλαυσης που είναι και το πρωταρχικό ζητούμενο και να γίνει κοινωνός της ποιητικής τέχνης σημαντικών ποιητών. Άλλωστε, «ο ποιητής προσκαλεί τα παιδιά σε μια συνομιλία με τη δική του παιδική ψυχή» (Γκίβαλου, 2018: 49-50).

Κλείνοντας, για να μεταλαμπαδευτούν όλα τα παραπάνω στην παιδική ψυχή, χρειάζεται ένας εμπνευσμένος και «κεφάλτος» εκπαιδευτικός με γνώση και αγάπη για το αντικείμενο. Ένας εκπαιδευτικός που θα οδηγήσει τα παιδιά στο να γίνουν τα ίδια «μικροί ποιητές» ανακαλύπτοντας τους μηχανισμούς συγγραφής ενός ποιήματος στην πράξη, γεγονός που καλλιεργεί έμμεσα την αναγνωστική τους «επάρκεια», βοηθώντας τους να προσεγγίζουν με αποτελεσματικότερο τρόπο την ποίηση. Κι όλα αυτά τους προσφέρονται μέσα από μια διασκεδαστική εμπειρία!

Βιβλιογραφία

- Αθανασοπούλου Α.(2005) *Γλώσσα και Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. στο Μπαλάσκας Κ., –Αγγελάκος Κ. (επιμ.) (2005). Μεταίχμιο.
- Ακριτόπουλος, Α.(1993)*Η ποίηση για παιδιά και νέους*. Ηρόδοτος. Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ., Δελώνης Α.(1984)*Παιδική λογοτεχνία και σχολείο*. Πατάκης. Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ.(1986) *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*. Οι εκδόσεις των φίλων. Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ.(1987). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας, στο Ανιχνεύσεις Α΄*. Καστανιώτης. Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1991). *Η Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία κατά την μεταπολεμική περίοδο 1945-1958*. Καστανιώτης. Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ.(2001) *Ιδεολογία και Παιδική Λογοτεχνία*. Α΄ τόμος. Καστανιώτης. Αθήνα.
- Βασιλαράκης,Ι.(1992)*Γλώσσα και πράξη της παιδικής λογοτεχνίας*.Gutenberg.
- Βελουδής,Γ.(2011). *Γραμματολογία Θεωρία Λογοτεχνίας*. Ένατη Έκδοση. Πατάκη. Αθήνα
- Γιαννικοπούλου,Α.(1998). *Από την προανάγνωση στην ανάγνωση*. Καστανιώτης. Αθήνα
- Γιαννικοπούλου,Α.(1999)*Τα ποιήματα της βροχής Στο Β. Αποστολίδου & Ε. Χοντολίδου(Επιμ.),Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος. Αθήνα.
- Δελώνης, Α.(1986)*Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία- από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*. Ηράκλειτος. Αθήνα.
- Eagleton,T.(1989)*Εισαγωγή στη θεωρία της Λογοτεχνίας*. Εισαγωγή, Θεώρηση μετάφρασης Δ.Τζιόβα. Οδυσσέας. Αθήνα.
- Καλλέργης, Η.(1995)*Προσεγγίσεις στην Παιδική Λογοτεχνία*. Καστανιώτης. Αθήνα.
- Καλογήρου, Τ.(1993) στο *Παιδική Λογοτεχνία Θεωρία και πράξη*. Α΄τόμος Επιμ. Κατσίκη-Γκίβαλου Α. Καστανιώτη. Αθήνα.
- Καλογήρου, Τ.(2003). *Τέρψεις και ημέρες Ανάγνωσης*. εκδ. της Σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, Αθήνα.
- Καλογήρου, Τ. (2008α). *Η Ποίηση στο Σχολείο: Σκέψεις για τη διδακτική προσέγγιση μιας “δύσκολης” αλλά και “ανώφελης” τέχνης*. Στο: Σκαρτσή, Ξ. (επιμ.) *Γιατί η Ποίηση* (Πρακτικά 27ου Συμποσίου Ποίησης, Παν/μιο Πατρών, Πάτρα 28 Ιουνίου-1 Ιουλίου 2007). Περί Τεχνών. Πάτρα..
- Κανάκης, Ν.(2002) στο *Παιδική-Νεανική λογοτεχνία : το μαγικό ραβδί της εκπαίδευσης / Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου επιμέλεια Βάσω Οικονομοπούλου*. Πατάκης. Αθήνα.

- Κανατσούλη, Μ. (1995). *Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου: το αστείο στην παιδική λογοτεχνία*. Έκφραση. Αθήνα.
- Κανατσούλη, Μ.(1997) *Εισαγωγή στη θεωρία κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. University studio press. Θεσσαλονίκη.
- Κανατσούλη, Μ. (2003). *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας*. University studio press. Θεσσαλονίκη.
- Κανατσούλη, Μ.(2004). *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος,. Αθήνα.
- Κανατσούλη, Μ.(2014). *Μυστικά, Ψέματα, Όνειρα και Άλλα. Λογοτεχνία για αναγνώστες προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας*. University studio press. Θεσσαλονίκη.
- Κανατσούλη ,Μ.(2018). *Εισαγωγή στη θεωρία κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Γ' Έκδοση Αναθεωρημένη και Επικαιροποιημένη.University studio press. Θεσσαλονίκη.
- Καπλάνη, Β. (2006). *Η θέση της ποίησης σε ένα νέο πρόγραμμα διδασκαλίας της λογοτεχνίας: προβλήματα και προοπτικές*. Στο Β. Αποστολίδου & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.),*Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος. Αθήνα.
- Καρακίτσος, Α.(1996)*Ποίηση για μικρά παιδιά: Τα LIMERICK*. Προμηθεύς. Θεσσαλονίκη
- Καρακίτσος,Α. (2002) *Σύγχρονη Παιδική Ποίηση*. Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Καρακίτσος, Α.(2008). *Ποίηση για παιδιά και νέους: Όψεις, Αναθεωρήσεις και Προοπτικές*. Ζυγός. Θεσσαλονίκη.
- Καρακίτσος, Α.(2012) *Περί Παιδικής Λογοτεχνίας*. Ζυγός. Θεσσαλονίκη
- Καρακίτσος, Α.(2013) *Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή*. Ζυγός. Θεσσαλονίκη.
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το Παιδί στην Χώρα των Βιβλίων*. Καστανιώτη. Αθήνα
- Κατσίκη-Γκίβαλου,Α.(2018).*Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*. Συλλογικό Έργο. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός. Αθήνα.
- Μερακλής, Μ.(1987) *Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο: έργο τέχνης; μέσο αγωγής; Γενική θεώρηση του θέματος*. Στο συλλογικό τόμο «*Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο: έργο τέχνης; μέσο αγωγής;*» Πατάκης. Αθήνα σ.15-27
- Μερακλής, Μ.(1990).*Παιδικά άσματα: Η σημασία του ήχου*. Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας. Σμυρνιωτάκης.
- Μπενέκος, Α.(2000).*Τομές στην εξέλιξη της παιδικής μας λογοτεχνίας: Η περίπτωση του Ζ. Παπαντωνίου(γ' έκδοση)*. Καστανιώτης. Αθήνα.

- Μιχαλοπούλου, Κ. (1999). *Ο ρόλος των ηρώων της παιδικής λογοτεχνίας στη διδασκαλία του αφηγήματος στο Νηπιαγωγείο*. Στο Β. Αποστολίδου & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση* (σ. 191-198). Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός. Αθήνα.
- Norton, D. (2007) *Εισαγωγή στην παιδική Λογοτεχνία*. Επίκεντρο.
- Ντάγιου, Ε.(2014). *Καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας με όχημα τη δημιουργική γραφή: Το παιδί ως δημιουργός ποιητικών κειμένων* (limerick, σχηματικό ποίημα, haiku, υπερρεαλιστική γραφή). Αναρτήθηκε στις 20 Ιανουάριου 2015. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.slideshare.net/serreschools/ss-43695968>
- Ντάκα,Τ.(2021).*Η ποίηση για παιδιά των Γιάννη Ρίτσου και Κώστα Μόντη υπό το φως της Συναλλακτικής Θεωρίας της L. M. Rosenblatt. Θεωρητικές και διδακτικές προσεγγίσεις. Διδακτορική Διατριβή. hellanicus.lib.aegean.gr*
- Οικονομίδου, Σ. (2013). *Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεωτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Οικονομίδου, Σ. (2016). *Το παιδί πίσω απ' τις λέξεις: Ο εννοούμενος αναγνώστης των παιδικών βιβλίων*. Gutenberg. Αθήνα.
- Παπαβασιλείου-Χαραλαμπάκη, Ι. (2002). *Τάσεις της παιδικής λογοτεχνίας, 1900-1920: ποίηση: παιδαγωγικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις*. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- Παπαδάτος,Γ.Σ.(2002) *Η «εκδρομή» και η «συνάντηση»: Για μια νέα μεθοδολογία στην προσέγγιση του ποιήματος. Στο Παιδική-Νεανική Λογοτεχνία. Το μαγικό ραβδί της εκπαίδευσης*. Επιμ. Β. Οικονομοπούλου. Αθήνα
- Παπαδάτος,Γ.Σ.(2002). *Η ποίηση στο Δημοτικό Σχολείο: δοκιμές προσέγγισής της ή για μια 'μεθοδολογία' συνάντησης με το Ποίημα*. Στο Αποστολίδου, Β. & Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός,. Αθήνα.
- Παπαδάτος,Σ..Γ.(2014).*Το Παιδικό Βιβλίο στην Εκπαίδευση και στην Κοινωνία*. Παπαδόπουλος. Αθήνα.
- Παπανικολάου, Σ.- Τσιλιμένη,Τ.(1988): *Ποίηση και φαντασία σε μικρά παιδιά*. Θεσσαλονίκη.
- Παπαντωνάκης,Γ.Δ.(1996)*Εισαγωγή στην παιδική ποίηση του Γιάννη Ρίτσου*. Οδυσσέας. Αθήνα.
- Παπαντωνάκης,Γ.Δ.,(2006) *Κώδικες κ αφηγηματικά προγράμματα σε κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας*. Πατάκης.
- Παράσχου, Σ. (2011). *Παιδική και Νεανική Λογοτεχνία. Πρόσωπα- Κείμενα -Ζητήματα*. Ελληνοεκδοτική. Αθήνα.
- Πέτροβιτς –Ανδροτσοπούλου,Λ.(1990) *Η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας*. Καστανιώτης. Αθήνα.
- Πολίτης, Δ. (2015)*Σημειώσεις μαθήματος: Λογοτεχνία για παιδιά. Ανοιχτά ακαδημαϊκά μαθήματα*. Πανεπιστήμιο Πατρών.

Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο, 2021). Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τεύχος Β' 5877/15.12.2021. Αριθμ. 161038/Δ1.

Ροντάρι, Τ. (1985). *Γραμματική της Φαντασίας*. Μετάφραση: Μαρία Βερτσώνη-Κόκολη και Λία Αγγουρίδου-Στρίντζη. Τεκμήριο. Αθήνα.

Σακελλαρίου, Χ. (2009). *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Νόηση. Αθήνα.

Σκαρτσής, Σ. (1984) *Πρακτική Εισαγωγή στην Ανάλυση της Ποίησης*. Πατάκης. Αθήνα.

Σκαρτσής Σ. (1995): Δέκα σημειώματα για την Ποίηση, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Σουλιώτης, Μ. (1995). *Αλφαβητάριο για την ποίηση*.: Εκδόσεις Γ. Δεδούση. Θεσσαλονίκη.

Σουλιώτης, Μ. (ομάδα εργασίας: Συμεωνάκη Α., Αρμεύτη Μ., Ζαούρα Ε., Ιωακειμίδου Χ., Λαρδούτσου Ε.) (2012). *Δημιουργική Γραφή: Οδηγίες Πλεύσεως (Βιβλίο Εκπαιδευτικού)*. Κύπρος: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.

Τζαφεροπούλου, Μ. (1995). *Το χιούμορ στην ελληνική παιδική λογοτεχνία (πεζογραφία 1970-1990)*. Ρέθυμνο.

Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ*. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα.

Χατζηδημητρίου –Παράσχου, Σ. (2008). *Παιδική και Νεανική Λογοτεχνία: Πρόσωπα-Κείμενα-Ζητήματα*. Ελληνοεκδοτική.

Χαραλαμπίδης, Κ. (2018). *Σαλιγκάρι και φεγγάρι...* Επίμετρο: Κατσίκη-Γκίβαλου Α. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο. «Η παιδική ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, Σαλιγκάρι και φεγγάρι: μία ανάγνωση»

Χορτιάτη, Θ. (1986). *Παιχνιδόλεξα*. Αθήνα

Χορτιάτη, Θ. (2000). *Ανθολογία Παιδικής Ποίησης*. Νέα Σύνορα-Α.Α.Λιβάνη. Αθήνα

Hunt, P. (2005) *Κατανοώντας τη λογοτεχνία για παιδιά*. Μετάφραση: Μητσοπούλου, Χ. Μετάχμιο Peter Hunt (ed.) *Understanding Children's Literature, key essays from the second edition of the international Companion*.

Yule, G. (2004). *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell

Περιοδικά

Αναγνωστόπουλος Β.Δ., (1998). *Γλωσσικά παιχνίδιας*. Στο περιοδικό Διαδρομές. Τεύχος 51. Φθινόπωρο 1998. σ.166

Αργυρίου Α. (1990). *Στοιχεία και σημεία της νεωτερικής ποίησης*. Στο περιοδικό Η Λέξη. Τεύχος 99-100. Νοέμβρης-Δεκέμβρης '90. Για τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία: Αφιέρωμα

- Bamberger, R.(2018). *Η ποίηση και ο ρόλος της στη ζωή του σύγχρονου παιδιού*. Στο Περιοδικό Διαδρομές. Τεύχος 125. σ. 72
- Δελώνης,Α. (1985):*Αλ Πάλλης και ποίηση για παιδιά*. Στο περιοδικό Διαβάζω τεύχος118.Διαβάζω issuu com/diavazo/gr/docs/aa73 8 Μαΐου 1985
- Μαλαφάντης, Κ.(1990). *Η Λογοτεχνία στο Παιδικό Ανάγνωσμα*. Στο περιοδικό Διαβάζω. τεύχος 242.
- Μανθόπουλος,Δ.(1987).Ένα ποίημα καταγγέλλει. Στο περιοδικό Διαδρομές.τεύχος.8 σ.274).
- Καρακίτσιος,Α.(2000).*Ποίηση στο Νηπιαγωγείο*». *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*.τεύχος 4. σελ.115-133
- Σάββα,Α.(2017). *Η παιδική ηλικία στο ποιητικό έργο του Γ. Ρίτσου*. Στο περιοδικό Διαδρομές. τεύχος. 123 .
- Σουλιώτης, Μ. (2012). *Για το ταλέντο και την έμπνευση*. Στο *Κείμενα: Ηλεκτρονικό Περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας*, 15: 1-2. Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου, 2016, από <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/01-souliotis.pdf>
- Σταυρίδου Χ., Κυβιρτζίκης Σ.(2012). *Παιχνίδια με τις λέξεις, η περίπτωση της Θέτη Χορτιάτη*. Στο Περιοδικό Διαδρομές, τεύχος.108. Αθήνα: Ψυχογιός
- Τζαφεροπούλου,Μ.(1994). Επιμέλεια.. *Αφιέρωμα: Χιούμορ και παιδική λογοτεχνία*. Στο περιοδικό Διαβάζω. τεύχος 336, σελ. 52.
- Χατζηνικολάου,Ν.(1987). *Ο ποιητής και η φύση*.Στο περιοδικό Διαδρομές. τεύχος8 σ. 269
- Χορτιάτη,Θ.(1994). *Παιχνίδια λεκτικής φαντασίας και λεκτικό χιούμορ*. Στο περιοδικό Διαβάζω. τεύχος. 336. σσ. 74-76.
- Χορτιάτη,Θ.(1998).*Λεκτική φαντασία: Η προσέγγιση της ποίησης στο σχολείο*. Στο περιοδικό Διαδρομές. Τεύχος 51.Φθινόπωρο 1998. σ.175

Συνέδρια

- Δούβλη,Γ.(2017). *Η διδασκαλία της ποίησης στο δημοτικό σχολείο: Μια ερευνητική παρέμβαση*. Πρακτικά Εργασιών 3ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας, Λάρισα 20-22 Οκτωβρίου 2017.

Παράρτημα Ι

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος διδακτικού σεναρίου:

Παιχνίδια με ομοιοκαταληξίες

Δημιουργός

Ειρήνη Καλογέρου

Βαθμίδα - Τάξη

Β΄ Τάξη

Γνωστικό αντικείμενο

Ποίηση – Λογοτεχνία

Θεματική ενότητα

Ομοιοκαταληξία και στίχος.

Χρονική διάρκεια

Δύο δίωρα

Σύνδεση με ΠΣ

Το σενάριο συνδέεται με Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Γλώσσας 2021. Το Θεματικό Πεδίο 5: Ανάγνωση βιβλίων/εκτεταμένων κειμένων πεζού και ποιητικού λόγου και Θεματική Ενότητα 2: Δομή, περιεχόμενο, γλώσσα και αισθητική του λογοτεχνικού κειμένου

2. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΗΤΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Οι μαθητές να έχουν έρθει σε επαφή με την παιδική ποίηση.

3. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών η επαφή των παιδιών με τη γλώσσα της ποίησης - ως αυθεντικής μορφής λόγου - προσφέρει στα παιδιά πρότυπα δημιουργικής γλωσσικής έκφρασης.

Σκοπός των μαθητών:

- Η εξοικείωση και μύηση στην ποιητική γλώσσα
- Η ανάπτυξη δημιουργικότητας
- Η βελτίωση αισθητικών κριτηρίων
- Η καλλιέργεια φιλαναγνωσίας

Στόχοι:

- Η βίωση του ρυθμού, του ήχου και της μουσικής του ποιήματος
- Η εξοικείωση των μαθητών με την έννοια της ρίμας
- Η κατανόηση των κανόνων και των τεχνικών ανάμεσα στις λέξεις για να φτιάξουν έναν στίχο.

4. ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΠΣ

Οι μαθητές:

- Να σκεφτούν στίχους που λείπει η τελευταία λέξη
- Να συνθέσουν ποιήματα με ομοιοκαταληξία
- Να δημιουργήσουν ποιήματα με τη βοήθεια κλασσικών ποιημάτων και τραγουδιών

5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η τάξη χωρίζεται σε τραπέζια για ομαδική εργασία των μαθητών.

6. ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Η τάξη θα πρέπει να διαθέτει προτζέκτορα, ηχεία, και Η/Υ

7. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ

Ο τρόπος με τον οποίο επιλέγεται οι μαθητές να εμπλακούν στις μαθησιακές δραστηριότητες είναι η ομαδοσυνεργατική μέθοδος.

8. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

Α΄ Φάση

α) Προβάλλουμε το ποίημα του Ζαχαρία Παπαντωνίου «Τσιριτρό» ένα ποίημα με έντονη μουσικότητα. Μετά την πρώτη φυσική ανάγνωση ακολουθούν πολλές αναγνώσεις με διαφορετικό στιλ κάθε φορά. Για παράδειγμα μια ανάγνωση με χαρούμενο τρόπο, μια ανάγνωση χτυπώντας ρυθμικά τα χέρια μας με αλλαγή της έντασης της φωνής για να καταλήξουμε στη δραματοποιημένη ανάγνωση. Ωστε οι μαθητές να εξοικειωθούν με το

ρυθμό και τη μουσική του ποιήματος. Στη συνέχεια, γίνεται ακρόαση του ομώνυμου παιδικού για να καταλάβουν οι μαθητές ότι ένα ποίημα μπορεί εύκολα να γίνει παιδικό τραγούδι. Επιστρέφοντας στην προβολή του ποιήματος εντοπίζουμε τις ομοιοκαταληξίες για να διαπιστώσουν τα παιδιά την αξία και την λειτουργία της.

β) Για εξοικείωση των παιδιών με την ομοιοκαταληξία προβάλλουμε το ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «*Τα Τζιτζίκια*» (από *Τα ρω του έρωτα*) και ζητάμε από τα παιδιά να συμπληρώσουν τα κενά μαντεύοντας τη λέξη που επέλεξε ο ποιητής.

Η Παναγιά τα πέλαγα
κρατούσε στην ποδιά της.
Την Σίκινο, την Αμοργό
και τ' άλλα τα της
2 συλλαβές (παιδιά, νησιά, φιλιά, ψάρια)
Εσείς τζιτζίκια μου άγγελοι
γεια σας κι η ώρα η....
2 συλλαβές (λαμπρή, κακή, καλή, τρελή)
Ο βασιλιάς ο Ήλιος ζει;
Κι όλ' αποκρίνονται
2 συλλαβές (εκεί, μαζί, μετά)
Ζει και ζει και ζει
ο βασιλιάς ο ήλιος ζει.
Από την άκρη του καιρού
και πίσω απ'
3 συλλαβές (τους χειμώνες, τις εικόνες, τις κρυψώνες)
άκουγα σφύριζε η μπουρού
κι έβγαιναν οι
3 συλλαβές (Γοργόνες, Σταγόνες, Χελώνες)

Ε σεις τζιτζίκια μου άγγελοι
γεια σας κι η ώρα η καλή.
Ο βασιλιάς ο Ήλιος ζει;
Κι όλ' αποκρίνονται μαζί.

Ζει και ζει και ζει
ο βασιλιάς ο ήλιος ζει.
Κι εγώ μέσα στους αχινούς
στις γούβες στ' αρμυρίκια
σαν τους παλιούς
4 συλλαβές (θαλασσινούς, κυματισμούς, γιδοβοσκούς)
ρωτούσα τα τζιτζίκια:

Ε σεις τζιτζίκια μου άγγελοι
γεια σας κι η ώρα η καλή.
Ο βασιλιάς ο Ήλιος ζει;
Κι όλ' αποκρίνονται μαζί.
Ζει και ζει και ζει
ο βασιλιάς ο ήλιος ζει

γ) Για την περισσότερη εξοικείωση των παιδιών με την ομοιοκαταληξία προβάλλουμε και το ποίημα του Ζ. Παπαντωνίου: *Πέντε ποντικοί*

Β΄ Φάση

Δίνουμε στους μαθητές φύλλα εργασίας. Θ χρησιμοποιήσουμε ένα απόσπασμα από το κλασσικό παιδικό ποίημα του Γ. Βιζυηνού « Το σκυλί». (Βλ. παράρτημα Β)

Γ΄ Φάση

Παρουσίαση των εργασιών της συγγραφής στην ολομέλεια της τάξης και αξιολόγηση.

9. ΠΙΘΑΝΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό στην ίδια λογική των αντικαταστάσεων λέξεων που ομοιοκαταληκτούν μπορεί να εφαρμοστεί στη δημιουργική γραφή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Φύλλα εργασίας(που θα δοθούν σε τέσσερις ομάδες μαθητών)

Α΄ Ομάδα

Αντικαταστήστε από το παρακάτω ποίημα το σκυλί μ' ένα πουλί, αλλάξτε τους κακούς με καλούς και κάντε όλες τις υπόλοιπες απαραίτητες αλλαγές.

Κάθε νύχτα στην αυλή
γάβου-γάβου το σκυλί,
Για να ξέρουν οι κακοί,
που γυρνούν εδώ κι εκεί
κάτι να σουφρώσουν,
θα τους πιάσει το σκυλί
και δε θα τη γλυτώσουν.

Κάθε στην αυλή

.....

Για να οι,

που περνάνε
.....
.....
.....

Β' Ομάδα

Αντικαταστήστε στο παρακάτω ποίημα της Ρ. Καρθαίου: *Ο Σεπτέμβρης είναι αγόρι*, τον Σεπτέμβρη με τον Δεκέμβρη, την υπογραμμισμένη λέξη με τη συνώνυμή της και κάντε όλες τις απαραίτητες αλλαγές.

Ο Σεπτέμβρης είναι αγόρι

κι έχει ολόχρυσο καπέλο

και χρυσό το πανωφόρι.

Τα παπούτσια του είναι φύλλα

που έχουν πέσει απ' τα πλατάνια

και τα μάγουλά του μήλα.

Ο Σεπτέμβρης είναι αγόρι

κατεβαίνει από τα όρη

κι έρχεται για να χτυπήσει

μια πελώρια καμπάνα

το σχολείο ν' αρχινήσει.

Ο είναι αγόρι

κι έχει ολό..... καπέλο

και το πανωφόρι.

Τα παπούτσια του είναι

Και

Για να κάνουνε τις

Ο

είναι αγόρι

κατεβαίνει απ' τα

να μας πνίξει στ

Γ' Ομάδα

Αντικαταστήστε στο παρακάτω ποίημα του Άρη Κούνα την αλεπού μ' ένα άλλο ζώο και τον Πόρο με τη Σαντορίνη

Μια αλεπού από τον Πόρο

Έφυγε με δορυφόρο

Πήγε αμέσως ως τον Άρη

Άναψε κιόλας ένα φανάρι

Το κοιτάζω το φανάρι

Μοιάζω λέω με φεγγάρι

Εχασα την αλεπού μου

Που τη λέω Λαϊλού μου

Τώρα μου 'καμε τη χάρη

Να με πάρει στο φεγγάρι

..... απ'τη Σαντορίνη

Έφυγε μ'ένα

Πήγε αμέσως ως τον Κρόνο

.....

Είναι τώρα βασιλιάς

.....

Δ΄ Ομάδα

Αντικαταστήστε στο παρακάτω ποίημα της Ρένας Καρθαίου: *Σεπτέμβρης* τον Σεπτέμβρη(μήνα ανοίγματος των σχολείων) με τον Ιούνιο(μήνα κλεισίματος των σχολείων), αλλάξτε την υπογραμμισμένη λέξη με την αντίθετή της και κάντε όλες τις υπόλοιπες απαραίτητες αλλαγές.

Ο Σεπτέμβρης κατεβαίνει

και για το σχολειό πηγαίνει

Μες στη σάκα του έχει βάλει

Μιαν ιχνογραφία μεγάλη.

Ο

και απ' το σχολείο

.....

.....